

arsboni

BALOGH FLÓRA

Jogi gyakornok kerestetik
– avagy munkavégzés az
egyetemi évek alatt

HANCZ PATRIK

Évek óta eredménytelenek
a magyar korrupcióellenes
intézkedések

KÁLLAI NÓRA

A társadalom örültjei vagy az
örült társadalom részei?

KISS BARNABÁS

Nincs ingyenebéd? - A
kuponok közgazdasági és jogi
természetrájza

Kiadja a Stádium Intézet
Budapest, Akadémia utca 11. mfsz. 3/A
stadiumintezet@gmail.com
arsboni@arsboni.hu
ISSN 2064-4655

Felelős szerkesztő:
Orbán Endre

Szerkesztők:

Dobos Zoltán
Kállai Nóra
Klemencsics Andrea
Kocsis Gergő
Mátyás Ferenc
Milánkovich András
Molnár Benedek
Nagy Gergő
Németh Márton

Rokob Balázs
Szabó Tibor Zsombor
Szentgáli-Tóth Boldizsár
Szalbot Balázs
Tóth Mónika
Tóth Péter
Trombitás Mónika
Weidinger Péter

TARTALOMJEGYZÉK

SZAKMAI GYAKORLAT	3
Orbán Endre: Két éves az Ars Boni szakmai gyakorlata	3
ELEMZÉSEK	4
Balogh Flóra: Jogi gyakornok kerestetik – avagy munkavégzés az egyetemi évek alatt	4
Hancz Patrik: Évek óta eredménytelenek a magyar korrupcióellenes intézkedések .	7
Kállai Nóra: A társadalom örültjei vagy az örült társadalom részei?.....	13
Kiss Barnabás: Nincs ingyenebéd? - A kuponok közgazdasági és jogi természetrajza	21
INTERJÚK	24
Balogh Flóra: Egy mindenkiért, mindenki egyért? – Class action Magyarországon ..	24
Balogh Flóra: Terrorizmus Európában.....	35
Granyák Livia: Az alapjogi viszonyok labirintusa: hova vezet Ariadné fonala?	42
Hancz Patrik: Interjú Dr. Lenkovics Barnabással, az Alkotmánybíróság elnökével ..	46
Hancz Patrik: Új magánjog, új kártérítési jog?	53
Kállai Nóra: Felülvizsgálták a Brüsszel I. rendeletet - Interjú Kengyel Miklóssal.....	59
Kiss Balázs: „A többségi demokrácia nem jogállami kategória” – Interjú Holló Andrással	64
Kiss Barnabás: A kartellek feltárása az engedékenységi politika tükrében - interjú dr. Juhász Miklóssal, a Gazdasági Versenyhivatal elnökével	73
Kiss Barnabás: Óriási pezsgést csináltunk - beszélgetés Sáriné dr. Simkó Ágnessel az új Ptk.-ról, az új Ptk. honlapjáról és a Magyar Magánjog sorozatról	78
Szép Barbara: „A rendőrök sem örülnének, ha minden trükkjük rögzítve lenne”	82
Szilágyi Réka: Határon átívelő együttműködés	90
Szy Marcell: Új Ket., önálló perrendtartás, 8 napos eljárások – gyökeres változások előtt a közigazgatási jog.....	93
Tóth Mónika: Az otthonszülés jog, nem lehetőség!	97
THINK TANK	105
Granyák Livia: Mi lesz Katalónia sorsa?	105
Granyák Livia: Migránsokat befogadó európai városok	108
Tóth Mónika: Migráns-e az uniós polgár, ha más tagállamban vállal munkát?	113
Szilágyi Réka: A Világkereskedelmi Szervezet – Új kérdések, új kihívások.....	118
Szilágyi Réka: Német külpolitika a Visegrádi Négyek felé. Közép-európai integrációs minták	129
ARS SZIGET	134
Bazánth Barbara - Orbán Endre: #arsboni	134

SZAKMAI GYAKORLAT

Orbán Endre:
Két éves az Ars Boni szakmai gyakorlata

Immár két alkalommal hirdetett szakmai gyakorlatsorozatot az Ars Boni folyóirat. A program rögtön első alkalommal felkeltette a hallgatók figyelmét, a második alkalommal meghirdetett szakmai gyakorlatra pedig több mint hatszorosa volt túljelentkezés. A jelentkezők 10 különböző intézmény hallgatói közül kerültek ki, a "szokásos" jogi karokon kívül a listában megjelent a Corvinus és a Közép-európai Egyetem, továbbá a Nemzeti Közszolgálati Egyetem is. A jelentkezők közel harmada vidéki egyetemeken, a többi aspiráns a fővárosban tanult. Utóbbi tekintetében kiemelt arányban képviseltette magát az Eötvös Lóránd Tudományegyetem és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem.

A kiválasztás során figyelembe vettük a nemek közötti egyensúlyt, valamint a főváros és vidék eloszlást is. A beérkezett pályázatokat öt szerkesztőségi tag értékelt, amelyet egy skype interjú követett. Végül első alkalommal öt, második alkalommal pedig nyolc hallgatót vettünk fel.

A második gyakorlatsorozat első állomásaként a gyakorlatsorozók az Alkotmánybíróság meglátogatása keretében találkoztak először, majd négy további alkalommal különböző képzéseken vettek részt a Mathias Corvinus Collegiumban: érveléstechnika (előadó: Németh Márton), nemzetközi szervezetek (előadó: Kocsis Gergő), jogi adatbázisok (előadó: Mátyás Ferenc) és újságírói alapismeretek (előadó: G. Szabó Dániel).

A program sikere érdekében egy úgynevezett "mentorrendszer" vezettünk be. Így minden gyakorlatsorozat részére közvetlen szakmai segítséget biztosítottunk a szerkesztőség tagjai közül, akik nyomon követték a tevékenységüket és javaslatokat tettek az elkészült munkák javítására is.

Büszkén ítéljük a gyakorlatsorozatot nagyon sikeresnek: a résztvevők a képzést komolyan vették és lényegében (a rögtön az elején lemorzsolódó gyakorlatsorozók kivételével) a programot mindenki jól teljesítette. A jelen lapszámunkban megjelenő gyakorlatsorozati írások és interjúk nagyon népszerűek voltak, volt olyan is, amit átvett az index.hu, vagy amit a mandiner.hu szemlézett.

A kiértékelés keretében arra kértük a gyakorlatsorozatokat és a mentorokat, hogy ők is értékeljék a programot. A visszajelzések döntően pozitívak, a szakmai gyakorlat jövője szempontjából pedig előremutató, hogy az anonim kérdőív alapján minden gyakorlatsorozat ajánlotta már ismerőseinek az Ars Boni képzését.

Folytatás 2016-ban!

ELEMZÉSEK

Balogh Flóra:

Jogi gyakornok kerestetik – avagy munkavégzés az egyetemi évek alatt

Amikor az ember kikerül az egyetemről, és elkezd állásokra jelentkezni, a diploma után a második legfontosabb dolog a munkáltatónak általában az, hogy a jelöltnek mennyi munkatapasztalata van. Ez sokszor vezet egy ördögi körhöz: nem lehet tapasztalatot szerezni munka nélkül, viszont tapasztalat nélkül nincs felvétel. Ezért fontos már az egyetemi évek alatt gondolni a későbbiekre.

Emellett néha a gyakorlatban derül csak ki, hogy amire éveken át készültünk, sajnos mégsem olyan, mint amilyennek elképzeltük. Ezért kell kipróbálni magunkat minél több helyen, hogy aztán tudatosan készülhessünk későbbi pályánkra, és ne legyenek irreális elvárásaink.

A szakmai orientációt az is segíteni kívánja, hogy az egyetemek a diploma megszerzésének feltételeként kötelező szakmai gyakorlatot írnak elő. Ennek a nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvény alapján a következők a feltételei: a szakmai gyakorlatra kötelezett hallgató a 44. § (1) bekezdés a) pontja szerinti, a szakmai gyakorlóléssel kötött hallgatói munkaszerződés alapján végezhet munkát. A hallgatót ez esetben díjazás illetheti, illetve a hat hét időtartamot elérő egybefüggő gyakorlat esetén díjazás illeti, melynek mértéke legalább hetente a kötelező legkisebb munkabér (minimálbér) tizenöt százaléka. A díjat a szakmai gyakorlóléssel fizeti.

Ez a pár hetes gyakorlat viszont véleményem szerint nem elegendő ahhoz, hogy elegendő tapasztalattal rendelkezünk. A kellő szakmai tapasztalatot megszerezni korántsem olyan egyszerű. Sok logisztika, és nem utolsósorban szorgalom és elhivatottság kell hozzá. Hiszen nappali tagozaton magas az óraszám, és a szorgalmi időszakban is sokat kell készülni, nem csak a vizsgák során. Sok lemondással jár, hiszen minél többet dolgozik valaki, annál valószínűbb, hogy a délig alvás és a heti három egyetemi buli kivitelezhetetlen lesz. De milyen lehetősége van egy huszoneves, érettségivel, esetleg 1-2 nyelvvizsgával rendelkező joghallgatónak, ha rászánja magát a keresésre?

Az első, ami általában eszébe jut a hallgatóknak, egy ügyvédi iroda. Pozíciókat a kifejezetten jogászoknak szóló álláshirdető portálokon lehet találni, vagy az egyetemek honlapján, de ha van kifejezetten kiszemelt ügyvédi iroda, akkor közvetlenül is meg lehet próbálkozni az önéletrajz elküldésével. A legtöbb gyakornoktól 2-3 nap, vagy 20 óra rugalmas munkavégzést várnak el. A vizsgaidőszakban kedvező esetben lazábban veszik a bejárást, hiszen az ügyvédi irodában dolgozók nagy részének van tapasztalata a vizsgaidőszakokkal kapcsolatban. Teljesen változó, hogy hányadéves gyakornokot keresnek: van, ahova másod- és harmadévesek is mehetnek, viszont pár helyen csak negyed-ötödéveseket fogadnak, akiket később esetleg tovább foglalkoztatnak. Eddig jól hangzik, de vajon mindezt mennyiért? Az egyetemisták a jog és igazságosság gyakorlatba való átültetésével néhány ügyvédi irodában úgy találkozhatnak, hogy a vezető ügyvéd elmondja, bejelentésről szó sem lehet, maximum a kötelező szakmai gyakorlatot

igazolják le, illetve valamennyi díjazásra a hónap végén borítékban, készpénz formájában lehet számítani, ha egyáltalán lehet. A legtöbb irodánál ugyanis nem jár díjazás. Ilyen esetben a gyakornoki pozíció meghirdetésénél az 'amit kínálunk' résznél a 'tapasztalat' fordulattal találkozhatunk. De még mindig nem ez a legrosszabb eset: arra is van példa, hogy a gyakornoknak kell fizetnie.

Pedig a gyakornokoknak igenis fontos szerepük van. Ha nem csak a kávéfőzésben mutathatják meg tehetségüket, hanem komolyabb feladatokat is kapnak, pár hét, esetleg 1-2 hónap után már ki tudják termelni foglalkoztatásuk költségét. A munka általában olyan feladatokkal kezdődik, amiket az ügyvédjelöltek nem akarnak megcsinálni, illetve postára járás és földhivatali sorban állás a program. Ha viszont a gyakornok nem csak a 6 hetes kötelező szakmai gyakorlatát kívánja letölteni, akkor valószínűleg belevonják őt fokozatosan olyan dolgokba is, amelyek tényleg érdekesek, és érdemes velük időt tölteni. Például egy jogszabálykeresés is lehet izgalmas, és hasznos a továbbiakban. Érdekes felfedezni, hogy mennyi minden van a Ptk-n kívül, mennyi szabályozással lehet találkozni, és egy idő után gyakorlattal az ember keresési ideje jelentősen lecsökken. Egy fordítás kapcsán biztosan találunk 1-2 jogi szakkifejezést, amit addig nem ismertünk. Egy kétnyelvű meghatalmazás, vagy adásvételi szerződés, keresetlevél írása pedig már tényleg meglepődöttséggel töltheti el az embert.

A másik lehetőség a diákmunka. Ebben az esetben egy diákszövetkezeten keresztül történik a közvetítés, így lehet igazolni a munkánkat, sőt még adózunk is. Egy-egy diákszövetkezet általában 2-3 jogi gyakornoki pozíciót kínál különböző bankoknál, vagy nagyvállalatoknál. Itt már általában nagyobb óraszám teljesítése kötelező, 25-30 órát is elvárhatnak. Az órabérek változóak, ki lehet fogni viszonylag nagyobb juttatást is.

A munka általában adminisztratív, az elején legalábbis biztosan. Itt más szerződéstípusokkal is lehet találkozni, mint egy ügyvédi irodánál, illetve sok fordítás is várható. Idővel a gyakornokok egyre jobban beleláthatnak egy jogi osztály működésébe, ami csak egy kis szelete a cég működésének. A cég/vállalat típusától is függ persze, de nagy valószínűséggel, a jogi osztállyal mindenkinek együtt kell működnie valamilyen szinten, így a gyakornokok is kapcsolatban állhatnak a többi alkalmazottal, aminek köszönhetően több munkaterületet is megismerhetnek. A hátrány az, hogy a vizsgaidőszakban a több hét teljes hiánnyal szemben nem túl toleránsak, hiszen a munka viszonylag folyamatos.

A harmadik lehetőség egy-egy bíróság vagy ügyészség lehet. Ennek is rengeteg előnye van. Tárgyalásokat lehet látogatni, a bíró/ügyész megbeszéli az ügyeket, elmagyarázza a folyamatokat, néha még aktákba is belenézhetünk, a bíróságon esetleg ítéletírásban is segíthetünk. Szóval egy kvázi „fogalmazói” pozícióba is eljuthatunk, azzal a különbséggel, hogy juttatás általában nem jár. A gyakornok általában szerződést ír alá, tehát a gyakorlat ebben az esetben is igazolható. Természetesen a vizsgaidőszakkal kapcsolatban itt nagyon megértőek, és általában a gyakornok maga határozhatja meg az időpontokat, amikor tud dolgozni.

Ezek a klasszikus jogi gyakornoki lehetőségek. Ez is olyan, mint általában a legtöbb dolog az életben: amíg benne vagyunk, nehéznek tűnik, de utólag visszagondolva teljesen megéri. Szerencse is kell hozzá, hogy az ember kifogjon egy jó lehetőséget, de hogyha egyszer megkap egy gyakornoki pozíciót, akkor azon kívül, hogy gyakorlatot szerezhetsz, és esetleg még egy kis pénzt is kereshetsz, fontos kapcsolatokra is szert tehetsz, aminek az egyetemi évek után nem kis jelentősége van. Hiszen könnyen elképzelhető, hogy egy szorgalmas gyakornokot később ügyvédjelöltként szívesen várnak vissza, vagy a cég jogi osztályán teljes állásban kaphat lehetőséget karrierje folytatására.

Hancz Patrik:
Évek óta eredménytelenek a magyar korrupcióellenes intézkedések

Nem szégyen példát venni a román Korrupcióellenes Ügyészség munkájáról és szabályozásáról. A szerv évek óta szorítja vissza Romániában a korrupciót. Közben Magyarország egyhelyben áll a korrupció elleni fellépés tekintetében, értelmetlen Btk. módosításoktól és megállapodásoktól várva a megoldást. Ennél azonban többre van szükség.

A román Országos Korrupcióellenes Ügyészség jelszavai: pártatlanság – becsületesség – hatékonyság. Vajon ezekben rejlik a siker titka? Javaslatok, kritikák a magyar szabályozáshoz.

I. Az Országos Korrupcióellenes Ügyészség

A román DNA (Direcția Națională Anticorupție) az elmúlt években, hónapokban került intenzívebben reflektorfénybe a román korrupciós ügyek sikeres felderítésével és lezárásával kapcsolatban. A nagy érdeklődés érthető: miniszterek, bírák, országgyűlési képviselők, tábornokok és egy kis iróniával egyes korrupcióellenes szervek vezetői ellen is nyomozást rendeltek el. Sok esetben a gyanú nem is volt alaptalan, úgy tűnik valóban közük volt korrupciós ügyekhez. A pártatlanság kérdése több esetben felmerül, sőt olyan híresztelés is elterjedt, hogy a DNA egy-egy politikai párt fegyvere a többi párt ellen. Ezt cáfolja viszont, hogy a DNA sorban világítja át a román politikai pártok képviselőit, kormánytagjait és mindezt politikai hovatartozásuktól függetlenül teszi.

Vizsgálat alá került többek között Darius Valcov román pénzügyminiszter, Mezei János gyergyószentmiklósi polgármester, Miron Mitrea volt közlekedési miniszter (ő ráadásul két év letöltendő szabadságvesztést kapott), a politikusok vagyonosodását vizsgáló Országos Feddhetetlenségi Ügynökség (ANI) vezetője, Horia Georgescu, valamint Alina Bica, a szervezett bűnözés és terrorizmus elleni ügyészség (DIICOT) volt vezetője is.

Az utóbbi sikereknek köszönhetően a DNA társadalmi támogatása ugrásszerűen megnőtt, ami kiváló lehetőség a korrupció elleni harchoz, tekintettel arra, hogy a sikeres küzdelem egyik kulcsa éppen a nyilvánosság. A „head in the sand” probléma, vagyis a látencia, mindenhol komoly problémát okoz. A nyilvánosság igénye és a biztonságérzet fontos ahhoz, hogy ezt a jelenséget felszámoljuk.

II. A DNA létrehozása, felépítése, működése

A hatékony ügymenet mellett a siker másik titka, hogy mind a 15 Ítéletábra mellett működik egy területi egysége a DNA-nak - így egész Romániát lefedi a szervezet - és a jogalkotó megfelelő anyagi és humánerőforrást biztosított részére, ezek ugyanis mind

elengedhetetlenek a tökéletes működés érdekében. A DNA az ügyészség intézményi hierarchiában sajátos helyet foglal el.

1.	Legfelső Semmitő és Ítélszék	Legfőbb Ügyészség	DNA Központ, Bukarest
2.	15 Ítéltábla	1-1 Főügyész	A DNA 15 területi egysége az Ítéltáblák mellett.
3.	43 Törvényszék	1-1 Vezető Ügyész	
4.	176 Kerületi Bíróság	1-1 Vezető Ügyész	

Táblázat forrása¹

Az ügyészségi hierarchia alapvetően nem mutat különbséget a magyar szervrendszerhez képest. Itt az érdekesség a DNA elhelyezkedése, mivel igen magas helyen van a hierarchiában. Két speciális szervezet működik a Legfőbb Ügyészségen belül. Egyik a Szervezett Bűnözés és a Terrorizmus Felderítésére létrehozott Igazgatóság, a másik pedig a DNA, amely nemcsak nyomoz, de a vádat is képviseli, ennek köszönhetően az ügyet egyedül tudja végigvinni, ami igen fontos szempont egy korrupcióellenes szerv tekintetében.

A korrupcióellenes legfőbb ügyész munkáját két helyettes ügyész segíti. Az állományhoz tartozik még 145² ügyész, 220 rendőr, 55 szakosodott szakértő, akik közgazdasági, pénzügyi, banki kérdésekre, valamint az információs technológiára szakosodtak, továbbá 196 adminisztratív tevékenységet ellátó személy. Mindent összevetve elmondható, hogy egy igen szakképzett humán tőke áll a DNA rendelkezésére.

A 78/2000-es számú törvény mondja ki, hogy vizsgálni kell a korrupciógyanús társadalmi, politikai és állami tisztviselők által elkövetett cselekményeket. A DNA azonban a törvény elfogadásakor még nem kezdte meg működését. A 43/2002-es sürgősségi kormányrendelet hozta létre az Országos Korrupcióellenes Ügyészséget, mely 2002. szeptember 1-jén kezdte meg érdemi munkáját. „A kormányrendelet szerint a DNA „egy olyan típusú ügyészség, amely kizárólagosan a korrupciós bűncselekmények felderítésére szakosodik.”³ A DNA a nagykorruptiók ügyekben illetékes, vagyis azokban az esetekben, amelyekben 10 ezer eurónál nagyobb összegű megvesztegetésről vagy 200 ezer eurónál nagyobb kárról van szó, illetve minden olyan esetben, amelyben a gyanúsítottak magas rangú köztisztviselők. Kisebb hatáskör szűkítés történt, mivel 2013 óta az adócsalással kapcsolatban csak akkor folytathat nyomozást, ha az adócsalás bűncselekménye összefüggésbe hozható korrupciós bűncselekménnyel, valamint az adócsalás vagyoni értéke 1 millió euró fölött van.

¹ Jogász hivatások – Románia. https://e-justice.europa.eu/content_legal_professions-29-ro-maximizeMS-hu.do?member=1%20 (Letöltve: 2015.05.19.).

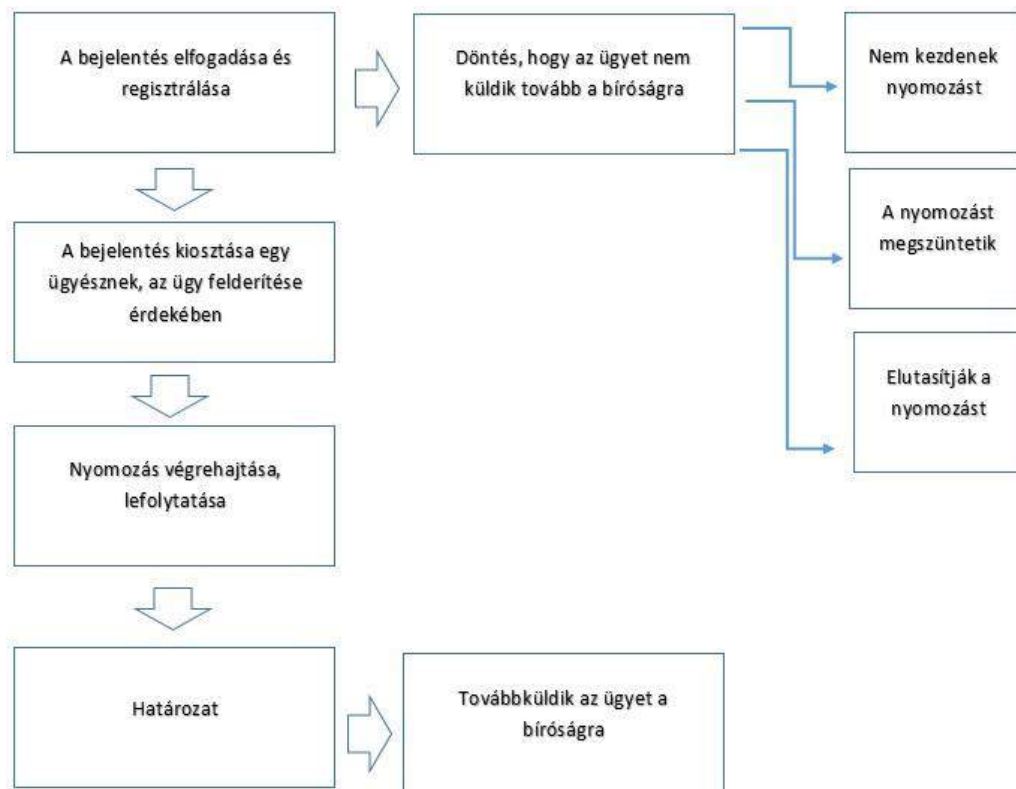
² <http://antikorrupcio.hu/wp-content/uploads/2015/01/the-experience-of-the-national-anti-corruption-directorate.pdf> (Letöltve: 2015.05.16).

³ <http://rmjk.adatbank.transindex.ro/pdf/kozlony04.pdf> (Letöltve: 2015.05.03).

A DNA élén álló legfőbb ügyészt a Magisztratúra Legfelsőbb Tanácsa (az ügyészi szakma irányításáért felelős központi szervezet) előterjesztésére, az Igazságügyi Miniszter javasolja, és a Miniszterelnök nevezi ki 6 évre, amely megbízás egyszer meghosszabbítható.

Az igazságügyi miniszter kérheti a román legfőbb ügyészt vagy az Országos Korrupcióellenes Ügyészség főügyészét, hogy tegyen jelentést az ügyészségek tevékenységéről. A DNA pedig éves jelentést nyújt be a tevékenységéről a Magisztratúra Legfelsőbb Tanácsának és az igazságügyi miniszternek. Ezt követően az igazságügyi miniszter ismerteti a beszámolót a román parlamentnek. A román elgondolás szerint ugyanis, az ügyészség a független bírói hatalmi ág egyik része, ezért az ügyészség nem tartozik közvetlenül beszámolóval a román parlamenttel.

Az alábbi táblázat összegzi, hogy mi történik a korrupciógyanús bejelentéssel, amely a DNA-hoz kerül.

Ábra forrása⁴

III.A magyar szabályozás problematikái, javaslatok

Magyar oldalról is vannak erőfeszítések, melyek azt mutatják, hogy szükséges foglalkozni a kérdéssel és mihamarabb megoldani azt. A 2012–2014 közötti időszakra

⁴ A bejelentés menete. http://www.pna.ro/dupa_sesizare.shtml (Letöltve: 2015.05.19.).

szóló Közigazgatás Korrupció-megelőzési Program a közigazgatási és a közszolgálati korrupciós jelenségek elleni harcot célozta meg, az új, 2015 és 2018 közötti Nemzeti Korrupcióellenes Program pedig emellett már a kormányzaton kívüli szereplőket is be szeretné vonni a korrupciós bűncselekmények visszaszorítása érdekében.⁵ A magyar programok több célt is kitűznek maguk elé. Problémás azonban, hogy olykor olyan visszatérő elemeket kell újra és újra a megállapodás tárgyává tenni, mint a pártfinanszírozás, a közbeszerzési eljárás átláthatóbbá tétele, valamint a vagyonyilatkozatok kérdésköre. Ezek kényes témák, mivel számos kérdést felvetnek: biznissz pártok esetei, pályázatok kiírásának körülményei, valamint, hogy mennyire valósak a vagyonyilatkozatok tartalmai. A Nemzeti Korrupcióellenes Program a közbeszerzési eljárás esetében a nyílt szerződés lehetőségét veti fel, melynek révén az egész eljárás nyilvános, továbbá kötelezővé válna a vagyonyilatkozatok tartalmának a Mentelmi és Összeférhetlenségi Bizottság általi megvizsgálása.

Pozitívum, hogy elkészült a Zöld könyv⁶, amely egy későbbi, a közigazgatási szférának létrehozandó etikai kódex tervezete. Ezek az ötletek, észrevételek mind-mind fejlődést mutatnak, azonban okkal felvethető, hogy valóban fognak-e valódi változást hozni, mivel az etikai kódex nem bír különösebb visszatartó erővel, hiszen nem szankcionálja a jogellenes magatartásokat.

Kutatásom során olyan lehetőségeket és megoldásokat kerestem, melyek a magyar büntetőpolitika számára iránymutatásul szolgálhatnak. Elsősorban az U.S. Foreign Corrupt Practices Act-et⁷ (FCPA, amerikai külföldi korrupciós gyakorlatról szóló törvény) vizsgáltam, mivel ez az egyik legrégebben (1977 óta) hatályban lévő korrupcióellenes törvény. Szándékom az volt, hogy átvilágítsam a magyar Btk. korrupciós bűncselekmények fejezetét, mind az alapelvek, mind a technikai megoldások tekintetében. Az FCPA a stádium, a célzat, a bűnösség, a vagyoni előny sorsa, a minimális küszöbérték tekintetében a magyar Btk.-val abszolút megegyező terminológiával és megoldásokkal találkozunk. Van azonban egy igen jelentős kivétel a két törvény között, mégpedig a személyi hatály. Kik sérthetik meg a megvesztegetés-ellenes rendelkezéseket az amerikai korrupcióellenes törvény esetében?

- bármely külföldi tisztségviselő;
- idegen politikai párt vagy tisztségviselője;
- a külföldi politikai párt bármely jelöltje és itt jön a lényeg, ami a magyar Btk. számára iránymutató kellene, hogy legyen;
- bármely személy, aki tudatában van, hogy a kifizetés fel lesz ajánlva, át lesz adva, vagy ígérve lesz.

A korrupciós bűncselekmények kapcsán tehát az FCPA-nek jóval kiterjedtebb a személyi hatálya, mint a magyar Btk.-nak. (A magyar Btk. a külföldi hivatalos személyeket rendeli büntetni, ezek köre pedig az értelmező rendelkezéseknél taxatív fel van sorolva.)

⁵<http://mno.hu/gazdasag/a-kormanyzaton-kivulieket-is-celozna-a-korrupcioellenes-program-1273313> (Letöltve: 2015.05.18.).

⁶<http://korrupciomegelozes.kormany.hu/download/e/0b/60000/Z%C3%B6ld.pdf> (Letöltve: 2015.05.03.).

⁷<http://www.justice.gov/criminal/fraud/fcpa/> (Letöltve: 2015.05.03.).

A Btk. és ezzel kapcsolatban a Be. szabályozása hiányos, ezért törvénymódosítást javasolnék mindkét esetben. A Btk. módosítással a személyi hatály jóval nagyobb lenne, ami elősegíthetné a korrupciós bűncselekmények visszaszorítását. Fontos továbbá azon személyek védelmét biztosítani, akik feljelentést tesznek a bűncselekményekről. A vesztegetés feljelentésének elmulasztása a Btk-ban a 297. §-ban található. Annak érdekében, hogy a személyi hatály szélesebb legyen, szükséges módosítani még egy bekezdéssel. Ez lenne a 297. § (1/a) bekezdés, melynek szövege lehetne: „Aki hitelt érdemlő tudomást szerez arról, hogy még le nem leplezett vesztegetést vagy vesztegetés elfogadását követték el, és erről a hatóságnak, mielőtt teheti, nem tesz feljelentést, vétség miatt 1 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.” Ezzel a módosítással megmaradna a koherencia a 297. §-ban, mivel így a módosított szakaszra is vonatkozna a 297. § (2) bekezdése, miszerint a vesztegetés feljelentésének elmulasztása miatt az elkövető hozzátartozója nem büntethető.

Vesztegetés feljelentésének elmulasztása

297. § (1) Az a hivatalos személy, aki e minőségében hitelt érdemlő tudomást szerez arról, hogy még le nem leplezett vesztegetést vagy vesztegetés elfogadását követték el, és erről a hatóságnak, mielőtt teheti, nem tesz feljelentést, büntetett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(1/a) Aki hitelt érdemlő tudomást szerez arról, hogy még le nem leplezett vesztegetést vagy vesztegetés elfogadását követték el, és erről a hatóságnak, mielőtt teheti, nem tesz feljelentést, vétség miatt 1 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Vesztegetés feljelentésének elmulasztása miatt az elkövető hozzátartozója nem büntethető.

Mindezekkel összefüggésben lenne szükséges módosítani a Be-t is, annak érdekében, hogy a feljelentőnek feltétel nélküli védelmet biztosítsunk. A 95. § szövegét ezért szükséges lenne kiegészíteni egy 95/A. §-szal mégpedig oly módon, hogy: „A 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 297. §-ában foglaltak esetében a feljelentőt a büntetőeljárás tartama alatt kötelező és feltétel nélküli tanúvédelemben kell részesíteni.”

A TANÚ VÉDELME

95. § A tanú életének és testi épségének vagy személyes szabadságának védelme, valamint annak érdekében, hogy a tanú a vallomástételi kötelezettségének eleget tegyen és a vallomását megfélemlítés nélkül tegye meg, a tanút az e törvényben meghatározottak szerint védelemben kell részesíteni.

95/A. § A 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 297. §-ában foglaltak esetében a feljelentőt a büntetőeljárás tartama alatt **kötelező és feltétel nélküli tanúvédelemben** kell részesíteni.

A kormánypárt egyik nemrég felvetett⁸ ötlete, miszerint úgy módosítanák a Btk. korrupciós bűncselekményeinek egyes tényállásait, hogy azok révén lehetővé válják a

⁸ <http://444.hu/2015/03/30/az-igazsagugyi-miniszterium-modositana-a-btk-t/> (Letöltve: 2015.05.17.).

nagyobb fokú enyhítési lehetőség. Úgy gondolom, ez nem oldaná meg a problémát, mivel ez a lehetőség már korábban is adott volt egyes tényállásoknál. A személyi hatály FCPA általi szabályozása azért lenne jobb megoldás, mert az egyrészt kiterjeszti a büntetőjogi felelősségre vonás lehetőségét a nem hivatalos személyekre is, másrészt, mivel a korrupciós cselekmények esetében nem kizárólag passzív és aktív fél van, hanem becsatlakozik egy harmadik fél is (az ún. közvetítő), az ő esetükben is könnyebben lehet a felelősséget megállapítani. Jelenleg elképzelhető ugyanis, hogy a harmadik fél nem is hivatalos személy és ebben az esetben már nem terjed ki rá a személyi hatály.

IV. Záró gondolatok, összegzés

Mind a Transparency International, mind az Európa Tanács GRECO Bizottságának, mind pedig az EU antikorrupciós jelentése is kritikákat, észrevételeket fogalmaz meg, melyeket jó lenne komolyan venni. Sajnos erre utaló jelek nem láthatók egyelőre. A Btk. szépséghibáinak takargatása nem megoldás, a Közigazgatás Korrupció-megelőzési Program, valamint a Nemzeti Korrupcióellenes Program többnyire visszatérő tartalommal ugyancsak zsákutcába fog jutni. A magyar Btk. szabályozása és fogalomhasználata ugyan felveheti a versenyt bármelyik nemzet korrupcióellenes törvényével, azonban a nem megfelelően érvényesített korrupcióellenes politika miatt elveszíti e pozitívumait. Ahogy Laura Kövesi, a román DNA vezetője elmondta: nem annak a politikai személynek kell hűséggel tartoznia, aki kinevezte, hanem ahhoz a tisztséghez kell lojálisnak lennie, amire kinevezték. Ez a mentalitás lehet a román korrupcióellenes törekvések sikerének is titka: pártatlanság, becsületesség, hatékonyság.

Kállai Nóra:
A társadalom őrültjei vagy az őrült társadalom részei?

Hazánkban a pszichiátriai betegekkel kapcsolatos ügyek igen nagy számban fordulnak elő. Nagyon sok olyan ügy kerül a bíróságok elé, amelyekben az egészségügyi intézményben tartózkodó beteg a vele szemben alkalmazott intézkedések jogszerűségét vitatja, továbbá sok probléma merül fel a gondnokság alá helyezési perek kapcsán is.

Cikkünkben azt járjuk körbe, hogy mennyiben nyújtanak megoldást az új Ptk. novumai a pszichiátria területén jelentkező problémákra, miként lennének megelőzhetőek a gyógykezelés során előforduló jogsértések, és egyáltalán javítható-e a pszichiátriai betegek társadalmi helyzete csupán jogi eszközökkel?

I. Pszichiátriai eset. De mi van mögötte?

Mielőtt jogi szempontból vizsgálat alá vetnénk a pszichiátriai betegek helyzetét, fontos tisztázni, hogy mit is ért az orvostudomány pszichiátriai megbetegedésen.

Pszichiátriai betegségnek kell tekinteni az olyan agyi elváltozást, biológiai funkciózavart,⁹ mely egyfajta kóros lefolyású folyamatként az emberi magatartás, a pszichés élményvilág zavaraiiban jelentkezik.¹⁰ Az orvostudományban jogi szempontból az egyik legtöbb kérdést felvető terület a pszichiátria.

Az elmebeli megbetegedés ugyanis megváltoztathatja az egyén társadalmon belül elfoglalt jogi státuszát, érintheti a beteg személyiségi jogait, vagyoni viszonyait, továbbá a gyógykezelés és az érintettekkel szemben alkalmazható kényszerintézkedések is számos olyan kérdést vehetnek fel, melyek az általánostól eltérő szabályozást igényelnek a mindenkori jogalkotó részéről.¹¹

A pszichiátriai betegek társadalmon belüli helyzetének jogi szabályozása világszerte problematikus, mivel a szabályozásnak egyensúlyt kell teremtenie a közösség érdekeinek és a pszichiátriai betegek jogainak védelme között.¹²

II. Gondnok vagy támogató?

⁹ Dósa Ágnes: Az elmebetegek gyógykezelésének jogi kérdései. *Magyar Jog*, 1995. június, 327.

¹⁰ Kovács Györgyi - Sziklay Júlia - ZOMBOR Ferenc: *A pszichiátriai betegek joga személyes adataik védelméhez*. Alkotmány- és Jogpolitikai Intézet, Budapest, 1997. 11-12.

¹¹ Dósa: i. m. 327.

¹² <http://www.humanamagazin.eu/rovatokmenu/rovatok/hatter/item/2200-veszelyes-pszichiatriai-betegek> (Letöltve: 2014.03.09.).

A korábbi Polgári Törvénykönyv meglehetősen visszás helyzetet teremtett, hazánkat számtalan bíráló érte mind a hazai, mind a nemzetközi tudományos élet képviselőitől, mivel a korábbi törvényi rendelkezések alapján két út is rendelkezésre állt a jogalkalmazó számára, hogy cselekvőképtelenné nyilvánítsa a gondnoksági perben érintett személyt. Egyfelől, lehetőség volt cselekvőképességet kizáró gondnokság alá helyezésre, másrészt ügycsoportokra nézve, illetve ún. "általános jelleggel" cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá helyezést elrendelni.

Az új Ptk.-ban a cselekvőképesség korlátozhatóságát újraszabályozásával jogalkotó részben elindult a jó úton, mivel megszüntette az "általános jelleggel" történő korlátozást, tehát jelenleg csak konkrét, egyedileg meghatározott és a korlátozó bírósági határozatban külön-külön megindokolt ügycsoportokra nézve lehetséges a cselekvőképesség részleges korlátozása. Az általános korlátozás lehetőségének megszüntetésével a Ptk. a célirányos segítségnyújtásra helyezi a hangsúlyt.

Ugyanakkor a jelenlegi rendszerben is lehetőség van cselekvőképtelenné nyilvánítani az érintett beteget, csupán az elnevezés változott cselekvőképességet "kizáró" helyett "teljesen korlátozó" gondnokságra. Mondhatjuk tehát, hogy tartalmilag ez változatlan, ugyanakkor a stílus, a hangnem módosulása elvitathatatlan, és jól tükrözi az új Ptk. emberképét.

Mindemellett pozitív változás, hogy míg korábban nem volt kötelező a gondnokság alá helyezés indokoltságának rendszeres felülvizsgálata, az új Ptk. már előírja részleges korlátozás esetén az 5 éves kötelező felülvizsgálati időt, teljes korlátozás esetében pedig a 10 éves felülvizsgálati időtartamot.

Az új Ptk.-val összefüggő átmeneti rendelkezéseket tartalmazó törvény továbbá nemcsak a jövőre nézve, de egészen 1982-ig visszamenőleg előírja, hogy minden gondnokság alatt álló személyt az új szabályok szerint felül kell vizsgálni, előtérbe helyezve azokat a cselekvőképtelen személyeket, akiknek a felülvizsgálatára eddig még egyáltalán nem került sor.

Ugyanakkor ezzel a jogalkotó lényegében jogszabályi szinten ismerte el, hogy ma Magyarországon élnek olyan emberek, akik több, mint 30 éve állnak úgy gondnokság alatt, hogy senki sem vizsgálta felül ennek szükségességét.

Az új Ptk. kötelező felülvizsgálatra vonatkozó rendelkezései mindenképp pozitív előrelépésnek tekintendők, ezen felülvizsgálati eljárások azonban mind a bíróság, mind a gyámhatósági szervezetrendszerben jelentős ügyteher növekedést okoznak. A feladat ellátásához tehát szükséges lenne a szervezetrendszer létszámfejlesztése, mivel a jelenlegi szervezeti fejlettség mellett a gondnoksági perek továbbra is viszonylag csekély időráfordítással tárgyalt ügyek.

Mindemellett előrelépésnek tekinthető az ún. támogatott döntéshozatal jogintézményének meghonosítása is, mellyel fokozatosan leépíthetővé válna a gondnoksági rendszer. A

támogatott döntéshozatal lényegében a gondnoksági rendszer alternatívájaként szolgál, az új Ptk. emberképét jól érzékeltető, „beszédese” jogi megoldás.

Hatékony érvényesülése esetén a támogatott döntéshozatal csökkentené a gondnokság alá helyezettéket számát. Mivel ez a jogintézmény éppen azoknak jelentene megoldást, akiknek döntéseik meghozatalához támogatásra van szükségük, de hatékony megsegítésükhöz nem szükséges korlátozni cselekvőképességüket.

Sajnos azonban, felmérések szerint az új Ptk. hatályba lépése óta, vagyis az elmúlt bő másfél évben támogató kirendelésének céljából átlagosan 1, maximum 2 ügyet folytattak le az illetékes gyámhivatalok. Egyelőre tehát elmondható, hogy a támogatott döntéshozatal intézményének alkalmazására nem igazán kerül sor, még mindig az esetek döntő többségében gondnok kirendelésére kerül sor.

Ezen új jogintézmény alkalmazásának elterjedését is elsősorban a már korábban említett túlterheltség akadályozza. Amennyiben a bíróságoknak lenne kapacitása körültekintőbben eljárni az említett gondnoksági ügyekben, valószínűleg sok gondnoksági per ügy érhetne véget, hogy nem gondnokság alá helyeznék az érintettet, hanem csak támogatót kapna. Mivel azonban nem kerül sor támogatók kirendelésére, ezért az emberek számára sem válik nyilvánvalóvá, hogy erre van lehetőség, egyáltalán lehetőség van erre, vagyis nem terjed el az említett jogintézmény létezése a köztudatban.

De még nem szabad türelmetlennek lenni, hiszen az 1959. évi Ptk.-t is majdnem 10 évig „hagyták” – szinte változatlanul – meghonosodni a joggyakorlatban, mielőtt annak érdemi módosításához láttak volna. A Ptk. kodifikátorai mégis megadták annak lehetőségét, hogy idővel megtalálják egymást a társadalmi szükségletek és a jog kínálta megoldások.

III. Gyógykezelés vagy egyszerű elzárás?

A pszichiátriai betegek gyógykezelése, állapotuk rendhagyó mivoltából fakadóan, mindenképpen együtt jár jogaiknak bizonyos fokú korlátozásával.

Gyógykezelésük történhet:

- szakorvos intézkedése folytán, utólagos bírósági elrendelés következtében (sürgősségi gyógykezelés),
- bíróság határozata alapján (kötelező gyógykezelés),
- beteg beleegyezésével (önkéntes gyógykezelés).

Alapesetben bíróság dönt az érintett beteg kötelező intézeti gyógykezeléséről, a jogerős határozat meghozataláig tehát az intézetbe való beszállítását nem lehet végrehajtani.

Ezen főszabály alóli kivételt képez a sürgősségi gyógykezelés, amely kizárólag orvos utasítására foganatosítható, elrendelése esetén a beteget akarata ellenére szállítják be a kezelést végző intézménybe.

A kötelező gyógykezelés számottevően nagyobb mértékben korlátozza a beteg önrendelkezési jogát az önkéntes gyógykezeléshez képest, mivel önkéntes gyógykezelés esetén a beteg bármikor úgy dönthet, hogy abbahagyja a kezelést és eltávozik az intézményből, éppen ezért talán nem meglepő, hogy nagyjából minden tizedik pszichiátriai beteg önkéntesen veti alá magát gyógykezelésnek.

Ugyanakkor a kötelező gyógykezelés esetén szűkebb a korlátozás eszközeinek köre, ellentétben a sürgősségi gyógykezeléssel, amikor is a beteggel szemben tulajdonképpen bármilyen kényszerintézkedés alkalmazható.

Kötelező intézeti gyógykezelésre akkor kerülhet sor, ha a beteg ugyan nem tanúsít közvetlen veszélyeztető magatartást, de a veszélyeztető magatartás megállapítható, vagyis pszichés állapotának zavara következtében saját vagy mások életére, testi épségére, egészségére jelentős veszélyt jelenthet, és a megbetegedés jellegére tekintettel a sürgős intézeti kezelésbe vétel nem indokolt.

Sürgős intézeti gyógykezelést a beteg közvetlen veszélyeztető magatartása von maga után.

Jelentősen növeli az orvosok felelősségét a bíróság revíziójával szemben, hogy az Eütv. pszichiátriai betegekre vonatkozó fejezetének értelmező rendelkezései meglehetősen homályosak a tekintetben, hogy pontosan miként határolható el a közvetlen veszélyeztető magatartás a veszélyeztető magatartástól. Ennek megítélése teljes mértékben az orvos szakmai ítélőképességén múlik.

A leírtak tükrében nem meglepő, hogy a pszichiátria területén az egyik legtipikusabb tényállás, amely kártérítéshez vezethet, a beteg indokolatlan beutalása a pszichiátriai intézetbe.¹³

Példának okáért, a bíróság megállapította annak a háziornosnak a felelősségét, aki személyes percepció nélkül intézkedett a beteg pszichiátriai osztályra történő beszállítása iránt, miután a beteg szomszédai, akikkel a beteg nagyon rossz viszonyban volt, kihívták a mentőket. A pszichiátriai osztályon elvégzett vizsgálatok által megállapítást nyert, hogy a beteg elmeállapotában nincs kóros elváltozás, kezelésre nem szorul, így elbocsátották az osztályról. A bíróság arra hivatkozva állapította meg az intézkedő orvos kártérítési felelősségét, hogy elmulasztotta a személyes észlelés kötelezettségét, valamint figyelmen kívül hagyta a legnagyobb gondosság követelményét.¹⁴

A strasbourgi bíróság ítélkezési gyakorlatában fellelhető mindemellett olyan ügy is, amelyben a Bíróság elmarasztalta Magyarországot arra alapozva, hogy a hazai bíróság a vonatkozó nemzeti jogszabályokban nem elég pontosan meghatározott „veszélyeztető magatartás” fogalmát a Bíróság eljárását kérelmező fél hátrányára alkalmazta. Az említett

¹³ Dósa Ágnes: *Az orvos kártérítési felelőssége*. HVG-Orac Kiadó, Budapest, 2010. 312. Ld.: Hidvéginé dr. Adorján Livia - Sáriné dr. Simkó Ágnes: *Műhibák és kártérítési perek az egészségügyben*. Medicina Könyvkiadó, Budapest, 2013.

¹⁴ BH 21.418/1995.

tényállásban a kérelmező fél kötelező gyógykezelését a bíróság az érintett nem konvencionális életmódjára, valamint egy, a tárgyalás szünetében elkészített, orvosszakértői véleményre alapította, mely nem tartalmazott megalapozott diagnózist a felperes elmebetegségét illetően.¹⁵

Ami a pszichiátriai betegekkel szemben alkalmazható kényszerintézkedéseket illeti, azok törvényi szabályozásának szükségessége először az 1997. évi Eütv. újraalkotásakor merült fel, mindaddig semmiféle jogi szabályozás nem létezett ezen a területen. Pedig mind a pszichiátriai osztályokon, mind a pszichiátriai otthonokban a mindennapos gyakorlat részét képezik a fizikai, valamint kémiai korlátozó eszközök alkalmazása.¹⁶ Fizikai korlátozásról beszélhetünk, ha a beteget akarata ellenére az osztályon tartják, megtagadva tőle az intézmény elhagyásának jogát, vagy elkülönítik betegtársaitól, lekötözik, fizikálisan rögzítik.

Kémiai korlátozásnak minősül, ha a betegnél, az általa tanúsított magatartás elhárításának céljából, adott esetben beleegyezése nélkül, erős idegrendszeri hatással bíró gyógyszereket alkalmaznak.

Habár számos eljárásjogi garanciát magában foglal a vonatkozó jogszabály – például az éppen alkalmazott kényszerítő eszköz szükségességének meghatározott időközönkénti kötelező felülvizsgálatát – e rendelkezések ellenére is, a valós helyzet sajnos elkeserítő. Az osztályokon dolgozó személyzet az esetek 50 százalékában nem tartja be a korlátozás alatt álló betegek megfigyelésére vonatkozó előírásokat, sok beteg órákon át magára van hagyva, adott esetben fizikálisan rögzítve vagy lekötözve, korlátozását még akkor sem oldják fel, ha annak indokoltsága már nem áll fenn. A személyzet lelkiismeretességének hiánya nagy valószínűséggel túlterheltségükből fakad, hiszen érthetetlenül alacsony létszámban dolgoznak, munkájukért nem részesülnek elfogadható anyagi honoráriumban, példának okáért pár éve az állam megvonta a pszichiátriai osztályok ápoló személyzetének járó veszélyességi pótlékot is. A személyzet hozzáállása emberileg érthető lehet, de etikailag és legfőképp szakmailag azonban határozottan nem. Mindezek fényében kijelenthető, hogy a pszichiátriai ellátást érintő egyik legfontosabb, halasztást nem tűrő állami feladat ezen tarthatatlan helyzet felszámolása.

Betegjogi képviselőként eljáró szakember elmondásai alapján, minden betegjogi képviselő illetékességi területén található legalább egy olyan egészségügyi intézmény, amelyben van pszichiátriai osztály. Munkájuk során 100 olyan esetre, amiben valamilyen korlátozó intézkedésre kerül sor, legfeljebb egy panasz jut, mely leggyakrabban abból fakad, hogy az érintett beteg nem szolgált rá, vagyis vele szemben méltatlan volt az adott korlátozó intézkedés alkalmazása, vagy a korlátozást aránytalanul durvának élte meg a beteg.

A szakember elmondásából kiderült az, hogy sajnos a legfőbb probléma a panaszra okot adó helyzetekkel, hogy nem rekonstruálható, hogy pontosan mi is történt, mert vagy nincs cselekvőképes, kihallgatható tanú, például a jogsértést az érintett egy másik

¹⁵ *Plesó v. Hungary* No. 41242/08 (2 October 2012).

¹⁶ Fridli Judit (szerk.): *Pszichiátria és betegjogok*. Társaság a szabadságjogokért, Budapest, 2002. 21-22.

betegtársától szenved el egy pszichiátriai otthonban, vagy a tanú az ügyben való érintettsége miatt nem hallgatható meg, például a beteg kezelőorvosa, ápolója. Következésképp, hiába látható, hogy nagy valószínűséggel a panaszost tényleges joghátrány érte, ezt nem tudják már utólag bebizonyítani.

Pszichiátriai osztályokon gyakori problémaként jelentkezik, hogy az osztályon kezelt fekvőbetegek önkényesen eltávoznak az osztályról, súlyos állapotukból fakadóan azonban ez gyakran vezethet a halálukhoz, példának okáért a beteget nem találják meg időben, így halálra fagy az utcán vagy súlyos balesetet szenved, és nem kap azonnali ellátást, a beteg hozzátartozói pedig érthetően okolják az egészségügyi intézményt a történetekért. Tény azonban, hogy nehezen várható el az állandó, minden betegre kiterjedő kontroll az intézmények részéről, hiszen személyi állományuk ezt egyértelműen nem teszi lehetővé, példaként egy 50 főt befogadó pszichiátria osztály éjjeli ügyeletén dolgozó 4-5 fős személyzet biztosan nem fogja tudni folyamatos ellenőrzés alatt tartani az osztályon fekvő betegeket.

A pszichiátriai betegek otthonaiban úgyszintén mindennapos problémaként jelentkezik a betegek permanens megfigyelése, gyakori, hogy a betegek egymást fizikálisan bántalmazzák vagy molesztálják, esetleg lopnak egymástól.

A bizonyíthatatlanságból eredő orvosolatlan sérelmek megszüntetésére születtek olyan kezdeményezések, melyek felvetették, hogy a pszichiátriai osztályokon és otthonokban kamerás megfigyelőrendszert kellene alkalmazni, valamint a pszichiátriai fekvőbeteg ellátásban részesülő betegekre nyomkövetőt kellene helyezni, csakhogy ezek az indítványok alkotmányjogilag erősen támadhatóak.

Kérdésként merülhet fel azonban, hogy ha éppen az Alaptörvényi rendelkezésekből indulunk ki, akkor az élet, a testi és lelki egészség védelme nem előbbre való-e, mint a személyiségi jogok sérelmének megelőzése?

IV. Közösségi pszichiátriai ellátás?

A jogalkotó részben a nemzetközi elvárásoknak való megfelelés, részben a társadalomban élő emberkép fejlesztése érdekében elindult a jó úton. Kétségtelen, hogy vannak pozitív előrelépések, de bőven van még mit tenni!

Egyelőre sajnos elmondható, hogy a jogalkotó részéről sem történt tulajdonképpen radikális szemléletmódváltás, a jelenlegi alsóbb szintű szabályozás, de különösen a gyakorlat arra helyezi a hangsúlyt, hogy a társadalmat kell megvédeni a mentálisan beteg emberektől, és így a társadalomtól sem várható el, hogy befogadóbb legyen a mentális betegekkel.

Hazánkban a mentális zavar továbbra is egy alkalmas címke arra, hogy elindítson egy folyamatot, melynek során a páciens elszigetelődik a társadalom többi tagjától, úgyszólván dehumanizálódik.

Ezen folyamat leküzdése érdekében – személyes meglátásom szerint – Magyarországon újra meg kell teremteni a közösségi szinten működő pszichiátriai ellátórendszert, mely a ma érvényes betegjogokkal összhangban igyekszik elkerülni a kirekesztettség és az izoláció minden formáját.

A gondozást és rehabilitációt – azoknál a betegeknél, akiknek elegendő az időszakos, terápiás foglalkoztatás – közösségi szinten, a társadalomba integráltan kell biztosítani, nem kiszakítva a beteget otthonából, családi környezetéből.

Az olyan betegek számára pedig, akiknek állapota nem teszi lehetővé, hogy a széleskörűbb társadalomban élve rehabilitálódjanak, a kórházi pszichiátriai fekvőbeteg osztályok helyett, olyan különálló, védett, állandó lakhatást biztosító pszichiátriai intézményeket kellene létrehozni, melyek nem mindentől távoli, eldugott és leromlott állapotú régi kastélyok vastag, dohos falai mögött működnek, hanem alapvetően a benne élők lakókörnyezetének közvetlen közelében.

A jelenlegi központi irányítású, kórházi ellátást abszolút fel kellene, hogy váltsa a területi szinten megszervezett, inkább több, kisebb befogadóképességű intézményből álló ellátórendszer. Ezekben, a kifejezetten pszichiátriai betegellátásra létrehozott intézményekben sokkal személyesebb kapcsolatot lehetne kialakítani a kezelt betegek, az intézmény dolgozói és a hozzátartozók között. Gyógyító erejük éppen abban rejlene, hogy a benne élők megbecsült tagjai lehetnének az intézmény mikrotársadalmának.

A társadalmi befogadás erősítéséhez mindenkinek érdeke fűződik, mentálisan egészséges és beteg embereknek egyaránt, mivel azok a mentális betegek, akiknek elérhető lenne állapotuk javulása a közösségi rehabilitáció által, a társadalmi termelésbe bekapcsolódva újra munkaképes adófizetőkkel válhatnának, kevésbé szorulnának az állam támogatására, és lehetőséget kapnának, hogy teljesjogú állampolgárokként éljenek a társadalomban.

Hiába jelenik meg az írott norma szintjén, hogy minden ember méltósága és élete sérthetetlen és független fizikai vagy szellemi állapotától, és hogy nincs az életre méltóbb és méltatlanabb.

A jog gyakorlatban való megvalósítása az igazi próbatétel, és ez mindig függ a társadalom, és az érintett szakmák uralkodó nézeteitől.¹⁷

Éppen ezért, a problematika megoldása érdekében, egyfelől szükséges, hogy a jogalkotó megteremtse azt a jogszabályi háttérrel, mely biztosítja azokat a lehetőségeket, melyekkel kiküszöbölhető lenne, hogy a mentális zavarral küzdő emberek a közösségi lét peremére szoruljanak. Ehhez a Ptk. kodifikációja mellett elengedhetetlen lenne a vonatkozó jogszabályok, így különösen a Eütv. átfogó módosítása is.

¹⁷ Sólyom László köztársasági elnök beszéde a „A Zárt Téboljától a Tárt Kapuig – az Országos Pszichiátriai és Neurológiai Intézet múltja, jelene és jövője” című konferencián.

Továbbá fontos, hogy a társadalom ne a média szemüvegén keresztül jusson információkhoz a mentális megbetegedéseket illetően, hanem az azokról való felvilágosítást be kellene építeni a közoktatásba, valamint a felnőtt lakosság egészségügyi tájékoztatásába is.

Társadalmi szinten kell elérni, hogy a mentális megbetegedések ne képezzenek tabu témát, hogy az abban érintett személyek merjenek beszélni állapotukról, és akkor talán elkerülhetővé válnának a lassan egy éve bekövetkezett Germanwings tragédiához hasonló esetek.

Kiss Barnabás:
Nincs ingyenebéd? - A kuponok közgazdasági és jogi természetrajza

Vásárolt már kuponnal? Ha igen, belegondolt már abba, hogy ki fizeti meg az árengedményt Ön helyett? Megtérül-e egyáltalán? Miért jó ez az eladónak? Talán átverik? Megannyi kérdés, amire jelen cikkünkben megpróbálunk válaszolni. Most figyeljen, kihagyhatatlan ajánlat!

A Gazdasági Versenyhivatal február 13-án hozott határozatában¹⁸ a SPAR Magyarország Kereskedelmi Kft.-t 43 millió forintos bírsággal sújtotta. A SPAR a Hivatal álláspontja szerint 2012 októbere és 2014 februárja között folytatott tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatot az “5000 forint után 500 visszajár” elnevezésű kuponakciójának a népszerűsítése során.

A SPAR a határozat alapján megsértette a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról szóló törvény¹⁹ 6. és 7. §-ában foglaltakat, és megtévesztő kereskedelmi gyakorlatával a megtévesztő mulasztás tényállását valósította meg. Az akció reklámozása közben a kiskereskedelmi lánc azt állította, hogy minden 5000 forint elköltése után a vásárlók 500 forintos kedvezményhez juthatnak kuponok formájában. A kuponokat azonban a promócióban szereplő részletekkel ellentétben nem azonnal, hanem csupán a következő, legalább 5000 forintra rugó vásárlást követően lehetett beváltani, tehát az 500 forintos engedmény valójában 10000 forint után járt. Így a GVH álláspontja szerint a SPAR úgy ígért 10%-os kedvezményt, hogy az igazából csak 5%-os volt. A jogsértő magatartását több, mint egy évig folytatta, amit a Hivatal súlyosító körülményként értékelt.

Az ügyről olvasva egy közgazdasági és jogi szempontból is egyaránt érdekes témára bukkanhat az ember, nevezetesen arra, hogy miért használnak az egyes vállalkozások kuponokat. Milyen hasznot remélhetnek az árengedményektől, és hogyan hat mindez a fogyasztókra nézve?

A kupon inkább a köznyelv által használt kifejezés, mintsem jogi kategória, a szaknyelv általában a vásárlási utalvány szót használja. Az ezzel foglalkozó uniós rendelet²⁰ alapján az utalvány (*voucher*) termékekre vagy szolgáltatások igénybevételére jogosítja a vásárlót, vagy árengedményben részesíti, egyúttal pedig az eladó számára is kötelezettséget teremt arra, hogy az utalványt beváltsa. A kuponokon kívül idetartoznak a pontgyűjtő kártyák vagy az ajándékutalványok is. Jelen cikkben azonban csak a SPAR által is használt árkedvezményt ígérő kuponokról, és a hasonló hatással járó vásárlói akciókról lesz szó.

¹⁸ A Versenytanács Vj/009/2014. számú határozata. Elérhető: http://www.gvh.hu/data/cms1030542/Vj009_2014_m.pdf (Letöltve: 2015.03.09.).

¹⁹ 2008. évi XLVII. törvény a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról.

²⁰ A Tanács 2006/112/EK irányelve (2006. november 28.) a közös hozzáadottértékadó-rendszeréről.

Kuponokkal mindenki találkozott már, akár az áruházakban, boltokban, vagy a postaláda kért-kéretlen papirosait szortírozva. Manapság külön internetes oldalak is vannak, ahonnan nyomtatni lehet engedményt adó szelvényeket. Van, aki egyenesen haszontalannak tartja őket, és ebben az esetben egyből a kukába kerülnek, míg mások előszeretettel élnek a kuponok adta kedvezményekkel. A közgazdászok, akik ezzel foglalkoztak, úgy találták²¹, hogy a kuponok felhasználása legalább ugyanannyira jövedelem-, mint időfüggő: sok embernél az árkedvezmény nem kompenzálja azt az időmennyiséget, amelyet a kuponok “kiválogatásával” töltenek.

Természetesen a jövedelmi viszonyok szerepét sem szabad figyelmen kívül hagyni. Van, aki érzékenyebb például az élelmiszerek árának változásaira, mint mások, és vonzóbbnak értékeli, ha a termékhez akciósan is hozzájuthat. Ilyenek lehetnek például a diákok vagy a nyugdíjasok. Ezzel szemben vannak, akik hajlandóak pár száz forinttal is többet kiadni valamilyen árucikkért.

A vállalatoknak pont a fentiek miatt éri meg kuponokat értékesíteni és akciókat szervezni. A vállalkozás képet kaphat arról, hogy milyen vásárlói csoportok tartoznak a klientúrájába, és ők milyen preferenciákkal rendelkeznek. Ez pedig nagyon fontos marketinginformáció, amit másképpen csak egy hosszadalmas és költséges kutatás folyamányaként lehetne megszerezni. További előny, hogy hosszú távon is képes lesz megtartani azokat a vásárlókat, akik figyelemmel kísérik a hűségprogramokat és akciókat. Ez elég jó üzletnek is tűnik, ha az árérzékeny fogyasztók a forgalom tekintélyes részét teszik ki. A jó üzlet azonban nem mindig biztos, hogy etikus is.

A vállalkozás árdiszkriminációt²² alkalmaz a kuponozással: különböző csoportoknak különböző árakon értékesít, az árra érzékenyebbeknek kevesebbet, a többieknek magasabb áron. Felmerül tehát a kérdés, hogy mennyivel többet fizetnek a nem árérzékeny fogyasztók? De kérdezhetnénk fordítva is: mennyivel fizetnek többet egy adott termékért az árérzékeny fogyasztók azért, hogy egy másik termékre kapjanak kedvezményt? Közgazdasági szempontból nézve valószínű, hogy a vállalkozás valahogyan kompenzálni szeretné azt a bevételkiesést, amelyet a kuponok beváltása vagy a kedvezmények okoznak.

Vegyünk egy jól elkülöníthető példát: tegyük fel, hogy egy kiskereskedelmi áruháznak saját benzinkútjai vannak. Azoknak a vásárlóknak, akik az áruházban bizonyos összeg felett vásárolnak, az áruház kedvezményt ad a benzinkúton történő vásárláshoz. A fenti problémát erre az esetre alkalmazva előfordulhat, hogy vagy a vásárlók fizetnek többet a kellenél az áruházon belüli termékekért, vagy mindenki más, aki nem tudja igénybe venni a kedvezményt, fizet jóval többet a benzínért a kutaknál. Valakinek tehát muszáj

²¹ Murphy, Robert P.: *The economics of coupons and other price cuts*. Mises Institute, 2011. augusztus 1. Elérhető: <https://mises.org/library/economics-coupons-and-other-price-cuts> (Letöltve: 2015.03.09.).

²² Az árdiszkrimináció „a vállalkozás azon gyakorlata, amelynek során ugyanazt az árut vagy szolgáltatást különböző árakon kínálja.” Az árak vásárlói csoportok szerinti megkülönböztetését a közgazdászok „harmadfokú árdiszkrimináció”-ként említik a szakirodalomban. (Economics Online: http://www.economicsonline.co.uk/Business_economics/Price_discrimination.html)

“állnia a számlát”: erre mondják a közgazdászok azt, hogy nincs olyan, hogy ingyenebéd.
There ain't no such thing as a free lunch.

Persze nem biztos, hogy mindig áremeléssel végződik az egyik fél számára az árdiszkrimináció. Egy másik, gyakran említett példa az Amerikában és itthon is népszerű *ladies' night*, hölgyes este a bárokban és kocsmákban, amikor a nők ingyenesen vagy kedvezménnyel fogyaszthatnak italt. Azt gondolnánk, hogy emiatt az árak magasabbak lesznek a férfi vendégek számára, holott ez nem feltétlenül szükséges: ha az italakció miatt több hölgy érkezik a bárba, több lesz a férfi is, mert a nők jelenléte sokkal vonzóbbá teszi a férfiak számára az adott helyet.

A kuponok és az árkedvezmények alkalmazása az árdiszkrimináció ellenére ugyan nem tiltott, de eleget kell, hogy tegyen az alapvető fogyasztóvédelmi követelményeknek. Ilyen a tájékoztatási kötelezettség is. Amennyiben a vásárlók jogsértést észlelnek, bejelentéssel élhetnek a Fogyasztóvédelmi Hatóság felé. A SPAR esetében azonban a promóció az egész országra kiterjedt, és a fogyasztók nagy csoportjának érdekséreleme megalapozta a GVH mint általános versenyfelügyeleti hatóság eljárását.

A kuponok és árengedmények tehát mind a vásárlók, fogyasztók, mind pedig az azokat kibocsátó vállalkozások számára hasznosak lehetnek. Azonban mindkét félnek óvatosságnak kell lennie. A vállalkozás köteles a jogi szabályozásnak eleget tenni, és az etikus gyakorlatot követni, mert lehet, hogy árdiszkriminációjával fizetőképes vásárlókat zár ki a kliensei köréből. A fogyasztóknak pedig, úgy tűnik, továbbra is érdemes betartani társadalmunk alapvető mondását: járjunk nyitott szemmel! És tartsuk szárazon a puskaport.

INTERJÚK

Balogh Flóra:

Egy mindenkiért, mindenki egyért? – Class action Magyarországon

A Kormány 2015 januárjában elfogadta az új polgári perrendtartás koncepcióját. Az angolszász jogrendszerben létező class action, valamint annak kontinentális változatai, vagyis csoportos kereset átültetésének lehetősége is felmerült, ami egy teljesen új eljárás lenne hazai jogrendünkben. Mit kell erről az eljárásról tudni, és hogyan lehetne alkalmazni ez Magyarországon? Dr. Udvary Sándorral, a Károli Gáspár Református Egyetem tanszékvezető docensével beszélgettünk.

Mit jelent ma a class action, hogyan alakult ki ez az eljárás?

A *class action* egy Amerikai Egyesült Államokban kialakult, reprezentatív tömeges perlési eszköz, amelynek a gyökerei egészen a *common law*-ba nyúlnak vissza. 1848-ból származik az első amerikai döntés, amelyben ilyen tömeges perlési lehetőséget biztosítanak a bíróságok. Hosszú ideig nem volt jelentős gyakorlata, irodalma, de az 1930-as évekre a tömegtermelés, a tömeggyártások, az iparosodással összefüggő tömeges balesetek szükségessé tettek egy olyan eszközt, ami érdemben is alkalmas arra, hogy tömeges jóvátételt biztosítson a polgároknak. Emiatt a harmincas években megalkotott szövetségi polgári perrendtartás, az *FRCP* egy régebbi verziója már tartalmazta a class action-t, ami egy reprezentatív tömeges igényérvényesítési eszköz. Ezt a hatvanas években jelentősen átdolgozták a maival közel azonos formájára, modern formájában tehát most körülbelül 50 éves a jogintézmény. Ezalatt az ötven éve alatt óriási gyakorlata, még hatalmasabb irodalma keletkezett az Egyesült Államokban. Rengeteg joggyakorlati, jogalkalmazási problémával találkozta alkalmazása közben, aminek következtében a 2000-es években egy általános átalakításon esett át. Mindezek abba az irányba mutatnak, hogy az egyébként számos hátrányos vonással rendelkező class action gyakorlatát egy élhető, alkalmazható gyakorlattá szelídítsék.

Tipikusan milyen sérelmek orvoslására szolgál? Vannak kifejezett ügytípusok, amelyek esetén alkalmazzák?

Ha megnézzük az *FRCP* 23. cikkét, akkor azt látjuk, hogy nincsen meghatározva, hogy milyen anyagi jogi igényekre érvényesíthető. Ennek ellenére vannak olyan jellemző típusok, amelyekre alkalmazzák. Közbevetőleg jegyzem meg, hogy az amerikai joggyakorlat és jogrend gyökeresen tér el a miénktől. Bármennyire is vannak hasonló római jogi alapok, mára ez a fejlődés nagyon szétvált, és vannak olyan hiátusok, amelyek az európai szem számára teljesen megoldottnak tűnnek a 21. századra. Például a class action-t használják úgynevezett polgári jogi ügyekben, ezek a mi kategóriáink szerint alkotmányjogi ügyek. Tehát a class action alkalmazása eléggé jellemző olyan esetekben, amikor valamilyen jogszabálynak az alkotmányosságát próbálja valaki kétségessé tenni. Gyakoribb azonban olyan esetben, amikor tömeges károkozás történik. Ez lehet akár valamilyen ipari baleset, környezeti kár, és nem utolsósorban a fogyasztóvédelmi ügyekben is jellemző. Az ilyen ügyeket azonban nem úgy kell elképzelni, hogy ezek

egyetlen célja valamilyen termék által okozott kár tömeges megtérítése lenne, hanem úgy is pl., hogy a megtévesztő reklámok által okozott sérelem orvoslására próbálják használni. Ennek a class action különböző típusai adnak lehetőséget. Aminek nagy gyakorlata van a 60-as évektől, az úgynevezett *antitröszt class action*, vagyis a versenyjogi témájú class action-ök, amiket a kartell-tilalmat megsértő, összebeszélő, árakat rögzítő vállalatcsoportok ellen alkalmaznak. Azt tudni kell, hogy az Egyesült Államokban háromszoros kártérítés jár annak, aki magánjogi kárát érvényesíti egy kartellező vállalaton. Ha ezeket az egyébként csekély értékű követeléseket megháromszorozzák, majd összegyűjtik őket egy többmilliós károsult tömegbe, jelentős összegeket érhetnek el. Így az egyénileg érvényesíthetetlen követelés érvényesíthető válik, gazdaságos lesz.

Mik az előnyei és hátrányai a class action-nek?

Az előnyök és hátrányok számos csoportosítás alá vethetők. Jelentkeznek felperesi oldalon, alperesi oldalon, az igazságszolgáltatás és a társadalom oldalán. A felperesi oldalon hatalmas előnye az, hogy egy egyénileg érvényesíthetetlen követelést érvényesíthetővé tesz. Ez az alperesi oldalon természetesen hátránként jelentkezik, hiszen addig nem kell azzal a kockázattal számolni, hogy egy csekély értékű követelést rajta érvényesítenek. Vagyis bizonyos esetekben be kell kalkulálnia ezt a lehetséges igényérvényesítést, és nem tudja extraprofitként zsebre tenni az ebből a tevékenységből származó előnyt. A legegyszerűbb példa a környezetvédelmi class action. Ugye a legtöbb környezetszennyező nem számol azzal, hogy az állami bírságokon felül, amely egyébként egy lehetséges retorzió, fizetnie kell a környezethasználatért, esetleg magánembereknek is. Ha erre biztosítunk lehetőséget, peres utat, és ezt hatékonyra is tesszük, akkor ezt is be kell terveznie a költségvetésébe: ezzel tudjuk alakítani a károkozók jövőbeni magatartását, a károkozástól való tartózkodásra ösztönözni. Felperesek számára előnyös ez abból a szempontból – és ez már kifejezetten perjogi előny – hogy egy felperes aktivitásán túl a többi felperes aktivitását nem igényli. Ez egyébként bizonyos szempontból hátránként is jelentkezik, hiszen a többi felperes így nem lesz érdekelt ennek a pernek a vitelében, ami viszont az úgynevezett „*agency problem*”-et veti fel. Az *agency problem* (ügynöki probléma) azt jelenti, hogy a felperes és jogi képviselője ellenőrizetlenül marad, és nem feltétlenül az általuk képviselt csoport érdekeit képviseli, hanem a saját érdekei mentén viszi az egyébként nem csekély jelentőségű pert. Ennek az alperes oldalán meglepő módon, de vannak lehetséges előnyei. Az alperes, ha józanul méri fel a kockázatait, akkor esetleg tisztában lehet azzal, hogy jogsértő tevékenységet végzett, vagy legalábbis magas az esélye annak, hogy egy perben megállapítsák azt, hogy ő jogot sértett. Mindaddig, amíg egyesével indítanak ellene pereket, addig mindezen perek egyes költségei összeadódnak. Ehhez képest egy fajlagos költségelőnyvel bír egy class action, és ez a felperesi oldalon is előny. Viszont ha az alperesnek ezt a fajlagos költségelőnyt szintén beszámítjuk, akkor neki nem kell már megtéríteni az ezzel kapcsolatos egyedi költségek összegét.

Itt kell megemlíteni, hogy a class action egy reprezentatív eszközt, amelynél egy reprezentatív felperes a többiek nevében perel, a gyakorlatban azonban ez egy gyenge felperes. Neki a tömeget kellene képviselnie, akiknek – és magának is – jellemzően csekély értékű egyedi követelése van. Hatalmas tőkére lenne szüksége ahhoz, hogy egy-

egy ilyen igényt érvényesítsen, és rettenetesen sok időre, erőfeszítésre, befektetett munkára volna ehhez szükség. Praktikusan ezért az amerikai class action-ök nem úgy szoktak kinézni, hogy van egy reprezentatív felperes, aki keresztes lovagként felvállalja az igények érvényesítését, hanem a jogi képviselő az, aki aktív. Az erre szakosított ügyvédi irodák észlelik, hogy van valamilyen támasztható igény, sőt egyes irodalmi álláspontok megszarolható alperesről szólnak, aki valamilyen károkozó magatartást követett el vélt módon. Emellett megvan a kellő tőkénk és humán erőforrásuk, szakmai tudásuk ahhoz, hogy ezt érvényesítsék, és ezáltal olyan class action-öket is érvényesítenek, amely végső soron nagyon csekély eséllyel rendelkeznek arra, hogy sikerre menjenek. Mivel azonban – és itt a hátrány – egy class action tétje olyan hatalmas, hogy egy józanul gondolkodó, racionális üzletvezető nem meri kockára tenni a vállalatát, ezért legtöbbször ezek a class action-ök az eljárás korai – a befogadás – fázisában egyezséggel zárulnak. Erre mondja azt az irodalom egy jelentős része, hogy a class action-nek komoly zsarolási potenciálja van. Az biztos, hogy vissza lehet élni vele, de melyik olyan jogi eszköztől tudunk, amivel ne lehetne visszaélni?

Ezekén kívül van még egy fontos előny az alperes számára, hogy úgynevezett *'global peace'*-t, vagyis globális békét tud teremteni azáltal, hogy egy class actionben megegyezik. A class action-ök igen jelentős százalékában, többségében egyezés születik. Az alperes tehát ebben az esetben globális békét tud teremteni, és elzárja a felperesek tömegét a további egyes perindítástól. Például akkor volt például óriási jelentősége, amikor az azbeszt pereket tárgyalták, amelynek előzménye az volt, hogy az egyedileg indított perek a 70-es évektől lényegében megmérgezték, eldugították az amerikai igazságszolgáltatást. Perlavinának is nevezte ezt az irodalom. Az azbeszt-perekben az egyezés volt az egyetlen eszköz, amivel ezt meg lehetett oldani.

Társadalmi, bírósági szempontból milyen előnyökről és hátrányokról lehet beszélni?

Bírósági szempontból az egyik előnye a pergazdaságosság, vagyis tömegesen lehet elintézni az azonos jogi problémát felvető, hasonló tényeket, tényállást tartalmazó ügyeket. Ugyanakkor van egy hátrány is a bírói szervezet szempontjából, nevezetesen a class action bátorítja olyan ügyeknek is a bíróság elé vitelét, amelyek egyébként bíróságon nem jelentek volna meg. Azt tehát világosan kell látni, hogy amennyiben egy tömeges igényérvényesítő eszközt meghonosít a jogalkotó – és ennek egyik gyakorlati lehetősége az, hogy az eddig érvényesíthetetlen igényeket is becsatornázzuk a peres eljárásba – akkor azzal felbátorítjuk azokat, akiknek eddig csekély értékű igényei voltak, hogy eddig nem érvényesített igényeket vigyenek a bíróság elé. Bár ez növeli az ügyek lehetséges számát, az én véleményem az, hogy az államnak van felelőssége a tömegesen érvényesíthető igények egyszerűbbé tételéért, mert ezek a feltételezett károk a felperesek, fogyasztók, környezeti károsultak szerint léteznek. Meg kell adni a lehetőséget arra, hogy az igényüket bíróság előtt érvényesítsék, még akár azon az áron is, hogy pozitív eszközökkel bátorítjuk ezeknek az igényeknek az érvényesítését. Minden egyes pernek vannak társadalmi költségei, amelyeket nem a felperes vagy alperes fizet meg, hanem a társadalom, amelyekhez úgymond a társadalom hozzájárul. Ugyanakkor, ha valamilyen igény érvényesíthetetlen marad, annak szintén vannak társadalmi költségei, ugyanis károkozó magatartásra bátorítja az alpereseinket, a károkozókat. A class action-nek van egy nagyon fontos hatása, ez az úgy nevezett elrettentő-hatás. Ez pedig a már említett

kalkulációval függ össze, mely szerint magatartásához hozzá kell rendelnie, bele kell számítani azt is, hogy ezentúl érvényesíteni fognak rajta tömegesen ilyen igényeket.

Vannak olyan esetek, amikor az érintett személyek köre hatalmas, rengeteg embert érint egy-egy ügy. Hogyan határozható meg ilyen esetekben a személyek köre?

A mellimplantátumok körül volt egy hatalmas botrány pár éve, amelyek hasadtak, mivel gyenge anyagból készültek, és amikor hasadtak, karcinogén anyag távozott belőlük. Nagyon sok érintett volt, aki ennek a plasztikai műtétnek vetette alá magát. Meghatározható ezeknek a köre? Ha lehatároljuk ezeknek a személynek a körét, *opt-out* esetében semmire nem kell várakoznunk, hanem megpróbáljuk az alperes adatai alapján meghatározni, hogy hány személyről van szó. Ha az Egyesült Államokban megindul egy per, attól a pillanattól kezdve a feleket, így az alperest olyan együttműködési kötelezettség terheli, amit mi igen idegennek tartanánk. Az alperesnek kérés nélkül oda kell adnia a felperesnek olyan adatokat, információkat, adatbázisokat, és más bizonyítékokat, amiket a felperes adott esetben nem is igényelt (ún. *discovery*). A felperes pedig ezeknek a dokumentumoknak a birtokában alakítja a saját perét. Persze a felperesnek is kell bizonyítékokkal előállni, de nyilvánvalóan a számára ez egy nagyon előnyös folyamat. Opt-out esetén az alperes által közölt adatokból és kötelezően közzétett adatokból fogjuk körvonalazni azt az érintett ügycsoportot, amire nézve egyezséget kötünk, vagy ítéletet várunk. Ha megvan az a személyi kör, amire úgy gondoljunk, hogy ez ki fog terjedni, akkor megkötjük az egyezséget a személyek távollétében, akiket megpróbáltunk a lehetőség szerint az alperes nyilvántartásai szerint személyesen vagy hirdetmény útján értesíteni. Ha megszületett az egyezés, akkor olyan feltételek teljesítése mellett lehet a kártérítésért jelentkezni, ami igazolja, hogy ő valóban károsult volt. Például egy meghatározott időpontról fel tud mutatni egy számlát, amin szerepel a mellimplantátum beültetése.

Erre azt mondják, nem tart itt a magyar társadalom. És mi lenne, ha efelé haladnánk? Jómagam a nagyobb értékű, vagy akár a pár ezer forintot is meghaladó fogyasztási cikkek számláját elteszem: ez egy egyszerű, alakítható fogyasztói megszokás. Ráadásul manapság már nem kell feltétlenül a fogyasztónak rendelkeznie bizonyítékkal, hiszen ha bankkártyával fizetett, akkor rendelkezésre áll a bizonyíték erről valamilyen adatbázisban. Ez technikailag nagyon könnyen hozzárendelhető, jogilag persze meg kell oldani, hogy az alperesnek az érdekében nem álló bizonyításban közre kell működnie. Tehát sokkal könnyebben azonosítható egy csoport ma már informatikai eszközökkel, mint évtizedekkel ezelőtt volt.

Persze visszaélésekre is van példa. Konkrétan megtörtént az Kaliforniában – ami egyébként a melegágya ezeknek a sokszor visszaélésszerű pereknek –, hogy egy autókkal kapcsolatos tömeges perben, ahol ötezer fogyasztó volt hozzávetőlegesen érintett, az egyezés után alig 8 pont vettek igénybe a kibocsátott ötezerből. Ennek ellenére az ügyvéd az egymillió dollárt meghaladó munkadíjat érvényesítette az alperes által képzett alapból. Ez egy kétségtelen diszfunkcionális alkalmazása a class actionnek, ami ellen az amerikaiak is harcolnak.

Hogyan nézne ki a csoport képzése egy opt in rendszerben? Ott előre kell igazolni a feleknek, hogy a feltételek megfelelnek. Már a csatlakozás esetén is igazolnom kell, hogy rám ezek érvényesek, például egy részvény felmutatásával. Magasabb szervezési költségei vannak, ugyanakkor valószínűleg a dogmatikai tisztaság, különösen is a perbeli rendelkezési jog, mint alapjog tiszteletben tartása miatt mi sem fogjuk tudni máshogy megoldani ezt.

Az angolszász típusú jogrendszerekben, ahogy említette, viszonylag hatékonyan működik a class action. Viszont lehet-e ezt integrálni egy kontinentális jogrendszerbe, illetve van-e már rá példa?

Van. Az Európai Unióban jelenleg folyik egy jogalkotási tevékenység, ez a *collective redress* intézménye. Ennek egy érzékelhető alapfeltevése, hogy a közös igényérvényesítés bármilyen lehet, csak ne olyan legyen, mint az amerikai típusú class action. A hátrányok fényében, amelyeket én is az előbb említettem, és azon intések fényében, amelyeket többször kaptam az amerikai kollegákkal, kutatókkal, bírókkal való beszélgetés során, ezeket nem lehet félvállról venni, főleg egy olyan multinacionális felelősséggel rendelkező jogalkotónak, mint az Európai Unió. Egyes tagállamokban azonban már szintén bevezettek hasonlókat. Angliában, ami ugye angolszász jogrend alapítója, van reprezentatív perlekedési eszköz, valamint az úgynevezett *GLO*, a *group litigation order* is létezik. Ez összefogja a már megindított pereket, és mintegy egyesítési eszközként működik. Portugáliában van szintén reprezentatív eszköz. Dániában, a Skandináv országokban szintén meghonosodott a jogintézmény. Egy másik érdekes példaként Franciaországot lehet említeni, ami kollektív igényérvényesítő eszközt honosított meg a tavalyi, tavalyelőtti év folyamán, Olaszországhoz hasonlóan. Ezek közös jellemzője, hogy a gyakorlatban kevésbé működnek, az ilyen perek száma nem magas. Nem értek el arra a hatékonysági szintre, mint az amerikai típusú class action. Ez nem biztos, hogy nagy baj, tekintve, hogy az amerikai típusú class action-nek megvoltak a hátrányai is.

Arra is van példa, hogy az elrettentés túlzott fokára is eljuthat egy bizonyos igény tekintetében a jogrendünk. Ez nem önmagában a class action-höz kapcsolódik, általánosabb kérdés, pl. az orvosi felelősség kapcsán. Vannak olyan tagállamok az Egyesült Államokban, amelyekben az orvosok már figyelembe veszik azt, hogy az adott államban van-e felelősséget kizáró vagy korlátozó rendelkezés, és ha nincs, akkor nem telepednek le, nem gyakorolnak ott orvosi tevékenységet. Ugyanígy, az egyes Európai Unió tagállamok között verseny van a jogrendjük tekintetében is. A verseny szempontjából nyilvánvalóan hátrányos lesz az, ha egy túlságosan jól működő tömeges igényérvényesítő eszköz van valamelyik országban, mert az az ipari érdekek számára sértő. Érdemes figyelembe venni azt, hogy amikor a *collective redress*-szel kapcsolatosan az Unió elkezdte a jogalkotást, rengeteg válasz érkezett egyetemi, akadémiai berkekből, illetőleg ipari érdekeltektől, *stake holder*-ektől. És az ipari érdekeltek egytől egyig a végsőig tiltakoztak az ellen, hogy hasonló eszközt bevezessenek az Unióban. Nyilván az ilyen tiltakozásoknak van egy racionális indoka. Arra legtöbbször viszont nem adnak választ, hogy mi legyen helyette, ami kevésbé terhes számukra, de az általam már jelzett előnyöket érvényesíti.

Hadd említsek még két fontos példát. A holland kollektív igényérvényesítési eszköz egy nagyon érdekes eszköz, ahol kizárólag egyezségkötésig lehet vele reprezentatív kollektív igényérvényesítést véghezvinni. Amennyiben azonban egyezséggel nem zárul le, úgy már bírósági úton tömeges igényérvényesítésre nincsen mód. Ezt számos irodalmi álláspont kritizálja, mert a kárhozottatott zsarolási potenciál hiányzik belőle. Ugyanakkor viszont látni kell, hogy a holland eszköz működik, de az én megítélésem szerint leginkább azért, mert az alperesi vállalatok, a tömeges jogsértők számára biztosít egy nagyon előnyös környezetet arra nézve, hogy globális békét tudjanak teremteni a jogsértettekkel szemben. A német példa a magyar kodifikációban is szolgálhat mintaként. Ez a német dogmatika igényességre jellemző módon, azzal összhangban egy olyan megoldást alkalmaz, ami összeférhető a kontinentális és a német típusú polgári eljárással. Ebből talán az is következik, hogy a miénkkel is összeegyeztethető lenne. az ún. *KapMuG.*, vagyis értékpapírbizonyosítóból származó igények teszt-eljárása, amely tárgyi hatályában ezekre az igényekre korlátozott. Ha teszteljárás iránti kezdeményezést nyújtanak be, akkor a bíróság megvizsgálja, hogy indokolt-e. Ha indokolt, és minimum összesen tízen csatlakoznak ehhez a teszteljáráshoz, akkor ebben az eljárásban fogják eldönteni az adott összefüggő tényanyagot és jogalapot. Amikor megszületik a közös döntés, amely egyébként végigmegy a kellő jogorvoslati fórumokon, akkor ennek a jogereje ki fog hatni a további hasonló – a teszt-ítélet megszületéséig felfüggesztett – eljárásokra, és azokat egyedi perben tovább tárgyalják, de immár a teszteljárásban születik döntés az alapkérdésre, amely például a jogellenesség kérdésére kihat. A Deutsche Telekom részvényeivel kapcsolatos visszaélések miatti eljárások a 2000-es évek elején kezdődtek, és még mindig nem zárultak le. Mindazonáltal már más értékpapírral kapcsolatos visszaélések miatt is kezdődnek természetesen perek, tehát használják az eszközt a jogalkalmazók, és egyre inkább bejáratódik, alkalmassá válik rendeltetésére. 2012-ben egyébként jelentősen átalakították, és egyszerűbbé tették például a hozzá való csatlakozást. Tehát a kezdeti hibáit kezdi levetkőzni, éppen ez jelzi azt, hogy valószínűleg inkább fog tudni mintául szolgálni egy magyar jogalkotásban, mint a szívemnek kedves, de tőlünk jogi megoldásaiban távol álló *class action*.

Már elfogadta a Kormány az új polgári perrendtartás koncepcióját. Milyen lehetőség van arra, hogy Magyarországon is legyen egy ilyen kollektív igényérvényesítési eszköz?

A Kormány is, de a Kodifikációs Főbizottság és Szerkesztőbizottság is kifejezett igényként fogalmazta meg azt, hogy szülessen kollektív igényérvényesítési eszköz. Itt van egy terminológiai probléma, amire hadd hívjam fel a figyelmet. Az Európai Unió eszközt, a *collective redress*-t magyarul kollektív jogorvoslatra fordították. Ez egy súlyos tévedés, fordítási hiba. Igazából sokkal alkalmasabb erre a kollektív igényérvényesítés, mint terminológiának a használata. Magyarországon tehát szintén indokolt a kollektív igényérvényesítés bevezetése. A Harsági Viktória professzor asszony elnöklete alatt munkálkodó albizottság nagyon alaposan körbejárta ezt. Ebben a bizottságban a hivatásrendek közül többek is részt vettek. A munka során funkcionális megközelítést alkalmaztunk az Elnök asszony vezénylete alatt, abban a tekintetben, hogy nem kívántuk kifejezetten egy vagy másik jogrendnek a mintáját lemásolni. A *class action* beillesztése a kontinentális gyökerű magyar jogrendben a lehetetlenséggel lenne határos, még ha akarnánk is, mégpedig azért, mert annak a működéséhez szükséges feltételek azok abban

a társadalmi rendben, a jogrendben, a perlekedés kultúrában adottak, és nem is feltétlenül előnyösek még ott sem. Ott is küzdenek azzal, hogy a visszaéléseket megpróbálják visszaszorítani.

Miért nem lehet integrálni a mi jogrendszerünkbe?

A bírói rendszerünk gyökeresen más, nincs esküdszéki rendszer, és ami még fontosabb, hogy nem biztos, hogy a civil társadalomnak az érettsége megvan hozzá. Az Egyesült Államokban van egy kifejezetten a tisztességes class action-nel foglalkozó civil szervezet, a *Center for Class Action Fairness*, amely támogatásból és más forrásból azzal foglalkozik, hogy a távollévő felpereseket és azok érdekeit egy-egy eljárásban képviselje szükség esetén. Ezzel csökkenti azt a hátrányt, mely szerint a felperes és az ő jogi képviselője, sokszor mintegy magára hagyja a távollévő felpereseket, és a saját érdekeit, nyilvánvalóan az ügyvédi munkadíjban jelenlevő saját érdekeit képviseli. A bíróságok által nem kellő módon ellenőrzött egyezségeket vizsgálja, és az eltúlzott ügyvédi munkadíjak mérsékléséért, vagy más törvénysértő feltételek mérsékléséért avatkozik be az eljárásba. Ehhez nem biztos, hogy megvannak a magyarországi társadalmi feltételek.

Én hiszek az igazságszolgáltatásban, amely felkészíthető egy ilyen kihívásra. Más kérdés, hogy az újdonságtól a jogászok általában húzódoznak. A jogászi konzervativizmus egy újdonság elől elzárkózik, még inkább egy olyan elől, ami újszerű, hatalmas munkával fog jární. Ezzel együtt hiszek abban, hogy a jogászi hivatásrendek fel fognak tudni erre készülni és alkalmazni fogják azt. Egyes ügyvédi irodák már most ugrásra készen állnak, fájlukba gyűjtögetik azokat az eseteket, amelyek felvethetik azt, hogy tömeges igényérvényesítés esetén, mondjuk például fogyasztói jogsértésnél valamilyen igényt érvényesítsenek. Ehhez egy jól működő rendszert kell majd létesítenünk.

Milyen minták merültek fel a kodifikációs munka során?

Attól mindenképpen elzárkózott az Elnök asszony, hogy egy meghatározott ország mintáját alkalmazzuk, és ebben csak egyetérteni lehet vele. Inkább a funkcionális megközelítést alkalmazzuk, nevezetesen az eljárás célját, menetét, az egyes eljárási eszközöket, amelyek ezek előrelendítését segítik. Próbáltuk megvizsgálni az egyes mintákat, hogy ott hogyan oldják az adott eljárási lépéshez kapcsolódó, vagy eljárás intézményéhez kapcsolódó problémákat, és amikor úgy láttuk, hogy valami elméleti szempontból megfelelőnek tűnik, akkor azt megpróbáltuk abba az adott lépésbe beilleszteni. Meg kell próbálni a funkciónak, az adott eljárási intézménynek leginkább megfelelő eszközt megtalálni, és azt illeszteni a magyar jogrendbe, figyelembe véve a magyar jogrend eljárási hagyományait is. Itt azonban arra rá kell mutatni, hogy a magyar jogrend ebből a szempontból kevés, mondhatni semmi hagyománnyal nem rendelkezik. Viszont egy kollektív igényérvényesítési eszköz mintegy rátelepedne a meglévő perrendre, és alkalmazná annak például az egyezséggel, perköltséggel, határozattal kapcsolatos szabályait. Tehát akkor, mikor megalkotunk egy kollektív igényérvényesítési eszközt, azt kell látnunk, hogy az nem lóghat ki teljesen a perrendünkből. A funkcionalitását ahhoz kell igazítanunk, hogy a perjogi keretekbe még beilleszthető legyen.

Nemrég rendeztek egy konferenciát,¹ ahol Dr. Varga István az előadásában erőteljesen hangsúlyozta, hogy a kontinentális hagyományokkal, illetve az általuk elképzelt szabályozási irányvonallal az áll összhangban, ha a felek rendelkezési jogát minél jobban szem előtt tartják, és a rendelkezési jog messzemenő védelme mellett foglalt állást. Például az amerikai rendszerben felvázolt opt-out rendszer mennyire fér össze a rendelkezési joggal?

Először, hogy sokkoljam az olvasókat, az amerikai rendszerben három altípusa van a class action-nek. Az első kettő kötelező, és csak a harmadik az, ami opt-out, vagyis, hogy egyáltalán lehetőséget ad a kilépésre. Persze az első típusú kötelezőt jellemzően az általunk alkotmányjoginak tekinthető esetek, például jogszabályok alkotmányossági kifogásolása körében használják, a második pedig az *injunctive class action*, ahol monetáris marasztalás nincs, tehát nem pénzfizetésre, hanem valamilyen magatartásra fognak kötelezni. Kötelezhetnek például arra, hogy azt a kijelentést, hogy egy bizonyos mogyorókrém az egészséges reggeli része, ne használja a fogyasztókkal szemben – tényleges példa! A fogyasztói class action-nél sikerült elérni azt a hatalmas eredményt, hogy a fogyasztókat félrevezető kifejezést mellőzze, és használja például úgy, hogy az egészséges reggeli része lehet más tápanyagok mellett. Ez furcsának tűnik a mi szemszögünkből, de ha jobban belegondolunk a fogyasztói társadalomba, akkor azt kell látnunk, hogy Európában tömegével sértik meg ezeket a szabályokat, és ezeket kizárólag az állam érvényesíti. Mivel jár ez? Hogy az állam korlátozott erőforrásai és akarata ezeknek a szabályoknak az érvényesítésére mindig hagy egy komoly jogsértői réteget. Hogyha egy kollektív igényérvényesítési eszközt adunk erre, akkor lesznek olyan emberek, jogászok, akik ezeknek az érvényesítését fel fogják vállalni, és ezzel társadalmi hasznot is hajtanak, nyilvánvalóan a saját pénzügyi előnyük reményében.

Azt hinnénk, hogy az amerikaiak nem tulajdonítanak nagy jelentőséget a miáltalunk rendelkezési jognak aposztrofált intézménnyel. Ez tévedés, mert ignorálja azt a tényt, hogy amerikaiak ugyanazon bírósági rendszeren belül egyben alkotmánybíráskodást is folytatnak. Az Amerikai Szövetségi Legfelső Bíróság számos esetben foglalkozott a *class action* alkotmányosságával, annak is az eljárási lenyomatával, az adekvát képviselet elvével. A távollevő feleknek adekvát képviseletet kell biztosítani. Amennyiben a reprezentatív felperes és az ő jogi képviselője nem alkalmas arra, hogy megfelelő képviseletet biztosítson a pert saját nyilatkozatokkal nem akaró feleknek, akkor a bíróság lecserélheti a jogi képviselőjét. A bíróság rendelkezhet úgy, hogy a *class counsel*, azaz osztályos jogi képviselő nem alkalmas arra, hogy ellássa ezt a képviseletet, ilyenkor az az ügyvéd, aki az egészet kezdeményezte, ki lesz zárva az eljárásból adott esetben.

Az Amerikai Szövetségi Legfelső Bíróság számos alkalommal utalt arra, hogy mindenkinek joga van az egyéni perindítás feletti kontroll fenntartására. Ez a mi terminológiánk szerinti rendelkezési jog, amit ők a '*control over the litigation*' kifejezéssel illetnek. De abban az esetben, hogyha ezt mintegy negatív rendelkezési jogként érvényesítjük, és azt mondjuk, hogy mindenkinek megvan a joga ahhoz is, hogy ne indítsa meg az adott pert, akkor az emberek jelentős része nem fogja megindítani az

¹ Dobos Zoltán, Hegedüs Zsófia, Nagy Gergő: *Az új Polgári Perrendtartás – Konferencia a várható újításokról*. Lásd: <http://www.arsboni.hu/ujpp-konferencia.html> (Letöltve: 2015.09.10).

eljárást. Így ugyanott vagyunk, ahonnan indultunk, mely szerint a tömeges jogsértőt nem rettentjük el a jogsértéstől, nem lesz akár tudatában annak, és végképp nem számol azzal, hogy felelősséget kell vállalni a tömeges csekély jogsértései miatt.

A német megoldás dogmatikailag tiszta: megkívánja az egyéni perindítást, ill. a már megindított egyéni pereknél a teszt-eljárás megindulása esetén lehetővé teszi a kilépést. Általánosságban: ha meg is indítják az akaratom nélkül adott esetben az eljárást egy meghatározott csoportra nézve, mindaddig, amíg megvan a lehetőségem egy hozzám kétségtelenül eljuttatott felhívás alapján kilépni ebből a perből, akkor én nem látom azzal kapcsolatban a problémát, hogy ennek a pernek az eredményéből részesüljek. Szerintem ez az opt-out rendszer a rendelkezési jogot kielégítené. Ennek ellenére egyet kell értenem azzal a konszenzusos véleménnyel, amiben osztjuk a Varga professzor által felvetetteket. A mi eljárásjogi hagyományaink, ideértve az alkotmányjogi hagyományainkat és eljárásjogi hagyományainkat is – bárha az én megítélésem szerint néhány ponton talán „túlvédene” –, mégis a mieink, védendő értékeink. Az alkotmányos rendelkezési jog tartalma nagy hagyományokkal bíró fogalom, illetőleg alapelv, amelyet a hatékonyság jegyében sem csorbíthatunk ki teljesen.

Melyik rendszer lenne alkalmasabb Magyarországon, az opt-in, vagy az opt-out? Összefügg ez más perjogi intézményekkel?

Azt kell látnunk, hogy az opt-out rendszer – sajnálatomra – nem alkalmas arra, hogy Magyarországon meghonosítsák. Ha megnézzük a collective redress-szel kapcsolatos ajánlást, az azt mondja, hogy főszabály szerint a bejelentkezésen, tehát az opt-in-en alapuló rendszert kell működtetni, kivéve, hogyha a jogalkotó megindokolja, hogy valamilyen egyedi körülmények miatt egy opt-out rendszert is lehet alkalmazni. Tehát az Európai Unió nem mondja, hogy teljesen kizárt, csak azt mondja, hogy ne ez legyen a főszabály. Ebből nekem az következik, hogy alkothatunk és alkothatnánk opt-out rendszert.

Mi az értelme az opt-out rendszernek? Minek kell bajlódni vele, ha egyszer rendelkezési jogelvi megfontolásai azok az opt in felé sodornak minket? Ez igazából egyszerű pénzkérdés, a csoportszervezésnek a költségei különbözőek az opt-in és az opt-out rendszer esetében. Az opt-out-nál a csoport szervezése abból áll, hogy feltűnik egy reprezentatív felperes és az ő jogi képviselője. A jogi képviselő azt állítja, hogy szerinte a csoport lehatárolható földrajzilag, térben, időben, személyileg. Meghatározza a paramétereket, amellyel definiálható az adott csoport, például a Borsod-Abaúj-Zemplén megyében lakó 18-49 év közötti felnőttek csoportja, akik választójoggal és állandó lakóhellyel rendelkeznek: ők lennének az osztály a tagjai. Ez egy még bizonytalan kontúrvonalú, de véges csoport, amely szervezési költsége ennyi volt: absztrakt módon meghatároztam, hogy mi ez a személyi kör. Ezek után a szervezéshez persze hozzáadódik az adminisztratív költség, vagyis mindenkit ki kell értesíteni. Az Egyesült Államokban ennek a költségét megpróbálták ráterhelni az alperesre, ez nem sikerült és nálunk sem sikerülne; vagyis adott esetben ez nyilvánvalóan a felperesnek és az ő jogi képviselőjének a terhére fog esni. De a lényeg az, hogy a költségek nyilván jóval csekélyebbek, mintha azt feltételezzük, hogy ugyanígy lehatároljuk a csoportot, majd őket egyesével értesítjük, és megpróbáljuk rábírnunk, hogy csatlakozzanak a csoporthoz. Ez a csoportképzés

szociológiájából fakad. Ha valaki kap arról egy értesítést, hogy egy adott csoportban kizárólag előnyöket szerezhet, ahogy a class action-ben elvileg ez a helyzet, akkor nincs indoka arra, hogy kilépjen a csoportból. Viszont hogyha egy olyan értesítést kap, hogy beléphet egy perbeli csoportba, azonban az azzal járó költséget az ő fejére eső részek tekintetében esetleg viselnie kell(het), olyankor kevés érdeke szól amellett, hogy belépjen.

Magyarországon egyrészt az Unió ajánlása miatt, és a perjogi hagyományaink miatt sem tudunk majd eltekinteni a „vesztes fizet” perköltségviselési elvtől. Persze vannak kivételek a perköltségviselés szabályai alól is, de ezt valószínűleg nem tudnánk beszuszakolni oda. Ennek az eredménye az lesz, hogy a felperesnek egy fokozott veszéllyel kell szembenéznie, nevezetesen vagy egyénileg (ha reprezentatív felperesről van szó), vagy pedig ha csoportról van szó, amelyet képeztünk, akkor viselnie kell egy pernyertes alperes költségeit. A pernyertes alperes ezzel pedig zsarolási pozícióba kerül, mégpedig azzal, hogy felhajtja az ésszerű és indokolt költségeit. Ezt azért könnyebben megteheti egy vállalat, elég az, ha egy jogtanácsos helyett negyvenet alkalmaz, és azt is tudja mondani, hogy ez indokolt volt, hiszen nagy kockázattal nézett szembe. Ez egy darwini tanulási processzus. Azok az ügyvédek, akik ezzel fognak foglalkozni, nagyon hamar rá fognak jönni erre, és fogják értékelni ezeket a kockázatokat.

Várhatóan a kollektív igényérvényesítési eszköznek akkor lesz tere és igazi gyakorlata, ha az pénzbeli marasztalásra is irányulhat, ezért egy-egy ilyen pernek a megindítása és vitele szigorúan racionális döntés eredménye lesz. Az érzelmi kérdéseknek, mint például egy családi viszonyban, vagy akár egy ingatlannal kapcsolatos viszonyban is akár jelen van, nem lesz helye. Ezek a döntések szigorúan pénzügyi alapon fognak megszületni. Én abban hiszek, hogy a perindításra képes és alkalmas személyeknek pénzügyileg vonzóvá kell tenni ezt az eszközt, különben nem mernek majd belemenni. Ennek nem feltétlenül felel meg a pervesztes fizet elve, ez valószínűleg arra fogja indítani a felpereseket, hogy csak olyan pereket indítsanak meg, ahol túlbiztosítják az ő pernyertességüket. Ugyanakkor viszont azt látnunk kell, hogy ez összhangban áll az Európai Unió szándékával, mely szerint inkább kevesebb kollektív igényérvényesítést engedélyezzünk, mintsem alaptalanokat. Ez egy jogalkotói választás, hogy ki mellé tesszük le inkább a voksot: a fogyasztók mellé, vagy az ipar mellé.

Ha jól látom, nem csak a bírói szervezetrendszernek kell átalakulnia a csoportos kereset bevezetése esetén, hanem más jogászai pályáknak is. Magyarországon eléggé elterjedtek a kisebb ügyvédi irodák. Vajon ők is tudnának vinni ilyen ügyeket?

Az biztos, hogy egy magyar osztályos keresetnél, ha szabályozzuk ezt, nem nézne ki jól, ha azzal indítanánk, hogy piacorklózó eszközként a kis ügyvédi irodákat kizárjuk belőle. Magyarországon jelen vannak azok az amerikai, illetve nyugat-európai gyökerű nemzetközi ügyvédi irodák, amelyek rendelkeznek a humán erőforrással, tudással, tapasztalattal, kapcsolatrendszerrel, és nem utolsósorban tőkével, hogy ezeket az ügyeket minden probléma nélkül tudnák vinni. A kérdés inkább az, hogy ki akarjuk-e zárni a kisebb magyar ügyvédeket erről a piacról? Én annak tudnék örülni, hogyha nem zárnánk ki, és mindenkinek helye lenne a nap alatt. A másik oldalról viszont biztosítani kell a

megfelelő képviselőt, vagyis a magyar terminológia szerint a felperesek célszerű és megfelelő képviselőt.

Az első kérdésre válaszolva azonban: igen, a magyar jogászok hivatásos gondolkodását – már akik ezzel foglalkozni – biztosan át fogja alakítani az intézmény, bármilyen mintán is alapuljon az.

Balogh Flóra:
Terrorizmus Európában

Egyre több hírt hallunk a médiából valamilyen terrorista merénnyel kapcsolatban, amely nem egy másik kontinensen történik, hanem akár egy közeli, európai országban. Ennek kapcsán felmerül a kérdés, hogy ténylegesen mekkora veszélyben vagyunk itt, Európában? Milyen eszközeink vannak a terrorizmus megfékezésére? Többek között a fenyegetettségéről, egységes terrorizmus-fogalomról és a Nemzetközi Büntetőbíróság szerepéről beszélgettünk Dr. Ádány Tamás Vincével, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem nemzetközi közjogi tanszékének docensével.

A januári Franciaországban történt események óta talán közelebb érezzük a terrorizmus veszélyét, mint valaha. Mióta tart ez a probléma, mi eredményezte?

Ha a mai európai problémát nézzük, ebben a formában olyan 15-20 éve tart, de maga a terrorizmus azért Európán belül egy sokkal régebbi jelenség. Abban a formában egyébként, ahogy ma is létezik, a 19. századi európai nacionalista mozgalmak is fordultak ehhez az eszközhöz. Gavriilo Princip és szerbiai „Fekete Kéz”² egy közismertnek nevezhető példa az első világháború kitöréséhez kötődő merénnyel, amelynek már a 100 éves évfordulójára emlékeztünk tavaly. Ez a módszer új lángra kapott például az ír függetlenedési törekvésekkel, a baszk szeparatista mozgalmakkal a 60-as, 70-es években. A Vörös Hadsereg Frakció különböző német szélsőbaloldali terrorszervezetekből állt, és emellett robbant a közel-keleti eredetű terrorizmus, először a palesztin függetlenedési törekvésekkel, amelyből kinőtt például a *Hamas*³ is. A joggyakorlatban is megvoltak ennek az első reakciói. 1973-as az a mai napig hatályban levő ENSZ egyezmény, ami egyik akkor tipikus terrorcselekmény, az emberrablások ellen született, és diplomáciai és egyéb védett személyek biztonságát volt hivatott garantálni. A terrorizmus másik, tipikusnak nevezhető eszköze már akkor is a gépeltérítés volt, erre is reagált nemzetközi egyezmény. Ma már nem titok, hogy több kommunista titkosszolgálat ezek közül a szervezetek közül jó néhányat támogatott. Az egyik legsúlyosabb merénnyel a *Lockerbie-katasztrófa*⁴ volt, vagyis a Pan Am 103 gép lelövése Skócia fölött. Erről utólag bebizonyosodott, hogy a líbiai titkosszolgálat két embere követte el. Ahogy a kommunista blokk összeomlott, a terrorizmus is megtorpant kicsit, és onnantól kezdve került előtérbe a terrorizmus egy másik fajtája, a vallási szélsőségek által elkövetett cselekmények. A terrorizmus e mai formájának erősödése a 80-as évek végére, 90-es évek elejére tehető, amit egyes szakértők már előre láttak. 1989-ben publikáltak egy tanulmányt, ami gyakorlatilag a mai biztonságpolitikai helyzetet, a ma aszimmetrikusnak nevezett hadviselést már „megjósolta”. Újszerűsége abban áll, hogy

² Tarján M. Tamás: *A szarajevói merénnyel.* http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1914_junius_28_a_szarajevoi_mereny/ (Letöltve: 2015.08.15.).

³ Counter Terrorism Guide. <http://www.nctc.gov/site/groups/hamas.html> (Letöltve: 2015.08.15.).

⁴ A Lockerbie-i katasztrófa. https://hu.wikipedia.org/wiki/Lockerbie-i_katasztr%C3%B3fa (Letöltve: 2015.08.16.).

egyrészt méretében, intenzitásában, céljaiban más, mint a korábbiak voltak. Van, aki amellet érvel, hogy ez egy újfajta hadviselés, és van, aki attól nagyon ódzkodik, hogy ezt a humanitárius jog hatálya alá tartozó hadviselésként elfogadja. Ilyen előzmények után mégis szinte egyik pillanatról a másikra megváltoztatta a terrorizmusról alkotott képet a 2001. szeptember 11-ei támadás. Ilyen jellegű, méretű támadás korábban elképzelhetetlen volt. A terroristák igyekeztek korábban is „látványos” akciókat végrehajtani, de a 9/11-es merényletekhez képest viszonylag alacsony volt az áldozatok száma. Az, hogy több utasszállító gépet gyakorlatilag fegyverként használva belerepültek épületekbe, teljesen átalakította a terrorizmusról vallott nézeteinket. Olyan dolog történt, olyan fokú kárt okoztak, amire korábban tényleg úgy gondoltuk, hogy csak államok lesznek képesek, magánszervezetek nem. Ez az a felismerés 2001. után, amire próbál reagálni a jog utólag: ma már tényleg láthatóak bizonyos fejlődési irányok a jogalkotásban, joggyakorlatban.

Lehet különbséget tenni terrorizmus és terrorizmus között?

Van, aki tesz különbséget, és ugyanakkor van, aki egy huszárvágással megoldja: eredendően a terrorizmus nem jogi, hanem egy biztonsági kérdés, és ennek megfelelően a kezelése sem biztos, hogy jogi eszközöket igényel. Okok szerint meg lehet különböztetni vallási, nacionalista, egyéb ideológiai alapú terrorizmust. Ez utóbbi az, ami Európában szinte teljesen visszaszorult mára. Egy negyedik kategóriaként szokták emlegetni az állami terrorizmust. Ez gyakorlatilag bármi, ami a lakosságban félelmet kelt. Például, ha úgy megyek haza a munkahelyemről, hogy tudom, hogy bármikor elrabolhatnak az utcán, és nem fogom többet látni Isten szép napvilágát, akkor az én nézőpontomból mindegy, hogy ezt azért teszik, mert szélsőbaloldali, szélsőjobboldali nézeteik vannak, mert vallási fanatikusok, vagy azért, mert az állam egy elnyomó diktatúra, és éppen ezt szorgalmazza. Jogi oldalról viszont próbálunk egységes terrorizmus-fogalmat találni jó pár évtizede. Közös nevezőt kell találni, ami a terrorizmusnak minden részére igaz, és üldözhetővé teszi. A jogi eszköztár megteremtése fontos.

Hogyan lehet megteremteni ezt a jogi eszköztárat, és megelőzni egy-egy ilyen akciót? Milyen eszközöket lehet igénybe venni?

Erre nem csak uniós eszközök léteznek. Az ENSZ Biztonsági Tanácsának például egy speciális albizottsága jött létre, ez a *Counter Terrorism Committee*⁵, ami a megelőzést is próbálja koordinálni. A jog feladata elsősorban az, hogy ezeket a megelőzési eszközöket használhatóvá tudjuk tenni a gyakorlatban is, és ez egy borzasztóan nehéz feladat. Egyszerűen azért, mert a hagyományos háborúval, fegyveres erőszakkal kapcsolatos nemzetközi jogi fogalmaink arra a koncepcióra épültek, hogy egyik állam harcol egy másik állam ellen. És a terrorizmusnál ez nem működik. Többek között ezért van átalakulóban az önvédelem fogalma, vagyis hogy egy állam mit tehet meg az önvédelem jegyében, és mit nem. Ehhez hagyományosan kellett egy támadás, amit elhárítunk. Viszont ha egy terrorista támadást észleltünk, akkor az már nagyjából végbe is ment. Ezenkívül össze kell hangolni a fegyveres erőket, a rendőri, titkosszolgálati együttműködést, a tengerészetet, légierőt. Talán ez a könnyebbik része a dolgoknak, bár ez sem egy kihívásmentes feladat. Ami számomra a legnagyobb nehézségnek tűnik, az az, hogy jogi oldalról a terrorizmus megelőzésével kapcsolatban gyakorlatilag minden megelőzési eszközünk arra épül, hogy egyéni szankciókat alkalmaznak alapvetően egy

⁵ Security Council Counter-Terrorism Committée. <http://www.un.org/en/sc/ctc/> (Letöltve: 2015.08.16.).

gyanú alapján. Hiszen egy terrorista támadás, ha már végbement, ha már büntetjük, akkor már késő. Ha megelőzni akarjuk, annak az a módja, hogy az egyén bizonyos jogosítványait korlátozzuk egy vélelem alapján. Ebből ered egy komoly dilemma, amely a hatékony terrorizmusellenes intézkedéseket egy emberi jogi jogvédelmi rendszerrel állítja szembe. Itt elég olyanokra gondolni, hogy magánélethez való jog, tulajdonhoz való jog, szabad véleménynyilvánításhoz való jog, esetenként tisztességes eljáráshoz való jog, és az élethez való jog. Ezek többek között azok az értékeink, amelyeket a terroristák támadnak: a terrorizmus elleni harc során tehát ezeket a jogokat is védeni kell. Ezek nem új dilemmák. A McCann kontra Írország ügy, ami alapján a strasbourgi joggyakorlatban az élethez való jog kinőtt, az IRA terroristákról szólt, akiket egy ilyen akció során öltek meg a brit különleges erők tagjai.⁶

Ugyanakkor részben szintén alapjogi problémát okozhat, részben pedig a hétköznapi életünkben okoz néha kényelmetlenséget: az új szabályokkal együtt járó megnövekszik az adminisztratív teher, nehezebbé válik a banki szolgáltatások igénybevétele. Ennek az az oka, hogy a pénzmosás elleni küzdelem szorosan összefonódik a terrorizmus elleni harccal annak érdekében, hogy a terrorista finanszírozást elvágjuk. Az ebből eredő emberi jogi probléma katedrapéldája például a Kadi-ügy az Európai Unió Bíróságáról. A Biztonsági Tanács terroristalistájára került Yassin Abdullah Kadi szaúdi állampolgárságú, francia lakos, és az ő alapítványa, az *Al Barakaat International Foundation*. Befagyasztották a vagyonukat egy terroristaellenes intézkedés jegyében, és a Kadi az Európai Unió Bíróságához fordult, lévén hogy a Biztonsági Tanácsi határozatot a Francia Állam hajtotta vége. Az volt Kadi panasza, hogy ezzel őt a tulajdonhoz való alapvető jogában korlátozzák. Közel 10 évig húzódott az ügy, mert az első ítéletben azt mondták – még a 2011. szeptember 11-i sokkhatás miatt – hogy ez nem büntető jellegű intézkedés, hanem átmeneti korlátozás, és a terrorizmus elleni fellépés indokolja. Emiatt mentek a fellebbezések, és a végén a Bíróság azt állapította meg, hogy ez a közel 10 év egy ember életében azért már elég jelentős idő ahhoz, hogy ezt ne tekintsük átmenetinek, és Kadi kártérítést kapott. Ez az ügy tényleg ékesen példázza, hogy mennyire komoly emberi jogi kérdéseket vet fel az az egyszerű tény, hogy egy bírói jogorvoslat nélküli rendszerben alkalmazunk akár még ideiglenes jelleggel is személyre szabott szankciókat.

Brüsszelben az Uniós intézmények körül, és igazából Brüsszel egész belvárosában katonákat lehet látni. Ez azért egy nagyobb fajta védelmi készültséget jelent. Vannak Európán belül különösen veszélyeztetett régiók, országok, amik kiemelt figyelmet kapnak?

Igazából Európa összes fővárosában magasabb a rendvédelmi készültség. Az viszont egy érdekes kérdés, hogy mennyire teszi célponttá az államot a terrorizmus elleni aktív harc, és mennyi támadást szenved el. Itt nagyon érdekes érveket lehet hallani. Hogyha egy állam aktívan részt vesz ebben a küzdelemben fegyveresen is, akkor tisztában van vele, hogy ezzel a hátországát, tehát a saját területét is veszélynek teszi ki, ezért fokozottabban figyel. Fokozott veszélynek vannak kitéve a klasszikus volt gyarmattartó országok.

⁶ *McCann és Társai v. UK* No. 18984/91 (27 September 1995).

<http://kuria-birosag.hu/hu/ejeb/mccann-es-tarsai-egyedul-kiralysag-elleni-ugye-1898491>

(Letöltve: 2015.08.16.).

Például az Egyesült Királyság is évtizedek óta, már az ír terrorizmus óta együtt él ezzel a jelenséggel. Látható most Franciaországban a nagyon nagy létszámú bevándorló-kolónia. Belgiumban szintén, ahol elég erős feszültség maradt a második generációs bevándorlók, és a helyi lakosok között. Németországban is lehet hallani, hogy létezik egy ilyen probléma, de úgy tűnik, hogy ott egyelőre még nem realizálódott konkrét támadás formájában. Hollandia is ebből a szempontból inkább Németországhoz hasonlít. Aztán ott van Spanyolország, Olaszország, a déli régiók, ahol a terrorizmus inkább egyfajta közvetett fenyegetést jelent, hiszen oda érkezik ez a döbbenetes méretű menekülthullám, ami miatt az elmúlt hónapokban pár nap alatt többen veszték a Földközi-tengerbe, mint a Titanic elsüllyedésekor. Ez nyilván generálni fog egy óriási fokú gyűlölethullámot, és hogy ez kin csapódik le, az még nehezen kalkulálható.

Magyarországgal kapcsolatban mik a tendenciák?

Egyértelműen részesei vagyunk ennek a szövetségi rendszernek, és ezt mások is tudják. Sokkal jobb szövetségi rendszeren belül élvezni ezt a védettséget, mintha rendszeren kívül lennénk. Bármennyire is ijesztő és félelmetes, de azt nem mondhatjuk, hogy Európában napi, heti rendszerességgel történének súlyos terrortámadások, míg a Közel-Keleten még az iszlám állam előtti időkben is, Irakban, Pakisztánban, Afganisztánban valóban napi, heti rendszerességgel lehetett hallani, hogy piacon, mecsetnél, iskolánál robbantottak. Most ehhez képest az a védelem, amit mi élvezünk Európában, Magyarországon, szerintem szignifikánsan érezhető.

Amikor a Nemzetközi Büntetőbíróságot felállították, volt arról szó, hogy foglalkozni fog a terrorizmussal, és gyakorolhatja a joghatóságát ezek felett a bűncselekmények felett. Manapság mennyire tud szerepet vállalni ebben a terrorizmus-ellenes harcban? Mik a joghatóságának az előfeltételei?

A terrorizmussal ők nem foglalkozhatnak közvetlenül, mert nincs azok között a bűncselekmények között, amikre nézve a Bíróságnak joghatósága van. Ez a lista meglehetősen szűkre szabott, jelen pillanatban a népirtást, emberiség elleni bűncselekményt és háborús bűncselekményt foglalja magába. A terrorizmussal csak akkor foglalkoznak, ha ebbe a három fogalmi kategóriába belefér. Ott van negyedik bűncselekményként az agresszió bűncselekménye, de arra nézve még nem gyakorolhatja joghatóságát a Büntetőbíróság. Ez egy 2011-es módosítás után legkorábban 2017-ben lép hatályba. Amikor a bíróságot felállították, akkor volt arra terv, hogy terrorizmussal is foglalkozzon, de több dolog miatt nem sikerült ez a próbálkozás. A legkomolyabb ellenérv az volt, hogy nincs a terrorizmusnak egységes definíciója. Amit most az Iszlám Állam csinál, amit hallunk a hírekben, az tényállásszerűen már nagyon sok bűncselekményt megvalósít az emlegetett három közül, de hogy ott lehet-e joghatóságot gyakorolni, az sok mindentől függ: az elkövető állampolgárságától, az elkövetés pontos helyszínétől.

Ennél a kérdésnél megemlíteném a Különleges Libanoni Törvényszéket, ami egy hágai székhelyű ad hoc törvényszék, és a Hariri-merénylet miatt állítottak fel. *Rafic Hariri* egy meglehetősen népszerű libanoni miniszterelnök volt, és nagyon sokat vártak tőle, mivel Libanon a világon a terrorizmustól leginkább sújtott országok közé tartozik évtizedek óta. Úgy tűnt, hogy sikerül rendeznie a libanoni helyzetet, de a mai napig jogi értelemben

tisztázatlan körülmények között merénylet áldozata lett. Látható volt, hogy a Hariri-merényletet nem fogja tudni a libanoni igazságszolgáltatás önmagában kivizsgálni, például olyan egyszerű okoknál fogva, hogy ha egy tanút megkérdezett egy libanoni ügyész, rendőr, az már önmagában a tanú életét fenyegetette. Ezt az egész eljárást ki kellett venni Libanonból, és egy különleges nemzetközi törvényszék elé vinni. Libanonban ugyanis négy fajta felekezet él együtt: a libanoni bázisú *Hezbollah* alapvetően síita, ezenkívül van egy meglehetősen nagy szunnita lakosság, egy kis létszámú, de nagyon erősen meghatározott identitással rendelkező alavita kisebbség, és egy nagyobb létszámú keresztény kolónia. A *Hezbollah* innen támadja Izraelt. A helyzetet körülbelül úgy kell elképzelni, hogy Bejrútban, a fővárosban az egyik dombról az alaviták, velük szemben pedig a szunniták, nagyjából folyamatosan lövik egymást. E között a négy nagy csoport között úgy tűnt, hogy Hariri tud valamiféle enyhülést hozni, viszont ez az iráni síita vezetés érdekeivel állt ellentétben. Az az általánosan elterjedt vélekedés, hogy valószínűleg vagy Irán, közvetlenül, vagy a *Hezbollah* végeztette őt ki. Ilyen körülmények között ott egy független, pártatlan vizsgálatot lefolytatni egy libanoni ember nem tud, mert vagy ő, vagy valakije síita, szunnita, alavita vagy keresztény. Azért említtem meg őket külön, mert 2011-ben itt született érdekes körülmények között egy döntés. Ebben azt kellett eldönteni, hogy egyáltalán milyen szempontok alapján vizsgálja az elsőfokú tanács az ügyet, milyen bűncselekmény-fogalmat használjon, hogy libanoni jogból induljon-e ki, vagy nemzetközi jogot használhat. Ez a kérdés előkérdése az eljárásnak, ezért felkerült a Fellebbviteli Tanácsig, a bíróságon belül. Ebben az ügyben *Antonio Cassese*, a korszakos jelentőségű nemzetközi büntetőjogász volt a büntetőbíró. Az ő hozzájárulása a nemzetközi büntetőjoghoz az elmúlt 20 évben egészen kiemelkedő. Itt például ő volt az, aki felvállalta, hogy egy huszáros érveléssel áttette az egész kérdést a nemzetközi jog mezejére. Azzal érvelt, hogy libanoni jogot kell alkalmazni, viszont a libanoni jog részei azok a nemzetközi kötelezettségek, amelyeket Libanon elfogadott, következésképpen ezeket lehet használni úgy, mintha libanoni jog lennének. Ezáltal a nemzetközi jogot, és az ahhoz tartozó nemzetközi szokásjogot is lehet vizsgálni.

A következő kérdés az, hogy a nemzetközi szokásjog milyen definíciót tartalmaz ma a terrorizmusra. Az a definíció, amit ma leginkább el tudunk fogadni, azt a Cassese vezette tanács ebben az ügyben mondta ki, és ez nagyjából egyébként egybeesik azzal a terrorcselekmény-definíció néhány elemével, amit az új Btk.-ban találunk. Tehát egy erőszakos bűncselekmény elkövetése azért, hogy a társadalomban félelmet keltsen, vagy az államot arra kényszerítse, hogy valamit tegyen, ne tegyen, vagy eltűrjön, és ennek van valamilyen határokon átnyúló, transznacionális eleme. Ezt a definíciót tehát végső soron a Libanoni Törvényszékre hivatkozással fogjuk a jövőben alkalmazni.

A Törvényszék munkája azt is megmutatja, hogy milyen veszélyei vannak, ha a terrorizmus elleni fellépést a Nemzetközi Büntetőbíróságra próbáljuk bízni. Előnye az, hogy távol van az ügytől, tehát tud független és pártatlan lenni, viszont azáltal, hogy távol van, nem képes olyan gyorsan reagálni, kevésbé látja át a helyi viszonyokat, nyelvi kérdések merülnek fel, lényegesen drágább az eljárás stb. Nagyon sok fontos bizonyíték egyszerűen idővesztés miatt elvész.

Mi alapján lehet meghatározni az illetékességet egy-egy ilyen határokon átnyúló bűncselekmény kapcsán?

Elsősorban a nemzetközi jog szerintem egy mérhetetlenül praktikus jogág, mert nálunk, hogyha valami nem működik, akkor az előbb-utóbb ki fog veszni a jogszabályok közül. Egy rossz szabályt nem lehet hosszútávon kényszerrel végrehajtani. A territorialitás elsődlegessége meglehetősen praktikus, vagyis hogy annak az államnak a nyomozóhatóságai járjanak el, ahol a cselekmény történt, lévén hogy ők érnek oda leghamarabb, ők beszélik a helyi nyelvet, tehát nagyon sok minden szól emellett. Hagyományosan a magyar Btk. is használ bizonyos elveket, az egyik az emlegetett területi alapú joghatóság. Felmerül a személyi alapú joghatóság, itt elsősorban az elkövető állampolgárságáról beszélhetünk. Ugyanakkor az is egy érezhető tendencia, hogy az áldozatok állampolgársága is releváns, méghozzá egy olyan logika mentén, hogy egy emberrablási helyzetben ki a felelős azért az állampolgárért, akit elraboltak. Nyilván az az állam is köteles megvédeni az életét, amelyik területén van, de az is, akinek az állampolgára. Tehát az élethez való jognak az abszolút védettsége a világ szinte minden jogrendszerében megköveteli azt, hogy ilyenkor reagáljon az állam. Vagyis az áldozatok állampolgársága is releváns lehet megelőzés szempontjából inkább, mint a büntetőjogi megtorlás szempontjából. És ott van az a kérdés is, hogy mennyiben lehet a terrorizmust egyetemes joghatóság alá tartozónak nevezni? Ezt mindig nemzetközi egyezmények határozzák meg. Bizonyos esetekben van egyébként egyetemes joghatóság, aminek alapján gyakorlatilag bármely állam, amely őrizetbe tudja venni az elkövetőt, jogosult és esetenként akár köteles is lehet eljárni vele szemben.

Milyen hatékonysággal működik az együttműködés az államok között ma ezekkel a határokon átnyúló bűncselekményekkel kapcsolatban?

Az EU tagországok a Lisszaboni Szerződésbe beemelték az egykori bel-és igazságügyi együttműködést a szupranacionális hatáskörök közé. Tehát vitathatatlan, hogy ez sokkal hatékonyabb ma Európában, lényegesen fejlettebb a tagállamok szervei közötti együttműködés, mint akár 10 évvel ezelőtt is volt. Az *Europol*, *Eurojust* nevű szervezeteken keresztül is zajlik egy nagyon szoros együttműködés. Az Unió egy vezető gazdasági hatalom, tehát nagyon nehéz úgy pénzt mozgatni a globális piacon, hogy az ne szaladjon át valamilyen uniós szem előtt vagy uniós kéz alatt. És ezért a terrorizmus finanszírozása ellen nagyon jó eszközökkel tudunk fellépni. Viszont nálunk a közös alkotmányos hagyományok, az erős emberi jogi jogvédelmi rendszer miatt néha nagyon komoly viták vannak ebből. Most egy ideje már húzódik, de még nem teljesen rendezett az utasforgalmi adatokkal kapcsolatos rendelkezés, vagyis hogy a repülőgépre felszálló utasokról milyen adatokat lehet cserélni és kivel. Itt nem csak egyszerű kényelmetlenségről van szó, hanem valóban érdemi emberi jogi kérdésekről.

Említette, hogy nincs a terrorizmusnak egységes definíciója. De mégis mennyire fontos a nemzetközi büntetőjog egységessége ebben a terrorizmus elleni harcban?

Egy közel egységes definíció mindenképpen szükséges, hiszen minden fajta államközi együttműködésben a nemzetközi bűnügyi együttműködésnek az egyik előfeltétele az úgynevezett kettős inkrimináció elve. Ez alapján akkor tud egyik ország a másikat bűnügyi jogsegélyt nyújtani, ha az adott cselekmény mindkét országban büntetendő. Tehát ha az egyik ország joga szerint nem bűncselekmény, akkor ott a bűnügyi jogsegély, és ezáltal az együttműködés tulajdonképpen minden formája ki van zárva, pedig a

terrorizmus ellen az adatsere, a nyomozati cselekmények átadása, átvétele különösen fontos. Ehhez mindenképpen kell egyfajta közös egyetértés a főbb vonalakban. A Cassese-féle definíció arra a célra tényleg jó, hogy a főbb vonalakban egyetértsünk. Ha viszont egy valóban globális definíciót szeretnénk alkotni, hogy az kikényszeríthető legyen, az rettenetesen nehéz lesz. Hatalmas bizalmatlanság, sőt gyűlölet van egyes csoportok és közösségek között, ami egy ilyen kötelező széles körben elfogadott egyezmény elfogadását, elkészítését nagyon nehezíti, szinte lehetlenné teszi. Ez még egy olyan része a nemzetközi jognak, ami megoldásra vár.

Granyák Livia:

Az alapjogi viszonyok labirintusa: hova vezet Ariadné fonala?

Igényelhet-e egy vállalat alapjogokat? Létezik-e alapjogsérelem családtagok között? Beleszólhat-e az állam abba, hogy kit hívok meg a partimra? Ezekkel a problémafelvetésekkel és az egyének közötti alapjogsérelem további eseteivel foglalkozik Chronowski Nóra, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Alkotmányjogi Tanszékének egyetemi docense.

Az Alaptörvény egyértelművé teszi, hogy az állam elsődleges feladata az ember alapvető jogainak védelme. Felmerül azonban a kérdés: kinek a kötelessége e jogok tiszteletben tartása? Az államnak, a különféle szervezeteknek, az egyéneknek?

Az Alaptörvény az Alkotmányhoz képest új megfogalmazást talált, amikor az I. cikk (1) bekezdésében deklarálja, az ember veleszületett, sérthetetlen jogait tiszteletben kell tartani. Általános alanyt használva mondja ki, hogy azokat mindenkinek tiszteletben kell tartania. A korábbi Alkotmány úgy fogalmazott, hogy az alapjogok tiszteletben tartása és védelme az állam elsődrendű kötelessége, a 70/K § pedig kiegészítő jelleggel meghatározta, hogy az alapjogi igények a bíróságok előtt érvényesíthetők. Arról viszont nem szólt, hogy ezek az állam vagy az egyének által okozott alapjogsértésekre vonatkoznak. Tehát az alapjogok horizontális hatályának a gyanújához ugyanúgy el lehetett jutni az Alkotmány alapján, ahogyan most az Alaptörvény alapján.

Az Alaptörvény az Alkotmányhoz hasonlóan azt is kimondja, hogy rendelkezései mindenkire kötelezőek, így a benne található alapjogok is. Az azonban, hogy mindenkinek tiszteletben kell tartani, nem jelenti azt, hogy az alapjogi igények bármilyen jogviszonyban, mindig érvényesíthetőek lennének. Az általános tiszteletben tartási kötelezettségből csupán az fakad, hogy az állami intézményvédelem körében kell gondoskodni az alapjogi igények érvényesíthetőségéről – nem csupán a vertikális, hanem a horizontális jellegű jogviszonyokban is.

Az amerikai Legfelsőbb Bíróság ezzel kapcsolatosan a *state action doctrine*-t alakította ki, melyről *Erwin Chemerinsky*, amerikai jogász azt állította: „anakronisztikus, káros a legalapvetőbb szabadságjogokra, teljességgel szükségtelen, és hátrányos mindazon célokra, amelyeket eredeti szándékai szerint szolgálni volt hivatott.” Mit jelent ez a gyakorlat és mennyiben ért egyet ezzel az állítással?

A *state action doctrine* az alapjogok közvetlen és közvetett horizontális hatályáról szóló vitához kapcsolódó tudományos, illetve az amerikai bírósági gyakorlatban alkalmazott reflexió. A doktrína azt jelenti, hogy az Egyesült Államok Alkotmányának a polgári jogegyenlőségről és az alapjogokról szóló 14. és 15. kiegészítései eredendően csak az ún. *governmental action*-nel, a kormányzati intézkedésekkel, az állammal szemben érvényesíthetők, magánszemélyek hatalmasságával szemben nem. A kivételek köre viszont egyre inkább bővült a bírói gyakorlatban. Amikor magánjogi jogalany például átruházott állami feladatot lát el, vagy az adott magánjogi jogalany tevékenységét

kormányzati ösztönző támogatja vagy akár kormányzati, költségvetési támogatást kap, az már mind *governmental action*-nek számít. Az ún. *racial contract*-eket, rasszista szerződéseket is minden további nélkül érvénytelenítik a bíróságok. A doktrína határai azonban változóak, alkalmazása az adott Legfelsőbb Bíróság stílusától függ. Konzervatívabb összetételű testület szűkebbre szokta venni, progresszívabb bírák pedig tágítják a lehetséges kivételek körét. Ennek köszönhetően valóban sok amerikai jogtudós osztja *Chemerinsky* véleményét. Hangsúlyozzák, hogy nagyon ingoványos terület, kidolgozatlanok és rendkívül változékonyak az elemei, csakis a bíróságon múlik, milyen esetben minősíti magánszemély tevékenységét *governmental action*-nel analógnak. Ugyanakkor szerintem a doktrína félretétele sem szüntetné meg azokat a dogmatikai vitákat, amelyek az alapjogok horizontális hatályához kapcsolódnak – ugyanez Európában is megfigyelhető a közvetett versus közvetlen *Drittwirkung*⁷ problematikában.

Néhány alkotmány ezzel szemben saját maga mondja ki közvetlen alkalmazásának lehetőségét. Nem is kell messzebbre mennünk, mint Bulgária vagy Lengyelország. Milyen előnyökkel és hátrányokkal járhat ez?

Az alkotmány közvetlen alkalmazása azért nem egyenlő teljes egészében az alapjogi rendelkezések közvetlen alkalmazásával. Az alkotmány rendelkezéseinek nagy részét közvetlenül alkalmazzák, ilyenek például az államszervezeti és bizonyos eljárási normák. Tehát amikor az alkotmány egészének a közvetlen alkalmazásáról van szó, az magának az alkotmánynak kíván nagyobb normatív erőt kölcsönözni, és nem feltétlenül egyenértékű azzal, hogy az alapjogok magánjogi jogviszonyokban is érvényesülnek. Ezzel még csak az sem jár, hogy Lengyelországban vagy Bulgáriában a rendes bíróságok és az alkotmánybíróság közötti hatáskörmegosztás eltérne a Magyarországon ismerttől. Előnye tehát az, hogy növeli az Alkotmány normatív erejét. Bár jelzem a magyar Alaptörvény is előírja, hogy mindenkire kötelező. Veszélye lehet, hogy ha a rendes bíróságoknak joguk van félretenni az alkotmánysértő szabályt, az alkotmánybírósági döntés bevárása nélkül, akkor abból alapjog-értelmezési rivalizálás, eltérő standardok és mércék alakulhatnak ki a bíróságok gyakorlatában.

Az előbb említett példákhoz képest hol helyezkedik el Magyarország az alapjogok magánviszonyokban való érvényesítése szempontjából?

A magyar rendszer a német modellt követve, a közvetett *Drittwirkungot* fogadja el. A magánjogi viszonyokban közvetlenül nem érvényesíti, de az alapelveken keresztül figyelembe veszi az alapjogi rendet. Ilyen esetek például a tisztességtelen szerződési feltételek és a jó erkölcsbe ütköző megállapodások. Bizonyos alapjogok – mint a magánszféra védelme, az információs önrendelkezéshez és az egyenlő bánásmódhoz való jog – törvény alapján magánjogi jogviszonyokban is érvényesíthetők. A bíróságoknak mind a magánjogi vitákban, mind a büntető jogi ítélezésben az Alaptörvényre figyelemmel kell értelmezniük és alkalmazniuk a jogszabályokat. Nincs félretételi joguk, nem mondhatják azt, hogy mellőzik az alaptörvénytől vélelmezett jogszabályokat. Az Alkotmánybírósághoz azonban fordulhatnak, sőt, kötelesek is, ha álláspontjuk szerint ilyen jogszabályt kellene alkalmazniuk. Ha ez megtörténik, akkor pedig a testületnek már

⁷ német szakkifejezés arra, hogy az alkotmányban foglalt alapjogok kötelezik-e az egyént az egyénnel szemben is

határideje is van, 90 napon belül kell döntést hoznia. Ennyiben intenzívebbé válhat a korábbiakhoz képest a bíróságok és az Alkotmánybíróság közötti kapcsolat.

Az emberi méltóság védelme érdekében a rabszolgaság betiltása mára már teljesen természetes. Csak úgy, mint az, hogy az államnak ne legye beleszólása abba, ha én nem kívánom meghívni a szomszédban élő meleg párt az általam rendezett partira. A két véglet között számos olyan eset előfordulhat azonban, ahol nem ilyen egyértelmű a válasz. Milyen tipikus esetekkel találkozhatunk?

Vannak olyan Alaptörvényt részletező törvények, melyek kiterjesztik hatályukat magánfelek közötti viszonyokra is, ilyen például az információs jogokról vagy az egyenlő bánásmódról szóló törvény. A gyermekek védelme érdekében elképzelhető, hogy az állam beavatkozik és a családi viszonyban is előírja bizonyos alapjogok érvényesülését – például a családon belüli erőszak esetében. Ilyen a munka világa is, ahol bár általában magánjogi alanyokról beszélünk, a magánjog mellérendeltségi pozíciója nyilvánvalóan nem érvényesül. Nem véletlen, hogy egyedül ezen a területen fordult elő a német gyakorlatban az alapjogok közvetlen érvényesülésének elismerése. Ez azonban rövid ideig tartott, amíg *Nipperdey* állt a német Szövetségi Munkaügyi Bíróság élén. A gyakorlat aztán megszakadt, de nem hinném, hogy ne lenne újra megfontolandó, különösen, hogy nemzetközi törekvések is vannak ebbe az irányba. Az ENSZ az ún. „Üzlet és emberi jogok” program keretében például arra próbál megoldást találni, hogy a valóban erőfölényben lévő, egy-egy államnál is nagyobb gazdasági hatalommal rendelkező multinacionális vállalatokat miként lehetne felelősségre vonni az általuk okozott emberijog-sértésekért. Ez olyan új irány, amely arra utal, hogy bizonyos, jól körülhatárolt jogviszonyokban és szereplők esetében lehet helye az alapjogok akár közvetlen érvényesülésének is.

A magánszemélyek alapjogi kötöttségével szemben felhozható érv azonban, hogy akkor minden polgári jogviszony előbb-utóbb alapjogivá alakulna. Ez a magánjogi jogviszonyokat teljesen felborítaná, hiszen idegen és nehezen meghatározható tartalmú kötöttséget telepítene az alanyokra. Kiszámíthatatlanná válna, ki az alapjogi jogosult, ki a kötelezett, és mennyiben. Az Egyesült Államok jogéletét megmozgató újdonság volt például 2014-ben a *Hobby Lobby* döntés, amelyben az amerikai Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy vállalat is hivatkozhat a vallásszabadságra, vagyis a konkrét ügyben alapjogi jogalanyisága van. Ez nagy feltűnést keltett, különösen ahhoz képest, hogy olyan vállalatokat pedig, amelyek felelőssége bizonyos emberijog-sértésekért egyértelműnek tűnt, joghatósági alapon nem marasztalt el a Legfelsőbb Bíróság, azaz nem foglalkozott alapjogi kötöttségük kérdésével. Ilyen volt például a *Kiobel* ügy 2013-ban. A két eset talán alkalmas annak érzékeltetésére, hogy a vállalatok alapjogi jogalanyiségének és alapjogi felelősségének határai mozgásban vannak. Arra azonban kétségtelenül lenne igény, hogy ha nincs fegyveregyenlőség, nem egyenlő pozícióban lévő alanyai vannak az ügyletnek, figyelembe kerüljön az alapjogi kötöttség is.

Az alapjogok közös, minimum védelmi szintjét kialakító Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) gyakorlatában is megfigyelhető, a részes felektől kifejezetten aktív állami szerepvállalást igényelő megközelítés, már a magánviszonyokat érintő

esetekben is. Mennyire tartja meghatározónak ezt az irányt mind európai mind pedig magyar szempontból?

Az EJEB közvetlen befolyást nem tud gyakorolni a tagállamok jogalkotóira, mivel csupán kiegészítő védelmet nyújt, döntése a konkrét ügyben kötelező, amelynek végrehajtása a tagállami szervek feladata. Az azonban igaz, hogy az állami keretek között magánjogi vitaként záruló ügyek európai szinten alapjogi vitává alakulhatnak. Gondolhatunk itt akár a sajtó kontra magánszféra ügyekre vagy a munkavállalói érdekvédelemmel összefüggő esetekre az európai bírói fórumok gyakorlatában. A joghatósági szabályok, eljárási korlátok miatt nem várható, hogy ezek a bíróságok törjék át a közvetett *Drittwirkung* falait, és megállapítják az alapjogok közvetlen hatályát. Bizonyos területeken azonban, az állam szerepvállalására támaszkodva, óvatosan megpróbálhatják elősegíteni az emberi jogsértésekért való felelősség érvényesítését, akár a privát szféra szereplőivel szemben is. Ilyen aktorok lehetnek a multinacionális vállalatok vagy akár az ún. *private military*, hadi tevékenységeket támogató szervezetek is, amelyek bár kiszolgáló cégeknek tűnnek, valójában elég jelentős terepet kínálnak az alapjogsértések bekövetkezésének.

Összességében azt mondhatjuk, hogy vannak nemzetközi törekvések, szándékok az alapjogok hatékonyabb érvényesítésére a nem állami szereplőkkel szemben is. Nagyon sok múlik azonban azon, hogy a tagállamok jogalkalmazó szervei, bíróságai mennyire nyitottak a nemzetközi jog alkalmazására, a nemzetközi bírói gyakorlat figyelembe vételére. Abban bízom, hogy idővel a magyar bíróságokon is megfigyelhető lesz a nemzetközi jog intenzívebb alkalmazása, a nemzetközi bírósági döntések használata a jogértelmezésnél. A valódi alkotmányjogi panaszoknak köszönhetően az alkotmányossági érvek is jobban bekerülhetnek a rendes bíróságok gyakorlatába. Az Alkotmánybíróság, a nemzetközi bírói fórumok és a rendes bíróságok közötti párbeszéd intenzívebbé válásával az alapjogok érvényesülése is hatékonyabb lehet.

Hancz Patrik:
Interjú Dr. Lenkovics Barnabással, az Alkotmánybíróság elnökével

Lenkovics Barnabást a jogász társadalom helyzetéről, az ellenzéki véleményekről, a devizaalapú kölcsönszerződésekről és a rendszerváltozás utáni társadalomfejlődés problémáiról kérdeztük.

Elnök Úr, negyven éves oktatói pályafutás áll Ön mögött, most is éppen egy vizsgáról érkezett. Mi a benyomása, miben változtak a joghallgatók, miben más ma jogot oktatni, mint 1976-ban?

Óriási változást látok. Sokat töröm is a fejemet, hogy milyen okokat keressek a háttérben. Tudniillik a változások nem jó irányúak. Én a Gutenberg Galaxis gyermeke voltam, és bár paraszti családban nevelkedtem, nagyjából 10 éves korom után szenvedélyemmé vált az olvasás. Rengeteget köszönhetek annak, hogy a szókincsem, a gondolkodásmódom, a világlátásom kiszélesedett, és így Nyíregyházán, a gimnáziumban nem voltam akkora hátrányban, hogy ne tudtam volna lépést tartani emiatt a városi polgár gyerekekkel, akiknek mondjuk volt könyvtárszobája is. Az én példámból kiindulva, számomra ezért a legnagyobb hiány, amit tapasztalok, hogy a hallgatóknak nincs szókincse, és komoly szövegértési nehézségekkel küzdenek. Így nehéz tanítani és tanulni is. Az általános iskolai, majd középiskolai képzettségi szint is visszaesett, a „nyitott” egyetemi kapukon bejött egy intellektuálisan hátrányos helyzetű generáció, ez pedig egyértelműen érződik a jogi kari oktatásban.

Milyen problémákkal találkozik a gyakorlatban?

Nem csak arról van már szó, hogy a tanulás nehezen megy, hanem a jogban, mint szakmában nagyon fontos volna az árnyalatok megkülönböztetésének képessége, a „terminus technikusok” megértése. Továbbá nemcsak az elvont fogalmi gondolkodás képessége esett vissza, hanem az életszerűség, a gyakorlati, tapasztalati tudásszint is. Egy beszűkülést tapasztalok tehát, amihez kényszerből igazodott az oktatás, és leszállította színvonalat. Akit korábban minden további nélkül megbuktattunk volna, az most kap egy kettést, ha pedig netalántán egy árnyalattal jobb, mint az előző felelő, akkor hármast. Általában is igaz, hogy a tömegbútor nem azonos mondjuk az intarziás secrétaire-rel. Bútor az egyik is, bútor a másik is, de micsoda különbség.

Látható a folyamat hatása a végzett jogászok munkájában is?

Éppen ezért is aggaszt a dolog, mert ombudsmanként, alkotmánybíróként látom az ügyvédi, az ügyészi és a bírói szakmát is. Hogy konkrétan illusztráljam, mikor az új típusú alkotmányjogi panaszokat bevezették, ügyvédkényszert is előírt a törvény. Két év után eltörölték, mert bár az volt az indoka, hogy magas színvonalú indítványok érkezzenek az Alkotmánybírósághoz, az ügyfelek és az ügyvédek által írt indítványok között nagy szakmai színvonalbeli különbség nem volt. Az alkotmányjogi panaszok több, mint 90 %-át visszautasítjuk, és ennek részben az az oka, hogy az indítvány minősége, tartalma, okfejtése nem elfogadható.

Ha egyetemi tanárként belegondolok a szakma általános színvonalába, igen elkésérítő a kép. Ezen némileg korrigál, de nem sokat, a PhD képzés, illetve annak kiemelt állami támogatása. Régen is volt olyan kollégám, aki azt mondta, hogyha a 400 fős évfolyamból 40 fő bejár az előadásokra, értelmes, jó képességű, figyel és tanul, már megéri egyetemet működtetni. De ezzel az aránnyal dolgozni, az input-output számítások szerint, nem egy gazdaságos felsőoktatás. Szomorú, mert ez nem költségvetési vagy közgazdasági kérdés, hanem kultúra kérdése, műveltség kérdése, minőség kérdése. Végül is az állam és társadalom elitjéről beszélünk, vezető állami tisztségviselőkről, a hatalmi ágak képviselőiről. Ezek színvonala pedig azon múlik, hogy milyen a jogász és politológus kibocsátás színvonala.

Az alkotmánybírósági mandátuma 2016-ban fog lejárni, az Országgyűlésben pedig kétharmad szükséges, hogy meghosszabbítsák. A legfontosabb kérdés, hogy adott esetben vállalná-e?

Erre mindig az a válaszom, hogy nem én kerestem sem az ombudsmani megbízatást, sem az alkotmánybírói posztot. Ezek találtak meg engem, és nem tértem ki előlük. Mádl Ferenc szemináriumvezető tanárom volt, majd tanszéki kollégája lettem. Mikor az ELTE jogi karán a Civilisztikai Intézet vezetője volt, engem kért fel titkárnak, így 5 évig mellette dolgoztam. Neki köszönhetem az ombudsmani felkérést. És miután állítólag azt a hat évet tisztességesen és szakmailag sem rossz színvonalon teljesítettem, merült fel ugyancsak tőlem függetlenül, hogy folytassam, mint alkotmánybíró. Most ugyanez a helyzet. Én egy lépést sem fogok tenni ennek érdekében, és nem is motivál. Engem csak egy dolog motivál, a tisztesség és a szakmaiság.

Egyes bírálói erősebb hangvételben kritizálták Önt, például, hogy „Lenkovics Barnabás az elmúlt időszakban bebizonyította, hogy méltó a Fidesz, de nem az emberek bizalmára”.⁸ Továbbá, hogy „Lenkovics Barnabást mind a tevékenysége, mind az alkotmányosságra vonatkozó elvei alkalmatlanná teszik arra, hogy Ő legyen az AB elnöke.”⁹ Hogy látja, mi lehet az oka annak, hogy az ellenzék nem támogatta Önt?

Úgy látom sajnós, hogy a politikánk legfontosabb jellemzője a személyeskedés, ami mögött személyes érdekharok vannak. A politikai elit azonban éppúgy funkciótlanná tud válni, mint ahogyan Bibó leírta annak idején az arisztokrácia funkcióvesztését: azért tűnt le, mert nem teljesítette az alattvalóival szembeni kötelességeit. Vagy, ahogy a szocialista forradalomról állapította meg: uralomváltás történt, nem pedig az uralom jelenségének a megszűntetése. A mai politikusok hajlamosak azt hinni, hogy a politika azért van, hogy nekik jobb legyen. A politika korábban mindig azért volt, hogy társadalmi békét, harmóniát és olyanfajta együttműködést hozzon létre, ami az adott politikai közösség minden tagja számára előnyös: anyagilag, kulturálisan, a műveltség és az egészségügyi ellátás szempontjából is. Mindezeknek materiális feltételei vannak, tehát olyan társadalmi programokat kellene gyártani, amelyek garantálják, hogy ne csak szép szavak hangozzanak el, hanem azok mögé a forintok is oda legyenek téve. Ahhoz pedig olyan gazdasági szférát kell működtetni, ami maximális teljesítményre képes, amihez egyéni ösztönző, belső hajtóerő szükséges. Itt, Magyarországon. Nem Angliában vagy Dániában.

⁸ http://hvg.hu/itthon/20141201_A_legtobb_baj_azzal_van_amit_nem_csinal (Letöltve: 2015.06.14.).

⁹ http://hvg.hu/itthon/20141201_A_legtobb_baj_azzal_van_amit_nem_csinal (Letöltve: 2015.06.14.).

Versengő társadalmi, választási programokra, valóra váltható, számon kérhető programokra volna szükség, nem üres ígéretekre vagy személyeskedésekre, például az én személyemet érintően. A kritikusok közül még egyetlen egy se kérdezett meg, mint például most Ön, hogy hogyan látom ezt a világot. Elég öreg vagyok már hozzá, 65 éves. Sokat éltem az előző világban is, ebben az új világban is, lelkesedtem is érte. Most akkor miért ez a székszis? Szívesen elmondanám nekik, bármelyiknek, mert úgy érzem a könyvből tanult tudáshoz képest nekem van bőséges tapasztalati tudásom is, márpedig annál meggyőzőbb és értékesebb nincs. Könyvekben akármit le lehet írni, gyönyörű szép cirádákkal és könnyfakasztó szépséggel. A kérdés azonban az, hogy mi van a valóságban.

A hónapokban nagy botrányt kavart mind a Questor, mind pedig a Buda Cash botrány, a devizaalapú kölcsönszerződések tekintetében jelenleg is folynak az elszámolások a bankok és az ügyfelek között. Elnök Úrnak, magánjogászként mi a véleménye az ilyen jellegű szerződésekről?

Magánjogászként a clausula rebus sic stantibus és a pacta sunt servanda elvét tanítottam negyven évig az egyetemen. A pacta sunt servanda két ember megegyezése. Egy szóbeli, kézfogással megpecsételt megegyezés az maga a törvény, a Code Civil ezt európai, alkotmányos rangra emelte. A megegyezés kötelez, ha pedig diszpozitív egy norma, és a helyébe mi ketten, szerződő félként mást írunk, akkor az a más lesz a diszpozitív szabály helyett a törvény. De mi egy adott időpontban kötünk egy szerződést, egy adott tartalommal, csakhogy később a körülmények lényegesen megváltozhatnak. S ekkor bejön az igazságosság mércéje. Ha az eredeti tartalommal, az akkori körülményekhez mért feltételekkel, változatlanul kényszerítem ki a pacta sunt servanda elvére hivatkozva a teljesítést, az egyik fél nagyon jól, a másik fél nagyon rosszul jár, ami igazságtalan. Az igazságosság lényege ugyanis a javak mérték szerinti megoszlása, érdem szerinti vagy törvény szerinti megoszlása: az osztó igazság, vagy kiigazító méltányosság alapján. Még egy terminust mondok, az azonnali beavatkozást igénylő szükséghelyzetet. Mondjuk, egy gyermek szülei meghalnak. A vagyont rögtön leltározzák, zár alá veszik, és ideiglenes gondnokot rendelnek a részére, még mielőtt gyámság alá helyezik vagy gondnokot rendelnek mellé. De nagyon sok ilyen példát lehet mondani cégjogból, büntetőjogból is. Az Alaptörvényben is van ilyen szükséghelyzetre utalás, amikor más jogi megoldásokkal lehet élni.

A 2008-as pénzügyi válság tehát egy ilyen helyzetnek tekinthető?

Magyarországon a 20-as, 30-as évektől sorozatosan jöttek a válságok. Az első világháború, egy őszirózsás forradalom, egy vörös forradalom, egy fehér forradalom, egy koronavírus és pengőváltás, majd a világgazdasági válság. Válság, válság hátán. Ugyanakkor az addig stabil magánjogi viszonyok mind megborultak, ezeket jogilag rendezni kellett. Szladits Károly használta a válságjogi jogalkotás fogalmát, amellyel a korszakos válságokra adott jogalkotási reakciókat illette. Példaként említem a valorizációs törvényt 1928-ból, amit most a devizaalapú kölcsönszerződésekhez elő is vettünk és áttanulmányoztunk. Úgyhogy én magánjogászként a clausula rebus sic stantibus elve alapján és azonnali beavatkozást követelő szükséghelyzetnek tekintve a rendkívüli árfolyamemelkedést, el tudtam fogadni olyan, rendkívülinek nevezett jogi megoldásokat is, amelyek a rendes megoldásban lecövekelők szemében

elfogadhatatlanok. Az ő érdekük, vagy a bankok érdeke természetesen inkább a változatlanság lett volna.

Ön számára mi volt a fő szempont ezekkel az ügyekkel kapcsolatban?

A devizaalapú kölcsönrel kapcsolatos határozatunkba bele is írtuk: ha mondjuk 150 vagy 250 ezer család kilakoltatás folytán hajléktalanná válik, az az emberi méltóságot súlyosan sértő állapot. A magyar nyelv szépít: kismizmizett, nincstelen, akinek még nincse sincs, földönfutó. Ezek a kifejezések nyelvünkben az emberi méltóságot sértő helyzeteknek a leírására szolgálnak. Eljutottunk odáig, hogy a magyar Alaptörvény szerint, de már az Alkotmányunk szerint is a méltóság a legfőbb emberi jog és alkotmányos érték. Ha társadalmi méretekben tömegek kerülnek az emberi méltóságot sértő állapotba, akkor a másik oldalon lehet azt mondani, hogy a bankok oldalán a jogbiztonság garantálva volt a *pacta sunt servanda* elv alapján és ez nem sérülhet. Én azt mondtam, hogy az adósok méltóságát nekik is tolerálniuk kell. Az emberi méltóság sérthetetlen, abban, hogy ez a helyzet kialakult, nem ők a főbűnösök. Sokan mondták, hogy persze akkor tetszett a 3 %-os kamat a 8-12 %-os kamat helyett, devizaalapon. Természetesen lehet, hogy sokaknál ez volt az egyetlen vagy a fő motívum. Azoknak, akik egy nagykockázatú, sőt hosszabb távon kiszámíthatatlan kockázatú ügyletet, mint pénzügyi terméket forgalomba hoztak (kifejezetten szakértőkkel kimunkálva az általános szerződési feltételeket, amiben az adós sansza annyi, hogy aláírja vagy nem, de a tartalmára befolyása nincs), nem lett volna szabad az adósok pénzügyi tájékozatlanságával tömegesen, tisztességtelenül visszaélni. A törvényhozó most – sajnos kissé megkésve, de még időben – az adósok védelmére kelt. A korabeli kormány, a Nemzeti Bank és a pénzügyi felügyelet viszont egyáltalán nem állt a helyzet magaslatán.

Úgy érzi jó döntést hoztak?

Egyáltalán nem csodálkozom azon, hogy támadások érnek, de az én lelkiismeretem ebből a szempontból abszolút tiszta, szakmailag is. Külön előadást tudnék tartani a devizaalapú kölcsönszerződésről, mint atipikus, beazonosíthatatlan kategóriáról. Nem is tudott megbirkózni vele a jog. De hogy hibás termék volt, abban Róna Péterrel teljesen egyet értek. Nézzük meg a termékfelelősséget. Egy technikát beépíttek egy autóba, majd az mégis csődöt mond, és három ember meghal. Százezrével hívják vissza az autókat és kicserélik benne azt, ami a balesetet okozta. A devizahitel szerződéseknél az történik, hogy hibás volt a termék, „belepusztul” több százezer adós vagy család, most pedig vissza kell hívni és ki kell cserélni benne dolgokat. Ha technikáról van szó, akkor értjük, hogyha szerződésről, akkor már nem?

Elnök Úr mit tart a mai jogfejlődés legnagyobb kihívásának?

Eörsi Gyulától, magánjogász professzoromtól sok olyan nagy igazságot és bölcsességet tanultam, mint például, hogy a jog természeténél fogva statikus és merev, miközben az életviszonyok folytonosan változnak. Aztán ezt visszaolvastam Szladitstól is, mert neki meg ő volt a mentora. Ebben az értelemben én most már koromnál és bölcsességemnél fogva sem merném kijelenteni, hogy bárki a világon feltalált volna egy olyan jogot, ami örök időkre változatlanul igaz és érvényes, azt pedig végképp nem tudom elfogadni, hogy emberekkel és generációkkal kísérletezzenek, hogy rákényszerítsenek tömegekre minden eddiginél jobbnak, vagy egyedül lehetségesnek képzelt jogi megoldásokat. A jog az

emberi társadalomnak a terméke, az emberekkel együtt fejlődik, javul vagy romlik, de mindig változik.

Külön lehet említést tenni az államról, mint jogalkotó tényezőről, és nagy kérdés, hogy az állam a jog természetes forrását, az emberi életviszonyokat mennyire veszi figyelembe a jogalkotásban. A szocialista állam, amiben éltem negyven évet, egy megváltónak hitt ideológia birtokában felülről, parancssal diktálta a jogot. Erre ráment Magyarországon is csaknem két generáció (a Szovjetunióban legalább 3 generáció) és akkor kiderült, hogy bocsánat, tévedtünk. Az ember, mint halandó lény, mégis szeretne örökérvényűt alkotni vagy legalábbis maradandót. Ezzel még nincs semmi baj, ez egy „emberi” tulajdonság. A nagyobb baj az, ha ez intézményesül, és kényszeres formában elkezdik rákényszeríteni tömegekre. Leegyszerűsítve azt mondanám, hogy a totális kollektívizmus bukása után én a totális individualizmust sem tudom elfogadni. Egyik szélsőségből nem illene a másik szélsőségbe átesni. És nem illik egy újabb ideológia mentén újra emberi generációkkal kísérletezni.

Ön szerint milyen hatása van ennek a társadalomra?

Az állami ösztöni tulajdon legnagyobb betegségének tartottam a személytelenséget. Ez azt jelentette, mint Csáky szalmája, hogy mindenki lenyúlhatta büntetlenül, ha olyan pozícióban volt, ahol ebből a hasznokat a maga javára tudta fordítani. Az orwelli hasonlattal élve, voltak egyenlőbbek. A személytelenség legsúlyosabb problémája viszont az volt, hogy felelőtlenséggel párosult, mert nem viselt a döntéshozó valódi tulajdonosi kockázatot a döntéseiért. Az az ösztönző, hajtóerő, ami egyébként benne van a polgári magántulajdonban, kihalt a szocialista tulajdonból.

Ez az abszurdja a rendszerváltásunknak, hogy olyan (tulajdonosi, pénzügyi, gazdasági) hatalmi tényezők vették át az állami tulajdonosi szerepet és a gazdaság irányítását, mint multinacionális cégek központok vagy globális pénzügyi intézmények központjai. Ők terveznek, és irányítanak, diktálnak feltételeket, és ugyanúgy személytelenek. Nincs velük szemben kontroll sem nemzeti, sem uniós, sem globális szinten. Az államok sem tudják megvédeni magukat, nemhogy egy munkás. Ő inkább szedi a sátorfáját és elmegy Angliába. Hát nem abszurd? A szabadságból menekül 600-800 ezer ember nyugatra. Magyarországról mindig akkor volt emigráció, amikor nagy traumák értek minket. Most pedig, hogy megnyílt a szabadság világa és végre Magyarország a saját lábára állhatna, és saját útját járhatná, az a generáció, amelyik 90-ben született és most 25 éves, az egyetlen esélyének azt látja, azért tanul és azért szerez diplomát, hogy nyugaton vállalhasson munkát. Az országra nézve ez rendkívül súlyos veszélyforrás.

Karrierjéről így beszélt egy interjúban: „Egész tudományos pályafutásomat tudatosan építettem fel. Ez is a szülői ház hatása. Apámék is lépésről lépésre építették fel az életüket, célokat tűztek ki maguk elé.”¹⁰ Mi motiválta pályája során?

Előbb hangsúlyoztam az emberi méltóságot. Ezt nem absztrakt jogi kategóriaként fogom fel, de nem is teológiai értelemben: Istenképesség, az Isten saját képére és hasonlatosságára teremtette az embert, ezért a teremtmény méltósága akkor biztosított - és neki is erre kell törekednie -, ha méltóvá válik a Teremtőjéhez. Én ennél egyszerűbben értelmezem, ezt hoztam a családi házból. Számomra ez azt a kemény munkával

¹⁰ Dr. Lenkovics Barnabás (1950). [Http://www.mkab.hu/tagok/elnok](http://www.mkab.hu/tagok/elnok) (letöltve: 2015.06.14.).

megteremtett létbiztonságot, és az abból adódó önbecsülést jelenti, amelynek révén a két kezem munkájával, erőfeszítésemmel meg tudom teremteni a családom mindennapi betevőjét, és nem szorulok rá másra, ezáltal nem is függök mástól. Ez egy modell volt, amelyben az ilyen embert a társadalom kisebb, lokális és a tágabb, nagy közössége is megbecsüli. Az önbecsülés és a közösség általi megbecsülés a legnagyobb értékek. Ez az emberi becsület absztrahálódik méltósággá. Az emberi méltóság lényegének én ezt a fajta tulajdonosi gyökerű, a saját munkán és a saját tulajdonon alapuló emberi méltóságot tekintem. A polgárosodás 18-19. századi folyamata ezt az emberképet és embermodellt favorizálta. Ezt írták át a nagy kódexekbe, a polgári törvénykönyvekbe, mint embermodellt és ezt a gazdaságszerkezetet vagy tulajdonszerkezetet írták át társadalmi modellként. Ezt az emberképet és társadalomképet rombolta szét a kollektivistá eszme, amely pontosan az egyénnek ezt a legértékesebb tulajdonságát irtotta ki. A paternalista állam gondoskodott mindenkiről. És miből gondoskodott? A kollektivizált tulajdon hasznaiból.

A kommunista eszmék bukásával ma már más a helyzet?

Ma „bérmunka társadalomnak” nevezett korunkban is ugyanez ez a helyzet. Társadalmi méreteken 90 % fölött van a bérmunkások száma, ilyen pedig még a világtörténelemben sosem volt. A fő probléma nem is ez, hanem hogy nincs is annyi bérmunka, mint amennyi szabad munkaerő. Spanyolországban a 20-25 év közöttiek több mint 20 %-a, Görögországban 40-50 %-a munkanélküli, és akkor nem beszélünk a világ mélyszegénységben élő feléről. Tehát a bérmunkás viszony, mint jogviszony, egy függelmi viszony. A bérmunkás ki van szolgáltatva a munkaadójának: ad neki munkát vagy nem; ha ad is, mennyit fizet érte és mennyit nem. Én ezt a világot nem nevezném szabad világnak. Ehhez járul még egy sajátosság: a fogyasztói mentalitás, fogyasztói társadalom, egyfajta hedonizmus. „Be happy!” és „feel good!” Ha kell narkotikum hozzá, akkor azáltal, ha shopping-függőség, akkor azáltal. Fogyassz és pazarolj, bőségesen. Egy bérmunka társadalomban, ahol alul van díjazva a bérmunka, ezt csak többletmunkával, egy mókuserékbe kerülve lehet elérni, ha az is kevés, akkor hitellel, eladósodással. Nem véletlenül vannak szociológusok, akik bérrabszolgaságról és adósrabszolgaságról beszélnek.

Mit tehetünk ez ellen?

A hallgatóimnak is azt mondom, hogy aki 20-25 évre vesz fel hitelt, és nincs ingatlana, hogy arra jelzálogjogot tegyen, az lényegében a saját személyiségét, képességeit, munkaerejét, abból származó jövedelmét zálogosítja el, tehát ő maga a zálogtárgy. Az emberi méltóságról mindenki ismeri azt az alkotmánybírói tételt, hogy az ember csak jogalany lehet, és nem lehet jogtárgy. De ha kellően megfontolt és puritán, erkölcsös ember volna is, mint amilyen 100-200 éve volt Skandináviában, Hollandiában, Németországban vagy Dániában, akkor nem venne fel hitelt fedezet nélkül, mert tudná, saját magát zálogosítja el, nem válna zálogtárggyá.

Tehát, aki művelt és intelligens ember, megpróbál egy olyan élet-stratégiát kitűzni, amely az ő személyes szabadságát maximálisan garantálja. Ez a „job-sharing” vagy a portfólió elve a foglalkoztatásban. Nem egy, hanem több lábon áll a munkavégzés és jövedelemszerzés terén, több szakmát tanul, többféle tevékenységet elvállal.

Hollandiában ma már 40-50 százaléka a lakosságnak 4-5 féle munkát végez párhuzamosan, és ha valamelyiket elveszti, még mindig marad kettő, három, és nem kerül az utcára vagy padlóra. Én másként értelmezem a tudástőkét. Az ember a saját javára hasznosítsa tudását! Beindít egy kisvállalkozást egy kis településen, és nem pékinasnak, segédmunkásnak megy Párizsba vagy Londonba. Ha abból önmagában nem tud megélni, akkor mellette még 2-3 foglalkozást elvállal, egyet-kettőt akár bér munkásként is a hét egy vagy két napján, de saját gazdasága is lehet, ahol zöldséget, gyümölcsöt természet vagy magas hozzáadott értékű ipari vagy szolgáltatói tevékenységet végez.

Alkalmazható ez osztársadalmi szinten is?

A koncentrált nagyüzem nem minden gazdasági tevékenységben szükségszerű, a „gazdálkodást”, vállalkozást sok területen szét lehetne teríteni. Bibó azt mondta, hogy a tulajdont fel kell bontani és humanizálni. Felbontani ember léptékű, egy ember cselekvőségével átfogható egységekre, olyan tevékenységek végzését lehetővé tenni, amelyben az ember kibontakozhat, ami kreativitást igényel, ahol valamit mindig meg kell oldani. Nem odaállni egy futószalag mellé, ahol jön a százezredik csirke, és elvégezni ugyanazt a mozdulatot. Tehát a munka méltóságát is vissza kellene adni. Erre jók a kis léptékű egységek, melyek általában természet- és környezetbarátok is, szemben az óriási nagyüzemekkel és az azokhoz társuló óriási „haszonember” telepekkel. Ezt Konrad Lorentzól tanultam. A haszonállat telepek ellen az állatvédők fellépnek és tiltakoznak, hogy nagyobb mozgástere legyen a malacnak vagy a tyúknak, de hogy lakótelepeket építettünk, melyek nem mások, mint haszonember telepek, az rendben van? Azt, hogy ezek az ember személyiségére milyen hatással vannak hosszú távon, előre senki sem mérte fel.

Milyen tanácsot adna egy mai joghallgatónak?

Amikor a szülők megkérdezik tőlem, hogy milyen szakmát tanuljon a gyermek, azt szoktam mondani, hogy ma már nem azt kell kérdezni mit, hanem, hogy hányat. Lehetőleg fizikait, szellemit, alkalmit és idenyjelleggel is. Sok mindennel tudjon foglalkozni, és használjon ki minden lehetőséget, ez gazdagítja is a személyiségét, mert ezekhez egyfajta többlettudás is kell. A materiális javak istenítése helyett a szellemi, immateriális javak irányába kell elmozdulni, ezt egy értékrendszer-váltásnak szoktam nevezni, a környezetvédelemből véve a hasonlatot. A meggyőződésem az, hogy a „szabad munka – szabad magántulajdon – szabad polgár – szabad társadalom” modelljénél jobbat még nem találtak ki. Kivitelezni ezt többféleképpen lehet, vannak országok ahol ezek jól működnek több száz éve, azok a legstabilabb demokráciák. Világhy Miklós professzorom mondta, hogy kétféle jogász van: az egyik csak jogtechnikus, a másik a jogász. Jogtechnikus az, aki technikai értelemben olvassa a szöveget, egy életvisztonnyal egybeveti, és azt mondja, ide ezt kell alkalmazni. A jogász az, aki a jog kifejlődését, jelenállapotát, jövőbeni hatásait, veszélyeit is próbálja felmérni, és mindezeket széles összefüggésrendszerben értelmezi és alkalmazza. Grosschmid Béni azt mondta, hogy jogásznak lenni nem szakma, hanem műveltség dolga.

Hancz Patrik:
Új magánjog, új kártérítési jog?

Interjú Fuglinszky Ádámval, az ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszékének docensével új könyvéről

„Ahol más jogrendszerben már működő modelleket vett át a jogalkotó, ott feltárom, hogy a „donor” jogrendszerekben milyen az adott szabályozás (vagy bírói megoldás) – ld. pl. az előreláthatósági korlátot –, s elemezni próbálom, hogy itthon hogy működhet majd. Hiszen az illúzió, hogyha átveszünk egy szabályt, az minden torzulás nélkül, pont ugyanúgy fog működni nálunk, mint ott, ahonnan kölcsönöztük azt. Tehát megnézem a külföldi jogot, a megoldást magát a leginkább karakteres jogesetekkel együtt, és próbálok adni egy prognózist, hogy nálunk hogyan ültethető át a gyakorlatba, sőt ennél egy fokkal ambiciózusabb vagyok: javaslatokat teszek, hogy hogyan kellene az új megoldásokat hazai jogi környezetben alkalmazni.”

Több mint egy éve lépett hatályba az új Ptk. Ön hogy látja, ez idő alatt mennyire tudta a jogalkalmazás értelmezni a számos változást tartalmazó rendelkezéseket?

Úgy látom, hogy minden jogi hivatásrendhez tartozó kolléga intenzíven törekedett arra, hogy megismerje az új Ptk-t. Elképesztő mértékben, mennyiségben hirdettek meg piaci szereplők új Ptk.-s képzéseket, erre óriási igény és szükség is volt, de maguk a szakmai kamarák is törekedtek arra, hogy segítsék a kollégák felkészülését. Mindazonáltal, ez nem váltja ki azt a tanulási folyamatot, melynek során mindenkinek magának kell átrágnia magát az új Ptk-n, és magának kell szembesülnie a változásokkal, magának kell levonnia a következtetéseket: mit, miért és hogyan kell majd másként tennie a mindennapi munkájában. Azt tapasztalom, hogy valaki ezzel előrébb, valaki hátrébb tart; továbbá úgy látom, hogy a felkészülés segítése, támogatása most is szükséges, és igény van rá, csak éppen másként. Volt a felkészülésnek egy olyan fázisa, amikor sokan előadásokat tartottak, hallgattak az új magánjogi kódexről; értelmeztük, struktúrákat próbáltunk megérteni, s összevetettük a korábbi Ptk.-val és annak bírói gyakorlatával. Igazából most, hogy elkezdtek dolgozni főleg az ügyvédek és közjegyzők az új Ptk-val – a bíróságokra nyilván egy kicsit később érkeznek a peresített jogviták -, akkor döbben rá mindenki, hogy valójában milyen gyakorlati kérdésekkel és következményekkel kell számolni. Mondhatni, most már élesben megy: hogyan kell egy szerződést szövegezni, a diszpozitivitásból adódó milyen új lehetőségekről kell tájékoztatni az ügyfelet; milyen kockázatokat jelent számára az új szabályozás, s ezeket hogyan kell kezelni. Ezzel elkezdődött a felkészülésnek egy második fázisa, ami szerintem roppant izgalmas. Magam is nem kevés, az új Ptk.-val kapcsolatos előadást tartottam, s jelenleg is több kollégát „coach-olok” különféle szervezeti keretek között.

Mi motiválta arra, hogy egy ilyen hatalmas munkába kezdjen, mivel az elkészült könyv a 800 oldalt is meghaladja! Kik segítették Önt a munkája során?

Sőt a mutatókkal együtt több, mint 900 oldalas. Ez egy szerves folyamat volt. Körülbelül 12 évvel ezelőtt egy ügyvédi irodában dolgoztam főállásban, ügyvédjelöltként, és az

egyik ügyféltől (amelynek anyavállalata német volt) egy olyan megkeresés jött, hogy tartozik-e felelősséggel a szerződő fél a hibás teljesítéssel okozott következménykárokért. A német jogban erre külön kifejezést használnak, ez a Mangelfolgeschaden. Ebből a gyakorlati indíttatásból kezdtem el a korábbinál intenzívebben foglalkozni kártérítési joggal. Erre a gyakorlati feladatra keresve a válaszokat, megszerettem ezt a jogterületet. Emellett 2002 óta vagyok az ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszékének főállású oktatója. A tudományos kutatás – vagyis az olvasás, elemzés és a következtetések strukturált rögzítése – a munkám része. Így össze tudtam kapcsolni e gyakorlati indíttatású érdeklődést az egyetemi pályám részét képező feladatokkal. Ez fontos lökés volt, mert korábban valahogy nem volt türelmem a kutatáshoz, tanítani sokkal jobban szerettem. Mindennek aztán több állomása volt. Németországban írtam a PhD dolgozatomat kártérítési jogi témában (éppen a hibás teljesítéssel okozott következménykárokról) a hamburgi egyetemen. Később, 2008-ban pedig Kanadában, Montréalban, a McGill egyetemen kutathattam ösztöndíjjal. Ez utóbbi időszak azért volt rendkívül gazdag és érdekes a számomra, mert Québecben ún. vegyes jogrendszer van, tehát a francia (kodifikált) jogi elemek keverednek az angolszász common law hatásokkal és precedensjoggal, ami nagyon érdekes kombinált jogi megoldásokat eredményez többé-kevésbé szerves jogfejlődés eredményeként. Habilitációs monográfiámat – immár itthon – erről írtam: hogyan fejlődik a kártérítési felelősség vegyes jogrendszerben, s az itt leszűrhető tapasztalatok hogyan hasznosíthatók a jogegységesítési törekvések és a polgári jog rekodifikációja során. Az új Ptk. (tervezeteinek) érkezésével engem már több kolléga is úgy ismert, hogy intenzíven foglalkozom kártérítési joggal. Elsők között foglalkozhattam közelebbről olyan kártérítési jogi kérdésekkel, jogintézményekkel, amelyek korábban nem voltak a magyar jogrendszer részei vagy legalábbis közvetlenül nem (bár egyes megoldások a Bécsi Vételi Egyezményen keresztül igen). Amikor elindult a felkészülés az új Ptk-ra, a fentieknek köszönhettem, hogy gyakran hívtak előadni, s ugyanezen oknál fogva kaptam felkérést szerzőként először arra, hogy a HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó 6 kötetes kommentárjában én írjam meg a kontraktuális felelősségről szóló részeket, majd arra, hogy egy egységes könyvben dolgozzam fel a kártérítési jog egészét. Azóta is folyamatosan olvasok ezen a területen, illetve a gyakorlatban szakmai konzulensként konkrét ügyek megoldásában is részt veszek. Mi motivált, ezzel indult a kérdés. Ebben a kiadónak van érdeme, mert magamtól szerintem nem ültem volna le megírni ezt a könyvet, tehát a kiadótól jött az impulzus. Nagyon kedves, figyelemreméltó gesztusként értékeltem, hogy ragaszkodtak a személyemhez, s meg is vártak, pedig pont az új-Ptk-s felkészítő előadások okán és családi okokból is igencsak el voltam foglalva. Ha a kiadó a munkát felosztja több szerző között - a kártérítési jogot sokan értik és művelik nálunk (is)-, biztosan gyorsabban elkészült volna a könyv. Nagyon nagy munka volt. Olyan volt, mintha lett volna egy harmadik munkahelyem a másik kettő mellett. A könyvnek számomra az az elsődleges hozadéka, hogy rákényszerültem: végre egyszer egyben, összefüggéseiben végig kellett gondolnom a kártérítési felelősség egészét, s megírhattam, hogy mit gondolok minderről. Magamtól valószínűleg nem ültem volna le a feladathoz. S hogy kik segítettek? Az előszóban név szerint említek mindenkit, nagyon hosszú a felsorolás; remélem senkit sem hagytam ki. Sokan és sokféleképpen segítettek. Most talán csak a kötet két szakmai lektorát Boronkay Miklós ügyvéd urat és Kiss Mária ny. kúriai tanácselnök asszonyt említeném, valamint a családomat. (A két szakmai lektor mellett, akik a könyvet teljes egészében elolvasták és

véleményezték, „tesztpilótaként” egyes részek, fejezetek átolvasására mindösszesen hét egyetemi oktató, öt ügyvéd, két bíró és egy közjegyző kollégát kértem fel. Óriási segítség volt a tőlük kapott visszajelzés, amit ezúton is nagyon szépen köszönök nekik.)

A könyvet úgy emlegetik, mint a magyar kártérítési jog legrészletesebb feldolgozását Marton Géza és Eörsi Gyula monográfiái óta. Ön mit gondol erről? Miért újdonság, és miért övezi ekkora várakozás ezt a könyvet?

Ez nagyon megtisztelő egy olyan könyv esetében, amely az interjú készültekor még nem hagyta el a nyomdát. E megtisztelő jellemzést az egyik szakmai lektoromtól, Boronkay Miklóstól kaptam, aki ügyvéd egy jó nevű budapesti ügyvédi irodánál és a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen oktat polgári jogot. A „legrészletesebbet” mennyiségi értelemben talán szabad vállalnom. Minőségi szempontból pedig az ember csak szeretné elérni azt a szakmai színvonalat, amelyet a két említett jogtudós képviselt. Hogy sikerült-e ezt megközelíteni, nem az én tisztem megítélni. Hogy miben áll az újdonsága? Talán két elemet említenék. Ahol más jogrendszerben már működő modelleket vett át a jogalkotó, ott feltárom, hogy a „donor” jogrendszerekben milyen az adott szabályozás (vagy bírói megoldás) – ld. pl. az előreláthatósági korlátot –, s elemezni próbálom, hogy itthon hogyan működhet majd. Hiszen az illúzió, hogyha átveszünk egy szabályt, az minden torzulás nélkül, pont ugyanúgy fog működni nálunk, mint ott, ahonnan kölcsönöztük azt. Tehát megnézem a külföldi jogot, a megoldást magát a leginkább karakteres jogesetekkel együtt, és próbálok egy prognózist adni, hogy nálunk hogyan ültethető át a gyakorlatba, sőt, ennél egy fokkal ambiciózusabb vagyok: próbálok javaslatokat is tenni, hogy hogyan kellene az új megoldásokat hazai jogi környezetben alkalmazni. Bízom benne, hogy e törekvéseim hasznossá teszik a könyvet. A másik elem pedig a bírói gyakorlat kapcsán egy hasonló teszt. Próbáltuk összeszámolni, hány bírósági határozat szerepel benne; több száz, szerintem 500-600 biztosan. Törekedtem arra is, hogy ne csak a folyóiratokban publikált döntéseken keresztül elemezzem a kártérítési jogot, hanem a BHGY, tehát a www.birosag.hu oldalon elérhető Bírósági Határozatok Gyűjteményének segítségével legalább a kúriai döntéseket minden témakörhöz közel a maguk teljességében feltérképezem. Ahol a mintát nem találtam elég reprezentatívnak (értsd, csak kevés, a témába vágó felülvizsgálati döntés volt fellelhető), ott az ítéletábrák (esetenként a törvényszékek) határozatait is megnéztem, tehát igyekeztem teljes képet alkotni a közzétett joggyakorlat alapján, és legfőképpen mindig állást foglalni abban a kérdésben, hogy az új Ptk. fényében mi az, ami tartható és mi az, ami nem. Ez persze veszélyes vállalkozás, mert az ember nem biztos, hogy eltalálja, hogy a bírák hogyan fognak majd gondolkodni egyik-másik új vagy megváltozott jogintézményről, de mindenesetre késztetést éreztem arra, hogy szakmai álláspontomat e tekintetben mindig vállaljam. Mivel a kodifikáció, de legalább is a kötelmi jog egészét tekintve nem túlzás állítani, hogy a kártérítési jog (különösen a kontraktuális felelősség) területén történtek a legjelentősebb változások, érthető a szakmai közönség érdeklődése és várakozása minden olyan segédanyag iránt, amely megkönnyíti e változások, az új szabályok értelmezését és alkalmazását. Szívből remélem, hogy a könyvem nem fog csalódást okozni.

Említette, hogy a könyvében 500-600 eseti döntést mutat be. Mi a véleménye, mennyiben lehet átmenteni a régi Ptk. által kiforrott több tíz évre visszanyúló bírói

gyakorlatot az új Ptk. használatához? Felejtsük el azokat, vagy valamilyen szinten mégis iránymutatók lehetnek a jövőbeni jogalkalmazás számára?

Nyilvánvalóan, ahol nem változott a szabály, ott a bírói gyakorlat továbbra is iránymutatásul szolgálhat, de ha már foglalkoztam vele, én ezekben az esetekben is igyekeztem indokolt véleményt mondani a bírói gyakorlat megoldásairól. Nagyon érdekes volt látni pl. több témakörben is, hogy az egyes bírósági szintek eltérően ítélnék meg bizonyos jogi kérdéseket, pl. az elhunyt hozzátartozó közrehatása kapcsán, vagy abban a kérdésben, hogy nem adózott jövedelem lehet-e kártérítési igény alapja. Ahol az új Ptk. változást hozott, ott nyilvánvalóan felülírja a bírói gyakorlat egy jelentős részét, tehát bizonyos, hogy az e körbe tartozó közzétett döntéseket, ezek hivatkozhatóságát – ahogy Ön fogalmazott – el kell felejteni. Pl. erre a sorsra jutnak azok az ítéletek, amelyek szerint a szerződő fél szerződésszegés esetén, ha szerződő partnerével szemben kártérítési igényt érvényesít, választhat a kontraktuális és a deliktuális felelősség között, mivel ezt az új Ptk. már nem engedi meg. A válasz tehát attól függ, hogy az új Ptk. érintette-e az adott témakört, problémát vagy sem. Az más kérdés, hogy az új Ptk. nemcsak ott hat ki a jogéletra és nemcsak annyiban fogja befolyásolni a bírói gyakorlatot, ahol explicite megváltozott a szabály, hanem vannak rejtett, mondhatni közvetett változások. Például, a foglalonál, kötbérenél, lehetetlenülésnél – a normaszöveg szerint e tekintetben változatlanul – attól függően alakulnak a jogkövetkezmények, hogy melyik fél a felelős valamilyen magatartásért. Eddig ezalatt felróhatóságot értünk, most már nem szükségszerűen, sőt jellemzően nem felróhatóságot értünk alatta, mert visszterhes szerződéseknél az utaló szabály – a kötbérré, foglalóra, lehetetlenülésre irányadó szabály szövegében az a kifejezés, hogy „felelős” – a 6:142. § szigorú (felróhatóságtól elszakított) kimentési szabályára utal. Vagyis maga a közvetlen normaszöveg a foglaló, a kötbér, a lehetetlenülés esetében nem, de a mögöttes szabályok mégis jelentősen megváltoztak.

A könyv egyik értéke – többek között -, hogy külföldi joggyakorlatot is bemutat, elemez, felhasznál. Mely országok joggyakorlatát ismertette és miért ezekre esett a választása? Például Québecből hozott-e haza a vegyes rendszerből joggyakorlatot?

Nyilván azt néztem meg, hogy az adott új jogintézményeket honnan vettük át, és ha az több jogrendszerben is szerepelt, akkor hol érhető tetten mondhatni a legfejlettebb, legcizelláltabb, legszélesebb körű bírói gyakorlata. Az előreláthatósági klauzulát említve: ez egy francia eredetű és a Code Civilben is megtalálható jogintézmény, mégis úgy találom, hogy az angolszász jogrendszerben kiterjedtebb, a common law precedensjog jellege miatt kidolgozottabb a gyakorlati alkalmazása. E tekintetben tehát elsősorban angol és amerikai, másodsorban kanadai eseteket dolgoztam fel. Van egy nagyon érdekes, elmaradt haszonnal kapcsolatos eset Québecből, amely a montréalai repülőtérhez, pontosabban az egyik montréalai repülőtér elmaradt fejlesztéséhez kapcsolódik, ezt beleírtam a könyvbe, mert iránymutatásul szolgálhat a hazai gyakorlatra nézve is. Még egy területet szeretnék említeni, mégpedig a termékfelelősséget. A termékfelelősség a magyar jognak 1993 óta része, most már nem külön törvényben, hanem a Ptk.-ban találjuk a szabályait. Valahogy még sincs túl jelentős számú közzétett döntés, nem vált annyira az élő jog részévé, és a BHGY-t is figyelembe véve, talán 20-25 ügyet, ha találtam 1993 óta, ami nagyon kevésnek tűnik. E döntéseket természetesen feldolgoztam, de úgy éreztem, hogy meg kell próbálnom megmagyarázni a termékfelelősség kapcsán

felmerülő azon kérdéseket is, amelyek a hazai bírói gyakorlatban (még) nem merültek fel. Adta magát, hogy megpróbáljam feldolgozni más uniós tagállam, tagállamok gyakorlatát, hiszen a termékfelelősség harmonizált közösségi jog, e területen ráadásul nem a minimum-, hanem a maximumharmonizáció elve érvényesül. Ehelyütt német kommentárokat használtam, mivel úgy gondoltam, hogy a német aprólékosság, részletesség inspirációt, impulzust ad a hazai szabályozás értelmezéséhez is. Ez nem azt jelenti, hogy mechanikusan át lehet venni gondolatokat, megoldásokat, döntéseket, hanem meg kell nézni, hogy a vizsgált jogrendszerben milyen problémák merültek fel, milyen válaszokat adtak rá és ezeket kritikusan elemezve, nem szem elől tévesztve a konkrét szabályok és bírói gyakorlat mellett a vizsgált jogrendszerek strukturális különbségeit és a gazdasági, társadalmi környezet eltéréseit sem, fel lehet dolgozni akár egy ilyen könyvben is, mint az enyém. Így a hazai jogalkalmazó is kap muníciót.

Ha jól tudom, akkor Ön is segített az új Ptk. kodifikációjánál?

Nem voltam a kodifikációs testület tagja; nagyon fiatal, kezdő tanársegéd voltam még, amikor az intenzív munka a kétezres évek elején-közepén elkezdődött. Éppen ezért volt különösen megtisztelő, hogy megkérdezték a véleményemet, ami kétféleképpen történt. 2010-ben, Vékás Lajos professzor úr felkérésére készítettem egy részletes munkaanyagot a deliktuális felelősségről, amelyet később Tókey Balázs tanszéki kollégámmal kibővítettünk. Ez egy terjedelmes vitaanyag volt, de lege ferenda javaslatokkal. A professzor úr később ezt továbbította a deliktuális felelősség kidolgozásáért felelős kodifikációs bizottsági tagnak, Lábady Tamás tanár úrnak, s így bizonyos elemei felhasználásra kerültek. Ez volt az egyik, úgymond segítségnyújtás. A másik pedig az volt, hogy amikor ülésezett a szerkesztőbizottság (s később az ún. főbizottság), meghívtak arra az ülésre, amely a felelősségi jogi kérdéseket tárgyalta. Ott a vitában elmondhattam a véleményemet. Ennek az lett a következménye, hogy bizonyos javaslataimat befogadta a szerkesztőbizottság, de volt olyan is, amelyet nem.

A könyvben a magyar szabályozásra nézve fogalmaz meg kritikákat? Milyen hangvételű a könyv?

A könyvben a közérthetőségre törekedtem, s arra, hogy minden részletében legyen világos: mikor ismertetem pl. a bírói gyakorlatot, s melyek azok a részek, amelyek az értékelést, ha úgy tetszik, személyes szakmai álláspontomat tükrözik. A kritikai elemzésnek – udvarias stílusban, kellőképpen alátámasztva – mindig van létjogosultsága. Az embernek van egy szakmai meggyőződése, álláspontja, hogy mi lenne a legjobb szabály, vagy hogyan tudna jól működni egy szabály, mi lenne az igazságos, illetve hatékony megoldás. Ha azt látja, hogy más megoldást választottak, akkor nyilvánvalóan tárgyyszerűen le kell írnia a választott megoldásnak az előnyeit és hátrányait, de nem szabad, nem is kell véka alá rejtenie, ha bizonyos kérdésekben más a véleménye. Ez velem is előfordul az új Ptk. felelősségi jogi szabályait illetően, de ahogy az előbb mondtam, arra törekszem, hogy a saját, adott esetben kritikus álláspontom ne zavarja meg az olvasót: legyen tisztában azzal, hogy milyen megoldást választott a jogalkotó, vagy éppen hogyan alkalmazott egy-egy szabályt a bíróság. A kritikai elemzésnél is nagyobb a szakma felelőssége azon (új) szabályok értelmezése kapcsán, amelyeknek még nincs bírói gyakorlata. Magam igyekszem javaslatot tenni arra, hogy milyen irányba

elmozdulva kellene alkalmazni a szabályt annak érdekében, hogy az előrelátható nehézségeket, következtetlenségeket elkerüljük vagy minimalizáljuk.

Lesz-e a közeljövőben olyan rendezvény, melynek keretében az érdeklődők megismerkedhetnek az elkészült könyvvel?

Igen, 2015. május 5-én, kedden lesz egy szakmai szeminárium a könyv kiadója, a HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó szervezésében, ami egy teljes munkanapos rendezvénynek készül.¹¹ Ez nem igazi könyvbemutató, hanem egy olyan konzultációval egybekötött szakmai rendezvény, amelyen három részre osztva fogok beszélni a kártérítési jogról. Természetesen arra nincs lehetőség, hogy valamennyi problémát ismertessek, és nem is tervezek felolvasóestet - ez nem az a műfaj, ahol ilyen módon író-olvasó találkozótak lenne értelmes szervezni -, a gyakorlati szempontból leginkább figyelemreméltó változásokat és problémás pontokat fogom elemezni; így az első felvonásban a szerződésszegés, a másodikban a szerződésen kívül okozott károk témakörét, a harmadik felvonásban pedig a kárfogalom kérdéseit és a kártérítési módokat járjuk körül. Örülnék, ha ősszel sor kerülne egy olyan „klasszikus” könyvbemutatóra is, ahol kollégák mondják el a véleményüket a munkámról. Mert ez igazán fontos: az őszinte, jó szándékú kritikát sem nélkülöző feedback.

¹¹ A Kártérítési jog c. könyvhöz kapcsolódó szakmai szeminárium. http://hvgorac.hu/sites/portal/uj_karteritesi_jog_a_karteritesi_jog_c_konyvhoz_kapcsolodo_szakmai_szeminarium@901518_rendezyeny.html (Letöltve: 2015. 04.20.).

Kállai Nóra:
Felülvizsgálták a Brüsszel I. rendeletet - Interjú Kengyel Miklóssal

Ez év januárjában hatályba lépett az Európai Unió új joghatósági rendelete, mely a korábbi Brüsszel I. rendeletet váltotta fel. Az új rendelet megalkotásával eltörölték az exequatur eljárást, szűkült a közrendi kifogás alkalmazási köre, és az Európai Unió nyitott a harmadik államok irányába. Kengyel Miklós egyetemi tanárral, a Budapesti Andrassy Gyula Német Nyelvű Egyetem oktatójával beszélgettünk.

Milyen előzményekkel született meg az új Brüsszel I. rendelet? Miért volt szükség a korábbi joghatósági rendelet felülvizsgálatára?

Az Európai Unió rendeleteknél kialakult gyakorlat az 5-10 évenkénti felülvizsgálat, ami módosításokhoz vagy egy új rendelet megalkotásához vezethet. Ez történik az igazságügyi együttműködést szabályozó rendeletekkel is. A korábbi Brüsszel I. rendelet, melyet 2001-ben fogadtak el, egy nagyon jól megalkotott jogforrásnak bizonyult, ezért az első felülvizsgálata alkalmával nem módosították, de 2010 körül már felmerült a változtatás szükségessége.

Az 5 vagy 10 évenkénti felülvizsgálat a rendeletalkotás normális menetéhez tartozik. Ez idő alatt annyi változás megy végbe az Európai Unió jogfejlődésében, hogy bizonyos korrekciókra minden rendelet rászorulhat. Nem kell valamilyen rendkívüli körülménynek bekövetkeznie ahhoz, hogy egy rendeletet felülvizsgáljanak.

Az új Brüsszel I. rendelet keletkezéstörténetében mégis van egy kis „csavar”. A Bizottság által 2010-ben közzétett tervezetről sokan tudni vélték, hogy az lesz a rendelet végleges változata. Megélénkült a jogirodalom, konferenciákon vitatták meg a várható változásokat. Aztán 2012-ben megjelent a rendelet végleges változata, ami lényegesen eltért a két évvel korábbi tervezettől. Feltételezhető, hogy az első változattal a Bizottság csak tesztelni akarta a tagállamokat, és ahol nagyobb ellenállásba ütközött, ott visszavonulót fűjt, és a kisebb ellenállás útját választotta. Összességében a vártnál kisebb terjedelmű, bár a hatását tekintve mégis nagyon lényeges módosítás született.

Véleménye szerint milyen jogpolitikai megfontolások állhatnak amögött, hogy az új joghatósági rendelet már nem köti Európai Unión belüli lakhelyhez a felek joghatósági megállapodását amellet, hogy továbbra is az alperes tagállami lakóhelye képezi az általános joghatósági okot?

Az új rendelet megalkotása során volt egy olyan elképzelés, hogy a joghatósági rendeletben az Unió nyitna a harmadik államok felé, mivel korábban több kritika is érte a Brüsszel I. rendeletet arra hivatkozva, hogy főként a tagállamokat részesíti előnyben a harmadik államokkal szemben. Ezt próbálták volna orvosolni az új rendeletben, végül azonban a nagy elhatározásból a joghatósági megállapodás az, ami megmaradt. Itt feloldották a korábbi megkötést a lakóhelyre vonatkozóan, ami meglátásom szerint mindenképp előrelépésnek tekinthető, tágabb teret nyit a felek joghatósági megállapodásainak.

A korábbi rendelet 4. cikke úgy rendelkezett, hogy amennyiben az alperes nem rendelkezik valamely Európai Unió tagállamban lakóhellyel, akkor az alperes lakóhelye szerinti állam joga határozza meg a bíróság joghatóságát a vitás ügyben. Ön nem tartotta volna szükségesnek e rendelkezés újragondolását arra tekintettel, hogy a tagállamok eltérő tartalmú nemzeti joghatósági szabályaira való utalás hátrányosan érintheti az igazságszolgáltatáshoz való jog érvényesülését az Unión belül?

Ez a módosítás szerepelt a 2010-es tervezetben, azonban a 2012-es végleges verzióból már kimaradt. Ugyanakkor a harmadik államok irányába történő nyitás nem került le a napirendről, az új rendelet 83. szakaszába bekerült, hogy 2022-ben ennek a kérdésnek a vizsgálatára vissza kell térni. Egyelőre elhalasztották a kérdés rendeletben való rendezését, aminek a konkrét okai nem ismertek a számomra, 2010 és 2012 között nyilvánvalóan nagyon sok minden történt az Európai Unió kulisszái mögött.

A személyes meglátásom ennek kapcsán, hogy Magyarország szempontjából a harmadik államok irányába történő nyitás nem egy annyira fontos lépés, nem egy olyan hiányossága az új joghatósági rendeletnek, ami miatt bánkódhatunk, hogy nem került bele.

Az Európai Unió vonatkozású ügyek száma 10 évvel az Unióhoz való csatlakozásunk után sem növekedett meg jelentősen, évente pár száz ügyről beszélhetünk mindössze, főként családjogi ügyekről. Azzal a néhány Unión kívüli országgal pedig, amelyekkel kapcsolatba kerültünk peres eljárásokban, gondolok itt elsősorban Szerbiára illetve Ukrajnára, jogsegélyszerződéseket kötöttünk.

A korábbi renDELETEH Hasonlóan az új rendelet is megtartotta az „ordre public”, vagyis a közrendi kifogás intézményét, annak ellenére, hogy az Európai Unió Bíróságának joggyakorlata is a közrendi záradék leépítésének irányába tolódott el az utóbbi években. Mít gondol, mi lehet az oka annak, hogy az új rendelet is biztosítja a tagállamok számára, hogy arra hivatkozással tagadják meg egy adott határozat elismerését, hogy az ellentétes a tagállam közrendjével?

A közrendi záradékról már 20 évvel ezelőtt Kropholler, aki az első kommentárt írta az európai polgári eljárásjoghoz, megállapította, hogy tulajdonképpen egyfajta „vészfék” szerepét tölti be, csak kivételes esetekben kerülhet sor az alkalmazására.

Az Európai Unió berkein belül évtizedek óta napirenden van a közrendi záradék kiiktatásának kérdése. Több próbálkozás is volt az elmúlt években a záradék eltörlésére, sőt, már születtek olyan rendeletek, melyek nem tartalmazzák a közrendi kifogás lehetőségét, de a Brüsszel I. rendelet felülvizsgálatakor végső soron arra jutottak a tagállamok, hogy a közrendi záradék eltörlésének még nem jött el az ideje. A tagállamok többsége még ragaszkodik ehhez a „vészfékhez”, úgy érzik, lehetnek még olyan kirívó esetek, amiket csak ezzel lehet orvosolni.

Nekem a személyes meggyőződésem az, hogy az integráció folyamata az új tagállamokat is rákényszerítette arra, hogy harmonizálják a jogrendszerüket. Az Európai Unión belül

elvileg nem lehetnének nagy különbségek a tagállamok társadalmi, gazdasági, szociális rendszerei, berendezkedései között, ugyanakkor az Európai Unió mégis csak 28 tagállamból áll, ez lényegesen több annál a 6 államnál, amely létrehozta az Uniót és elfogadta a Brüsszeli Egyezményt. Tehát azzal, hogy növekszik az Európai Unió, növekszenek az eltérések is. Ennek megfelelően az a meglátásom, hogy mind a mai napig helye van a közrendi záradéknak az egyes rendeletekben. Habár mindig kitűzzük célul a megszüntetését, de a realitás mindig azt mutatja, hogy még nem érkezett el rá az idő.

Mindemellett talán további szűkítésnek tekinthető a közrendi záradék mozgásterét illetően az új rendelet azon megfogalmazása, miszerint „valamelyik fél kérelmére” tagadható meg az elismerés?

Igen, valóban szűkült a közrendi záradék alkalmazhatóságának köre azzal, hogy csak indítványra tagadható meg az elismerés. Ez is rámutat arra, hogy a bíróság már egy egészen más struktúrában vizsgálja meg a megtagadás egyes eseteit, mint ahogyan azt korábban tette.

Ami igazán nagy változás e tekintetben, az nem is az egyes megtagadási okok felsorolása, hanem ezeknek az elhelyezése, a rendszere. Az elismerés önmagában egy ipso iure folyamat, és mivel a végrehajthatóvá nyilvánítás az új rendeletből kiiktatásra került, a megtagadás lehetősége a végrehajtási eljárásra szorult vissza.

Mi a véleménye, valóban fennálltak már a feltételei az exequatur eljárás eltörlésének az új joghatósági rendeletben? Utalva itt elsősorban arra, hogy a tagállamok között valóban kialakult már egy olyan nagyfokú bizalom egymás működésével kapcsolatban, ami lehetővé teszi a külön eljárás nélküli, automatikus végrehajtást?

Ez a legnehezebben megítélhető kérdés. A statisztika oldaláról nézve azt mondhatjuk, hogy az exequatur eljárás egy teljesen formális eljárássá vált az utóbbi években, viszonylag kevesen éltek a jogorvoslati lehetőségekkel.

Nagyon sok érvet fel lehetett hozni az eltörlése mellett, ugyanakkor főleg az új tagállamok részéről volt tapasztalható egyfajta ragaszkodás ehhez az eljáráshoz, hiszen ezek az országok alig 10 éve alkalmazták a rendeletet, ellentétben a régi tagállamokkal, ahol 20-30 éves gyakorlat alakult már ki. Az új tagállamok sokkal kevesebb rutint szereztek a rendelet alkalmazásában és ezért egyfajta veszélyt láttak, illetve látnak abban, ha az egyik tagállamban hozott bírósági határozatot egy másik tagállamban úgy lehet végrehajtani, hogy azt lényegében semmiféle kontroll eljárás nem előzi meg, nincs végrehajthatóvá nyilvánítás. Ennek sem igazán ismerjük a gyakorlatát egyelőre, nem tudhatjuk még, hogy mit hoz a jövő e tekintetben.

A személyes véleményem, hogy az új joghatósági rendelet, vagy legalábbis a rendeletnek ez a módosítása a globalizáció terméke, egyértelműen elsősorban a hitelezők, tehát a multik illetve a bankok érdekeit szolgálja. Az új rendelet egyáltalán nem adóspárti, bár annak látszik, de valójában egy elég kíméletlen hitelezői érdekérvényesítést tesz lehetővé, amihez képest az alperesek számára biztosított jogok inkább csak üvegyöngyöknek tűnnek.

A végrehajtási eljárás tekintetében lényegében az integrációs folyamat megtorpant. Amíg a Brüsszel I. rendelet a végrehajthatóvá nyilvánítás esetében nagyon világosan kijelölte a közösségi jogszabályoknak és a tagállami jogszabályoknak a határait, és ezeket szinte hézagmentesen összeillesztette, a mostani végrehajtási szabályokban viszont elég sok a következetlenség, nem érezhető bennük a korábbi precizitás.

Helyenként kifejezetten „szószátyár” a rendelet, ami egyébként kifejezetten a mostani rendeletekre nagyon jellemző, kezdenek túlmagyarázni mindent, az olyan dolgokat is, amik viszonylag egyértelműek lennének. Emögött nyilvánvalóan az áll, hogy az unión belül törekszenek úgy megfogalmazni a rendeletek szövegeit, hogy mind a 28 tagállam számára érthetőek legyenek, de ebből egyfajta rendeletalkotói „bőbeszédűség” alakul ki. Meglátásom szerint a végrehajtás esetében nem igazán sikerült az egységesítés, sőt némileg paradox módon sokkal erőteljesebb a nemzeti jogokhoz való visszatérés, tehát még távolabbra került annak a lehetősége, hogy valamennyire is közelítsék egymáshoz a tagállamok végrehajtási rendszereit.

Könnyen lehet, hogy a jövőben problémát fog jelenteni az, hogy egy ítélet nem megy át végrehajtás szűrőjén, és esetleg olyan rendelkezéseket tartalmaz, amelyeket a végrehajtás államának joga nem ismer. Erre nézve tartalmaz a rendelet egy olyan szabályt, miszerint meg kell keresni a szóban forgó rendelkezéshez legközelebb álló nemzeti jogszabályt és annak megfelelően kell végrehajtani a rendeletet. Ugyanakkor nem tartom kizártnak így sem, hogy előfordulhatnak majd olyan szélsőséges esetek is, amelyek az Európai Unió Bírósága előtt fognak landolni, mert a nemzeti jogrendszerek nem fogják tudni kezelni, megoldani ezeket a helyzeteket.

Elképzelhetőnek tartja, hogy ez a módosítás nem lesz hosszú életű?

Az Európai Unió válsága a rendeletalkotásban is megmutatkozik, nem lehet a kettőt egymástól függetleníteni, még akkor sem, ha az igazságügyi együttműködés kevésbé politika érzékeny terület.

Azáltal hogy most már 28 tagállam alkotja az Uniót, a rendeletek megszületése is egyre nehezebb, összetettebb folyamattá vált, hiszen az egyeztetési eljárások immáron 28 tagállamot érintenek. A széttartás egyre nagyobb, egyre több olyan önálló érdek fogalmazódik meg, ami a rendeletalkotást megnehezíti, és már egyre kevésbé beszélhetünk homogenitásról az Unión belül, hiszen teljesen mások a régi és az új tagállamok érdekei. Azt, hogy ezeknek az érdekkülönbségeknek mi lesz a hatása hosszútávon, hogy felgyorsítják vagy épp lelassítják a módosításokat, illetve úgy általában a közösségi jogfejlődést, nos ezt egyelőre még nem lehet megjósolni.

Egy hónappal ezelőtt részt vettem egy konferencián Luxemburgban, amelynek témáját az Európai Unió polgári eljárásjogot érintő jövőbeli módosítások képezték. Az ott elhangzottakra tekintettel azt mondhatom, a közeljövőben túlságosan nagy, forradalmi változtatások nem várhatóak, inkább csak kisebb korrekciók. Tehát a bevált módszereken nem igazán kíván a Bizottság változtatni.

Említette, hogy Ön szerint az adósok védelme mintegy kiüresedett az új rendeletben. Miből látszik ez pontosan?

Én alapvetően nem kiüresedésre céloztam. Továbbra is megvannak az adósok védelmét szolgáló jogintézmények, ezek látszólag erősödtek, de valójában nincsenek egy súlycsoportban azokkal a lehetőségekkel, amikkel a hitelezők rendelkeznek.

Ön szerint feladata lehet a végrehajtásnak egyáltalán a kötelezettek védelme, vagy ennek inkább a végrehajtható okirat megszületése körében van helye?

Ezt a kérdést azért nehéz megválaszolni, mert a végrehajtás szabályozása teljes mértékben a nemzeti jogalkotás hatálya alá tartozik, ez azt jelenti, hogy Európában nem beszélhetünk egy egységes végrehajtási jog létezéséről. Ehelyett 28 tagállam saját végrehajtási rendszere fejlődik egymás mellett az idők során, amelyekben a legkülönbözőbb módokon gondoskodnak, vagy éppen nem gondoskodnak az adósok védelméről.

Általában minden ország jogrendszerében megtalálható egy olyan védelmi rendszer, amellyel még a végrehajtási eljárás alatt is lehet bizonyos lépéseket tenni a végrehajtás elkerülése érdekében, de abban az esetben, ha a végrehajtás egy bírósági ítéleten alapszik, és főleg egy határon átnyúló ügy esetében már nagyon nehéz megakadályozni a végrehajtást. Ennek talán az egyetlen módja, ha az ítélet származási országában próbál meg tenni valamit az adós a végrehajtás ellen, ott próbál meg élni valamilyen rendkívüli perorvoslattal. A végrehajtás államában már nagyon korlátozott lehetőségek állnak rendelkezésre a végrehajtás megakadályozására.

Összességében miként értékeli az új rendelet reformjait? Ön milyen további módosításokat tartana még szükségesnek?

Abból kell kiindulni, hogy 1968 óta beszélhetünk egyáltalán joghatósági szabályozás létezéséről. A jelenlegi, új rendelet legfontosabb szabályai is több mint 50 évesek, egészen a Brüsszeli Egyezményre vezethetőek vissza. Ez alatt az öt évtized alatt kétségkívül a joghatósági rendelet bizonyult az egyik legjobban sikerült közösségi jogszabálynak, nagyon jó érzékkel találta el a jogalkotó a közösségi és a tagállami érdekek arányát, összhangját. Megteremtette azokat az Uniós keretszabályokat, melyeket a nemzeti szabályozások megfelelően ki tudtak tölteni, illetve a joghatóság tekintetében közvetlenül alkalmazható, kollíziós normákat alkotott. Tulajdonképpen nem is forogtak fenn olyan nyomos indokok, amelyek miatt lényegesen változtatni kellett volna a kialakult szabályozáson.

Más kérdés persze, hogy a rendszeres, 5 illetve 10 évenkénti felülvizsgálat azt szolgálja, hogy mind a közösségi jogfejlődést, mind a folyamatosan változó Bírósági joggyakorlatot bele lehessen építeni az uniós rendeletekbe.

A joghatósági rendelet, a maga visszafogott módján, lényegében eleget tett a vele szemben támasztott elvárásoknak a korábbi évtizedekben is, most pedig, az új rendeletet illetően a gyakorlat próbája következik...

Kiss Balázs:

„A többségi demokrácia nem jogállami kategória” – Interjú Holló Andrással

A hazai alkotmánybíráskodás kevés olyan személyiségét ismerjük, aki az Alkotmánybíróság születésétől fogva belülről szemlélhette és alakíthatta a testület tevékenységét. A testület függetlenségéről és hatásköréről a múlt eseményeit kötetbe foglaló Holló Andrással beszélgettünk.

Ön az Alkotmánybíróság fennállásának 25 évéből 23 évet töltött a testület kötelékében. Megannyi emlék fűzi az alkotmányvédelmi szerv működéséhez. 2005-ben adott interjúiban, arra a kérdésre válaszolva, hogy milyen tervei vannak „nyugdíjas éveire”, azt a válasz adta, hogy tervez egy könyvet, amelyben az Alkotmánybíróságon eltöltött éveit foglalja majd össze. 2005 után még 8 termékeny évet töltött el a testületben. Így hosszán kellett várnia a könyv megírására. A könyv elkészül, címe az „Alkotmányjognak asztalánál. Az Alkotmánybíróság belül nézetből.”, amelyben alkotmánybírói tevékenységét foglalja össze. Erről beszélgettünk.

Az ötlet, hogy írnom kellene egy könyvet, ez már 2005 előtt is megfogalmazódott bennem. A könyv stílusáról, tartalmáról nagyjából megvolt a határozott elképzelésem, a kérdés már csak az volt, hogy mi legyen a cím. Aztán később az is megszületett. Talán egy interjúban is megfogalmaztam, hogy ha egyszer írok egy ilyen tartalmú könyvet, az Petőfi Sándor ismert sorára fog rímelni. A cím „az Alkotmányjog asztalánál” lesz. A könyv vázlatát többször is elkezdtem írni, még egy előszót is írtam, utalva Petőfire. Végig ott volt az íróasztalomon, többször elővettem, majd eltettem, de a cím végig megmaradt. Nagyon örülök, hogy a HVG-ORAC megtisztelt azzal, hogy egy ilyen szép könyv megszületett.

Van-e jelentősége annak, hogy a főtitkár pozíciójából készült a könyv borítóján látható kép?

Ez a kiadó koncepciója volt. Többnyire ebből a nézőpontból fotózták az Alkotmánybíróság teljes ülésének termét, arról nem is beszélve, hogy a „csepp alakú asztal” az évek során fogalommal vált. A képen pedig látható az általam csak az „Alkotmánybíróság tengelyének” nevezett összekötő vonal az főtitkár és az Alkotmánybíróság elnöke között, szimbolizálja a testület működtetését mind érdemben, mind technikailag.

Ahogy Ön a könyvben is, én is kezdeném a történet elején. Hogyan került az Alkotmányt előkészítő kodifikációs bizottságba?

Az egyetem után a Fővárosi Főügyészségen kezdtem gyakorlati pályám, majd elég korán, 29 évesen a Legfőbb Ügyészségre kerültem, ami annak idején nagydolognak számított. Benjamin voltam és ez egy kis feszültséget okozott nekem. Kilényi Géza a hónom alá nyújt és onnantól évtizedeken keresztül szakmai kapcsolatunk töretlen volt. Ezt követően átkerültem az Államigazgatási Szervezési Intézetbe, ahol ő igazgatóhelyettes volt. Később az akkori igazságügyi miniszter, Kulcsár Kálmán felkérte őt

miniszterhelyettesnek, az új Alkotmány szakmai előkészítésére és irányítására. Mikor elkezdte összeállítani a csapatát, megkínált egy nagyszerű lehetőséggel, melyet én örömmel vállaltam. Így kerültem az Alkotmány-előkészítő Kodifikációs Titkárságra.

Hogyan lett az alakuló Alkotmánybíróság főtitékára? Törekedett-e a főtitékari kinevezésre? Szeretett volna egyáltalán az Alkotmánybíróságon dolgozni?

Mindenképpen. Amikor Kilényi Gézával az Államigazgatási Szervezési Intézetben időnként a kis pihenőidőben leültünk beszélgetni, mindketten arról ábrándoztunk, hogy kellene egy alkotmányvédelmi intézmény Magyarországon, lehetőleg egy alkotmánybíróság, ahol igen komoly szakmai élmény lenne dolgozni. 1983-ban született egy alkotmánymódosítás, amelynek eredményeként egy alkotmányvédelmi szerv, az Alkotmányjogi Tanács került felállításra. Kilényi Géza ennek a tanácsnak tagja lett. Nekem már ekkor minden vágyam az volt, hogy ennek az intézménynek a titkára lehessen, számomra ez csodálatos feladatnak tűnt. Ez a vágy akkor természetesen irreális volt. Néhány évvel később, mikor már formálódott a minisztériumi és a Kerekasztal tárgyalások során az Alkotmánybíróságról szóló törvény, akkor ő eleve úgy számolt, hogy én is az Alkotmánybíróságra megyek dolgozni. Két személy neve merült fel főtitékárként, végül én lettem az. Nagyon lelkes főtitékár voltam. Számomra rendkívül fontos volt, hogy az Alkotmánybíróság működésének szakmai-igazgatási feltételeit biztosítsam, és a közvéleményt tájékoztassam az Alkotmánybíróság munkájáról, feladatairól. A hat évig tartó főtitékari megbízatásom minden napját élveztem.

Könyvében így fogalmaz: „az én Alkotmánybíróságom az 1989. évi XXXI. és XXXII. törvényeken alapuló és működő Alkotmánybíróság, az Alkotmányt módosító 2010. évi CXIX. tv., illetőleg az 1989. évi XXXII. törvényt módosító 2010. évi CXX. törvény hatálybalépéséig”. Miért érzi úgy, hogy a 2010 után létrejött és működő Alkotmánybíróság már nem az Öné, miben változott meg a testület?

Fenntartással fogadtam az Alkotmánybíróság átrendezését. Nem értettem egyet az Alkotmánybíróság hatáskörének a szűkítésével. Nem tudtam magamévá tenni azt a megoldást, hogy a paritásos jelölőbizottsági modell helyett a mandátumarányosság alapján került sor az alkotmánybírák jelölésére. Ezen kívül az új stratégiai koncepcióval sem tudtam azonosulni. Nevezetesen azzal, hogy az alkotmánybírói tevékenység hangsúlya elmozdult az igazságszolgáltatás felé. A bárki által indítványozható alkotmánybírói eljárás radikális leszűkítése, az actio popularis kiiktatása is olyan változás volt, amelyet indokolatlannak tartottam. Meggyőződésem szerint a testület korábban igen hatékonyan és jól működött. Nem vitatom el, hogy a tizenöt főre növelt Alkotmánybíróság is tud színvonalasan tevékenykedni, de én a korábbi modellt tartottam jónak. Ezért hangsúlyoztam, hogy a könyvem a húsz évig működő Alkotmánybíróság létrejöttével és működésének egyes mozzanataival kíván foglalkozni.

A hatalom oszthatatlanságának elmélete szerint a népszuverenitás megtestesítője az Országgyűlés. Az elméletet vallók nem fogadják el az Alkotmánybíróság létét, aktivistaként értelmezik megnyilvánulásait. Ma is léteznek ilyen kritikai álláspontok? Mennyiben nyilvánult meg ez a 2010-es alkotmányozás idején az Alkotmánybírósággal szemben?

Az Alkotmánybíróságon belül is van ilyen álláspont, amely inkább 2012 után rajzolódott ki. Ez abban fogalmazódik meg, hogy a szuverén Országgyűlés, a többségi demokráciát megtestesítő törvényhozó hatalom nagyobb hangsúlyt kell, hogy kapjon az Alkotmánybíróság és az Országgyűlés viszonyában. Egyszerűbben fogalmazva: 15 ember nem lehet szuverén, így a szuverén hatalom figyelembevételével kell alkotmánybíráskodni. Ez együttműködést jelent az alkotmányos szervek között, amit különbözőképpen lehet értelmezni. Az együttműködés kaphat olyan értelmezést is, hogy a testület önmérsékletet tanúsít az törvényhozó hatalom javára. Álláspontom szerint a többségi demokrácia nem jogállami kategória, az alkotmányos többség jelenti a jogállami kategória tartalmát. A csak többségi döntéssel az alkotmányossági szempontok háttérbe szorulhatnak. A szuverén döntést tiszteletben kell tartania mindenkinek, az Alkotmánybíróságnak is. Az Alkotmánybíróságnak azonban alkotmányos felhatalmazása van, hogy a szuverén által megalkotott normákat alkotmányossági szempontból felülvizsgálja. Nagyon nehéz megmondani, hogy mi az az önmérséklet, ami az Alkotmánybíróságot szükségszerűen kell, hogy motiválja a törvényhozás kontrollja során.

A 2010-es alkotmányozás során a kétharmados, új nevükön sarkalatos törvények száma nem csupán nőtt, de alapvetően más tárgykörökben szabályoznak. Könyvében így fogalmaz: „A kétharmados törvényhozás közjogi rangja, alkotmányos funkciója a napi politika eszközévé silányult...”. Ön szerint mit kell szükségszerűen kétharmados többséggel szabályozni és mit érdemes?

Ez egy nagyon izgalmas közjogi probléma mind a mai napig. Annak idején a közjogászok egy részének az volt a határozott álláspontja, hogy igazából nincs is szükség kétharmados törvényekre. A differenciáltabb megközelítés nyilván az volt, hogy vannak olyan törvényhozási tárgyak, melyek alkotmányos legitimitásának erőteljesebbnek, szinte az Alkotmánnyal rokonnak kell lennie. A rendszerváltás után ezeknek a törvényeknek széles skálája alakult ki. Az 1990-es Alkotmány módosítás leszűkítette ezeknek a törvényhozási tárgyköröknek a körét, ugyanis a túlzó kétharmados törvényhozás, gyakorlatilag eliminálja a Kormány felelősségét, így a végrehajtó hatalom nem tudja felelősséggel ellátni feladatát. Az Alkotmánybíróság több alkalommal is értelmezési segítséget adott. Az értelmezések kimondták, hogy csak kétharmados többséggel lehetséges az adott törvényhozási tárgynak, az erről szóló törvényeknek a meghozatala, továbbá azok lényeges tartalmának módosítása és kiegészítése. A nem lényeges tartalmak akár egyszerű törvényhozási tárgyak is lehetnek. Álláspontom szerint kétharmados tárgyköröknek kell lennie az alkotmányos alapintézményekre vonatkozó törvényeknek, gondolok itt az Alkotmánybíróságra, az önkormányzatokra, a bíróságokra, az ügyészségre, az Állami Számvevőszékre.

Ennek fényében, úgy gondolja, hogy egy túlzó kétharmados törvényhozás megkötheti egy későbbi kormány kezét bármilyen tekintetben?

Alapvetően. A kormányzó pártok elnyerték a mandátumok kétharmadát és ez egy különleges közjogi helyzetet eredményezett. Ez egy magyar adottság és ezzel tudni kell bánni. A politikai hatalom alkotmányos kultúrájának fontos része kell legyen, hogy ezt a kétharmados dominanciát a kedvezményezett politikai erő hogyan gyakorolja, értelmezi kormányzati tevékenységében. Alaki alkotmányossági szempontból nyilvánvaló, hogy ez

a felhatalmazás – leegyszerűsítve – azt jelenti, hogy a kétharmados többségnek csak alkotmányos korlátja van, azon belül minden megtehető, a jogrendszer és az államszervezet radikális átalakítása egyaránt. Ha viszont abból indulok ki, hogy miért született meg valamikor a minősített többség elve, akkor más szempont, például az önmérséklet is figyelembe vehető. A minősített többség – eredeti – funkciója, hogy szélesebb legitimitás kerüljön az adott, nagy jelentőségű parlamenti döntések mögé. A minősített többség elve szerint, ne csak a kormányzatot uraló, jellemzően egyszerű többség szavazataránya döntsön, hanem ebben a döntésben az ellenzéknek is legyen szerepe. Amennyiben a kormányzó erő uralja a minősített többséget, ezt a kizárólagos „uralást” csak az alkotmányossági kultúra relativizálhatja, amely a jogalkotás folyamatából a konszenzuális demokrácia elvét eleve nem zárja ki.

Az Alaptörvény 24. cikk (8) bekezdése alapján az Alkotmánybíróság elnökét az Országgyűlés az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazatával választja meg. Korábban ez nem így volt. Ön szerint mennyiben sérül ez által a testület politikától való függetlensége? Több helyen hangsúlyozta, hogy „az Alkotmánybíróság autonóm módon kíván és fog dönteni”. Emellett a nem kismértékű politikai befolyásolási szándék mellett változni fog-e az Alkotmánybíróság viszonya a politikához?

Ez az új változás is beletartozik abba keretbe, ami a könyv előszavában úgy hangzik, hogy „az én Alkotmánybíróságom”. Az Alkotmánybíróság mindig is azon az állásponton volt, hogy az Alkotmánybíróság autonómiájának lényeges garanciáját, az elnökválasztást nem szabad elvenni az Alkotmánybíróságtól. Korábban is volt ilyen elképzelés, erről írok is a könyvemben. Az Alkotmánybíróság ezt az álláspontot mindig határozottan ellenezte. Ez a változás az Alkotmánybíróság politika általi érintettségét mindenképpen megnövelte. Ezért ma sem értek egyet ezzel a szabályozással.

Sólyom László erősen bírálta az Alkotmánybíróságot, hogy nem állt ki kellő határozottsággal az alkotmányosság védelmében. Egy interjúban arra a kérdésre, hogy mit tett volna ezekben az időkben a testület elnökeként, azt a választ adta: „nagyon remélem, hogy lemondtam volna”. Ön szerint ilyen helyzetben mit tehet egy alkotmánybíróság és Ön, mint a testület egykori elnöke mit tett volna?

Nagy dilemma, hiszen a lemondás az első és a legtisztább morális reflex. Sólyom László is úgy fogalmazott, hogy „remélem lemondtam volna”. A lemondáson túl minden más megoldás tulajdonképpen egyfajta praktikus megközelítés. Az embernek meg kell fontolnia, hogy utána kik jönnek, milyen testület fog felállni, milyen alkotmányossági zűrzavart idézne elő és hogy vajon melyik a jobb megoldás, egyfajta relatív hatással továbbműködtetni a testületet vagy lemondani. Valóban nehéz kérdés. Valószínűleg azon túl, hogy határozott véleményt nyilván megfogalmaztam volna, kifejtettem volna az álláspontomat és arról is igyekeztem volna meggyőzni a teljes ülést, hogy egy közleményben fogalmazzuk meg a testület álláspontját és tiltakozzunk ezzel a megoldással szemben, nem mondtam volna le.

Előfordul, hogy az Alkotmánybíróság késedelmeskedik egy-egy döntéssel. Sokak szerint ez kezelhető lenne határidők bevezetésével, amelyek közül jelenleg is találhatunk néhány határidőt, például amikor az Alaptörvény az előzetes

normakontroll eljárásához 30 napos határidőt rendel, ismételt indítvány esetén pedig 10 napon belül kell döntenie a testületnek. Mennyiben korlátozza az Alkotmánybíróság függetlenségét a határidőszabás?

Ez korábban is felmerült már. Akkor az Alkotmánybíróság azt mondta, hogy határidőket nekünk ne szabjanak meg, mert ez szükségszerűen az Alkotmánybíróság függetlenségét korlátozó megoldás lenne. Ennek az Alkotmánybíróság az első években hangot is adott, hogy nem tartja összeegyeztethetőnek a függetlenséggel, hogy kvázi ügyintézési határideink legyenek. Mikor elnökként az ügyhátralékaink felülvizsgálatát megkezdtem, azért éreztem, hogy az is hozzátartozik a jogállamhoz, az Alkotmánybíróság felelősségéhez, hogy az indítványokat a lehető optimális időn belül fordítsa vissza érdemi döntés formájában a közvélemény, a politika, a társadalom és az állampolgár felé. Véleményem szerint a fent említett határidő tulajdonképpen a jogállami folyamatok dinamikája érdekében születő, ha úgy tetszik ügyintézési vagy eljárási korlát, sokkal inkább a pozitív szférába tartozó megoldás, sem mint a bírói függetlenséget sértő korlátozás.

Az Alaptörvény elfogadásával megszűnt az actio popularis intézménye. Ön szerint mennyiben helyettesítheti a valódi alkotmányjogi panasz és az ombudsmani kezdeményezésre indult eljárás az actio popularis megszűnésével keletkezett úrt?

Csak nagyon mérsékelten. Az actio popularis jó intézmény volt, hiszen nagyon sok igen fontos alkotmánybírói döntés, ennek alapján született. Ilyen volt például a közigazgatási határozatok bírói kontrolljának szükségességét megállapító vagy a személyi szám határozat, hogy csak kettőt említsek. Az actio popularist meg kellett volna hagyni és ügyvédkényszerhez kötni, ahogy az Alkotmánybíróság ezt korábban többször is javasolta. Tisztelem az ombudsmant és biztos nagyon sokat tesz az állampolgárokért, de nyilvánvaló, hogy az actio popularist nem tudja kiváltani.

Több helyen is úgy fogalmaz, hogy „a jogállam kultúrájához hozzátartozik, hogy az alapintézmények működéséről a parlament megfelelően gondoskodik”. Ezt az Alkotmánybíróság fennállása során alkotmánybíró választás tekintetében többször is elmulasztotta a Tisztelt Ház. Ma is mínusz egy fővel működik a testület. De vajon alkotmányos mulasztásban van-e az Országgyűlés és ez megállapítható-e, akár az Alkotmánybíróság saját kezdeményezésére indult eljárásban?

Ez akkor lett volna igaz, ha az Alkotmánybíróság létszáma – az alkotmánybírók megválasztásának elmaradás miatt – lecsökkent volna a teljes ülés határozatképessége alá. Egy ilyen határozatot viszont csak teljes ülés hozhatna meg, aminek így már nem lenne határozatképessége, tehát ez egy patthelyzet. Önmagában a teljes ülés határozatképességét nem veszélyeztető alkotmánybíró választás elmaradása, csak nem alkotmányos parlamenti mulasztás. Könyvemben ezzel a problémával is foglalkozom.

Milyen a terve van nyugdíjba vonulásával? Balogh Elemér bírótársa szerint Ön még szellemi alkotóereje teljében van, számíthatunk hasonló könyvekre a közeljövőben?

Az egyetemen feltétlen szeretném tartani a kapcsolatot. Hogy lesz-e még egy könyv, az a jövő zenéje. Valóban gondolkodom egy másik könyvön is, amely szintén az Alkotmánybíróságról szólna. Az alkotmánybírói gondolkodásról, a teljes ülések olykor

szenvedélyes vitáit visszaadó történetekről. Sok szubjektív élmény, de ezek nagy része úgy vélem megmaradnak egyszemélyes történetnek. Ugyanakkor arra is gondolok, össze lehetne állítani egy tanulmánykötet az elmúlt harminc, negyven évből, az „Államjogból a jogállamig” címmel. Mindenesetre, ha készülne egy könyv, publikálható kézirat, örömmel venném a HVG-ORAC befogadó nyilatkozatát.

Ön főtítkárként, ahogy könyvében is fogalmaz „vitruális alkotmánybíróként”, majd alkotmánybíróként 1996-tól, illetve kilenc éves megbízásának lejárta után 2005-től 2013-ig, szinte az összes alkotmánybírószági határozat születésénél jelen volt. Ha jól tudom 634 alkotmánybírószági határozatnak volt előadó bírāja. Vannak olyan ominózus határozatok, amelyekre visszagondolva úgy érzi, hogy mégis kellett volna párhuzamos indokolást vagy különvéleményt írnia? Minden leadott szavazatával elégedett?

Minden olyan határozathoz írtam különvéleményt, ahol úgy éreztem, hogy feltétlen meg kell, hogy szólaljak. Ha úgy éreztem, a különvélemény olyan sokat nem ad hozzá a határozathoz, akkor hallgattam. Ebből a szempontból mindig azt volt az álláspontom, hogy ott, ahol nem lehet hallgatni, csak ott írtam különvéleményt. Ezért tudom vállalni az összes határozatomat és különvéleményemet.

Elnökként hogyan vezette az Alkotmánybírószágot? Sólyom Lászlóhoz hasonlóan, aki a láthatatlan alkotmányt tartott inkább szem előtt, vagy Németh Jánoshoz hasonlóan, aki inkább a szöveghez kívánt hű maradni? Sikerült-e megvalósítania kezdeti elgondolásait?

Amikor friss elnökként a televízióba meghívtak, ugyan ezt a kérdést feltették: milyen Alkotmánybírószág lesz a Sólyom-féle vagy a Németh-féle? Akkor kissé szerénytelenül azt a választ adtam, hogy Holló-féle lesz. A két és fél évi elnökség igen rövid idő. Ez alatt igazán komoly, jelentős elnöki munkát végezni, csak mérsékelten lehet. A testület vezetésével kapcsolatban úgy gondoltam, hogy az Alkotmánybírószágnak, az Alkotmány védelmezőjének az Alkotmány kereteit nem túllépve, de nem is túl merev processualista felfogással kell tevékenykednie. Szándékomban állt a hátralék feldolgozása, az Alkotmánybírószág „ellustulásának” megakadályozása. Az volt az álláspontom, hogy először is kasszát kell csinálni, át kell néznie minden alkotmánybírónak a kosarában lévő ügyeket és a régebbi ügyeket elővenni, továbbá ha az Alkotmánybírószág már egyszer tárgyalta egy ügyet, akkor azt nem szabad elengedni, mielőbb vissza kell hozni a teljes ülésre. Ennek érdekében mindig, amikor lezártuk a vitát, először is összefoglaltam a kialakult teljes ülési álláspontot, majd megkérdeztem az előadó alkotmánybíró, hogy mikor hozza vissza az ügyet tárgyalásra. Ebben volt egyfajta sikerélményem, megmozdult az Alkotmánybírószág és elég sok hátralékot feldolgoztunk, az ügyek tárgyalásának a folyamatossága így garantálva volt. De azt ismételtelen csak hangsúlyozni tudom, hogy a két és fél év rövid. Öt évet elnöknek lenni, az már egy hatékonyabb lehetőség, a saját koncepció, az egyéniség megjelenítésére a teljes ülési munkában.

Manapság is divatos az alkotmánybírákat két klasszikus kategória alá sorolni. Ilyen az alapjogi aktivista és a parlamenti törvénybarát, textualista, ezek mellett pedig Pokol Béla maga alkotta kategóriája „az alkotmányt veszélyeztető alkotmánybíró”, gondolok itt tanulmányára, melyben így fogalmaz: „néha az alkotmány

veszélyeztetőivé maguk az alkotmánybírák váltak”. Ön a 23 év távlatában a képzeletbeli „számegyenesen” hol helyezné el magát? Érezte-e valaha, hogy veszélyeztetné az Alkotmányt, illetve az Alaptörvényt?

Lehetséges, hogy bizonyos aktivizmus része volt a munkámnak, de meggyőződésem, hogy mérsékeltlen voltam az, de mereven textualista sem. Az alkotmányt veszélyeztető alkotmánybíráskodás, azt jelenti Pokol Béla értelmezésében, amikor az Alkotmánybíróság az alkotmányt túlértelmezi és átlép az alkotmány normahatárán. Az alkotmánybíráskodásnak egyik legkényesebb területe, az alkotmány absztrakt értelmezése. Itt a felső határ az alkotmánybíró önmérséklete. Úgy érzem, hogy sosem vittem a teljes ülés elé olyan tervezetet, amelyben túl kívántam volna lépni az alkotmány szövegén vagy egy olyan aktivista értelmezést kívántam volna elfogadtatni, amely a többség szerint már tulajdonképpen contra constitutionem értelmezés lett volna. Ha most saját alkotmánybíróági munkámra gondolok, úgy érzem, hogy a határon belül maradtam, nem voltam az alkotmányt veszélyeztető alkotmánybíró.

Az Alaptörvény meghatározza az Alkotmánybíróság értelmezési kereteit az Alaptörvény R) cikk (3) bekezdésében. Ezzel kapcsolatban vajon normatív ereje van-e a preambulumnak és a történeti alkotmány vívmányainak?

Van normatív ereje, volt rá eset, amikor az Alkotmánybíróság hivatkozott a preambulumra. A történeti alkotmányra az Alkotmánybíróság korábban nem hivatkozott, de intézménytörténeti visszatekintésre találunk példát. Az Alaptörvény hatálybalépése után is van olyan határozatunk, ahol a történeti alkotmányra hivatkozással adunk intézménytörténeti áttekintést. Ilyen volt például a bírák nyugdíjazásával kapcsolatos határozatunk. Adott esetben az Alkotmánybíróság érvelését közjogtörténeti elemzéssel is alátámasztani szakmailag mindenképpen helyénvalónak tartom.

A negyedik Alaptörvény-módosítással az alkotmányozó hatályon kívül helyezte az Alkotmánybíróság összes olyan határozatát, amely az Alaptörvény hatálybalépése előtt keletkezett. Ez nem csak több tízezer oldalt érint, hanem egy olyan dogmatikát, amelyet a testület több mint két évtized alatt munkált ki. Mi lehetett a célja az alkotmányozónak? Egyáltalán hatályon kívül helyezhetők-e a testület határozatai? Beszélhetünk-e a láthatatlan alkotmány megsemmisüléséről?

Én ezt egy kisszerű politikai manővernek tartottam. Egy jogállamon nevelkedő politikus, aki tiszteli az alkotmányt és az alkotmányosságot, ilyet nem tesz. Antall József soha nem iktatott volna be ilyen tételt az Alaptörvénybe. A „láthatatlan alkotmány” szimbolikus kifejezése azt jelenti, hogy olyan alkotmányos értékekről van szó, melyek az alkotmányjog történeti fejlődése során kialakultak és ezeket változatlanul őrizni kell. Egy 2013-es alkotmánybíróági határozatra kell utalnom, amely az Alaptörvénynek itt hivatkozott tételére reagálva fogalmazta meg, hogy az európai és hazai alkotmányjogi fejlődés, az Alkotmánybíróság húsz éves precedenseinek, dogmatikai alapvetéseinek a figyelembevételére nem zárható ki az Alaptörvényen alapuló alkotmánybíráskodásból sem. Abban az esetben pedig, ha az Alkotmánybíróság által értelmezett alkotmányos normatartalmak és az Alaptörvény pozitív szabályai koherenciában vannak, akkor azokat figyelembe kell venni, akkor is, ha ezek az Alaptörvény előtti határozatokban kerültek megfogalmazásra. Nem kell nagyon kiművelt közjogásznak lenni ahhoz, hogy az ember felismerje az azonosságot a korábbi és a hatályos alkotmányi normák között, és ha erre a

rendelkezésre, amely szinkronban áll a korábbi alkotmányos rendelkezéssel már van egy 1994-es értelmezés, akkor annak nyilván irányadónak kell lennie a hatályos alkotmányi norma értelmezésének esetében is. Hozzáteszem, hogy az Alkotmánybíróságnak mindig van lehetősége korábbi döntéseinek felülvizsgálatára, precedensétől való eltérésre, de ilyen esetben egy határozott többségi állásponttal kell azt megindokolnia.

Könyvében, amikor a különböző koncepciókról ír, amelyek az Alkotmánybíróság hatáskörét szabályozták volna, úgy fogalmaz, hogy az egyik koncepció „változatlanul az Országgyűlés hatáskörében hagyta a törvényhozás alkotmányosságának végleges minőségét”. Elképzelhető-e az, hogy az Alkotmánybíróság alkotmányellenesnek minősít egy törvényi rendelkezést és ezt később az alkotmányozó valamilyen úton-módon beemeli az Alaptörvénybe? Ennek fényében Ön lehetségesnek tarja-e az alkotmánymódosítás, vagy esetlegesen az Alaptörvény alkotmánybírósági felülvizsgálatát?

Amikor az Alkotmánybíróság hoz egy határozatot, kimondja, hogy egy törvény, törvényi rendelkezés alkotmányellenes és erre a kormányzat úgy reagál, hogy az alkotmányosértőnek minősített törvényi rendelkezést felemeli az Alaptörvénybe, ezt nem tartom összeegyeztethetőnek a jogállamisággal. Azt is mondhatnám, hogy ilyen esetben alkotmányosértő norma lesz az Alkotmány, Alaptörvény része. Kétségtelen, hogy egyszer 1990-ben volt egy ilyen eset, amelyre hivatkozott is a FIDESZ frakcióvezetője. Nyilvánvaló, hogy ez önmagában egy rossz, a jogállammal össze nem egyeztethető kormányzati magatartás volt és nem lehet erre egy következő hasonló esetben védekezésül hivatkozni. A hatalmi ágak megosztásának politikai és erkölcsi tartalma, ahogy azt Bibó István megfogalmazta, azt jelenti, hogy a hatalom ténylegesen aláveti magát az „önmaga helyessége” feletti ítékezésnek. Ha az alkotmányozó felhatalmazást adott az Alkotmánybíróságnak a törvények alkotmányosságának vizsgálatára és megsemmisítésére, s ha a testület úgy ítéli meg, hogy az adott rendelkezés alkotmányosértő, akkor ezt tudomásul kell venni. Abban az esetben, ha a Parlamentnél maradna a végső kontroll, az relativizálná az alkotmányvédelmet. A „közjogi szkandert” az Alkotmánybíróság döntésével szembeni offenzív politikai fellépést jogállamellenesnek tartom, amit a Kormány 2010 után nem egyszer alkalmazott. Az alkotmány alkotmányosságát határozott álláspontom szerint, az Alkotmánybíróság nem vizsgálhatja, aktív hatásköre e tekintetben nem lehet. Az alkotmányozási eljárás alkotmányosságának vizsgálatában viszont, az Alkotmánybíróságnak szerephez kell jutnia. Ezen kívül pedig az Alkotmánybíróságnak adott esetben élnie kell egy úgy nevezett „szignalizációs” alkotmányvédelmi fellépéssel. Az Alkotmánybíróság feladata ugyanis, hogy tükröt tartson a kormányzat elé, de első sorban az alkotmányozó hatalom elé, ha az alkotmányban anomáliát észlel. Ezt az ellentmondást a testületnek jeleznie kell. A jelzés után a felelősség az alkotmányozó hatalomé.

A halálbüntetés döntéssel kapcsolatban rengeteg kritika érte az Alkotmánybíróságot. Sokan úgy fogalmaztak, hogy ezt a döntést nem az alkotmányosság öréne, hanem az Országgyűlésnek kellett volna meghoznia, ezzel a döntéssel túllépte hatáskörét a testület. Ugyanakkor sok ilyen jellegű döntési helyzet jelent meg a testület előtt az évek során. Mondhatjuk-e azt, hogy az alkotmányozó a

házasság fogalmának meghatározásával és annak alaptörvényi rögzítésével elvett egy ilyen lehetőséget az Alkotmánybíróságtól?

A halálbüntetés alkotmányellenes voltát az Alkotmánybíróság az élethez való abszolút, tehát korlátozhatatlan alapjog értelmezésével alapozta meg. Véleményem szerint az Alkotmánybíróság nem lépte át a hatáskörét. Könyvemben egyébként részletesen bemutatom a határozat teljes ülési vitájának részleteit. A második kérdésre a válaszom az: itt nem arról van szó, hogy az alkotmányozó egy konkrét alkotmánybíróági határozatra reagálva emelte be a rendelkezést az Alaptörvénybe. Az Alkotmánybíróság az élettársi kapcsolat tekintetében mondta ki, hogy ez az egyneműek esetében is egy alkotmányosan korrekt életközösség. Az Alaptörvény elébe ment egy olyan alkotmányértelmezésnek, amely esetleg kimondta volna, hogy az azonos neműek életközössége is házassággal azonos védelemben részesítendő. Megjegyzem, hogy ilyen értelmezés a korábbi testületben sem kapott volna többséget.

Előfordul, hogy olyan panasz érkezik az Alkotmánybíróságra, amely pénzügyi tárgyú törvény alkotmányellenességét vélelmezi, ugyanakkor nem hivatkozik a panaszos az emberi méltóság sérelmére, holott a testület ebben az esetben az Alaptörvény 37. cikk (4) és (5) bekezdéseinek korlátozása ellenére foglalkozhatna érdemben a beadvánnyal. Túl terjeszkedhet-e az Alkotmánybíróság a beadványon, amennyiben valóban az alkotmányosság sérelmét észleli? Lehetségesnek tarja, hogy az emberi méltóságra hivatkozva a testület minden esetben kiüresítse a hatáskör korlátozó alaptörvényi rendelkezéseket és érdemben vizsgálja a gazdasági tárgyú törvények alkotmányosságát?

Nyilvánvalóan lesznek is ilyen kiterjesztő értelmezések. Ha az indítvány nem tartalmazza az emberi méltóságra való hivatkozást, de az kikövetkeztethető, az indítvány tartalmából a testület feltehetően befogadja az indítványt. Az azonban mindig izgalmas kérdés és az lesz a jövőben is, hogy az Alkotmánybíróság mennyire lesz, ha úgy tetszik liberálisan nyitott vagy szigorúbb befogadó.

Összességében bizakodó az alkotmányosság és az alkotmánybíráskodás jövőjével kapcsolatban? Még van hova előre. Erre utal Balogh Elemér könyvéhez írt ajánlójában is, amikor azt állítja, hogy „a honi alkotmánybíráskodás mibenléte még jócskán formálódik a jelenben is, tehát csupán kezdeti szakasza zárult le”, amelyről a kötetben olvashatunk.

Nem vagyok pesszimista. Nyilvánvalóan egy más alkotmánybíráskodást tapasztalok, mint amelyet megéltem főtitkárként és bírőként. Szeretnék optimista lenni. Súlyom Lászlótól kölcsön kérem a „remélhetőleg” kifejezést: válaszom ezért az, hogy remélem, lehetek optimista az alkotmánybíráskodás jövőjét illetően. Örülnék annak, ha az Alkotmánybíróság és a következő Alkotmánybíróságok az első húsz év mentalitásából, filozófiájából valamit megőriznének.

Kiss Barnabás:

A kartellek feltárása az engedékenységi politika tükrében - interjú dr. Juhász Miklóssal, a Gazdasági Versenyhivatal elnökével

Ön az első olyan elnök a GVH történetében, aki nem közgazdász, hanem jogász végzettségű. Ön szerint ez mennyiben jelentett szemléletváltást a Hivatal tevékenységében, mióta elfoglalta az elnöki széket?

Nem gondolom, hogy a Hivatal elnökének végzettségétől függene a Hivatal tevékenysége. A vezetői stílus sokkal inkább egyéni habitus kérdése. Bizonyos értelemben egyébként logikus, hogy a hivatal első elnöke közgazdász volt, mert a Gazdasági Versenyhivatal (GVH), ha nem is jogutódként, de az Országos Anyag-és Árhivatalból nőtt ki.

Ön volt a pályafutása során bíró is. Ön szerint hasonlít-e és ha igen, miben a bírói tevékenység a versenyhivatali eljárásokhoz?

A bírói tevékenység és a versenytanácsi döntéshozatal sok tekintetben hasonlít egymáshoz. Nem véletlen, hogy az első Versenytanács jogász képzettségű tagjai korábban valamennyien bírák voltak. A döntéshozatalt megelőző ún. vizsgálati szakasz és a bírói munka között kevesebb párhuzam fedezhető fel, bár kétségtelen, hogy a tényállás tisztázása, a bizonyítékok feltárása tekintetében e téren is vannak hasonlóságok.

Ön szerint melyik a GVH tevékenységi körébe tartozó feladat, amelynek ellátása jelenleg a legnagyobb kihívást hordozza Magyarországon?

A GVH tevékenysége alapvetően három pilléren nyugszik. Az elsődleges, versenyfelügyeleti hatósági feladatai mellett, munkájának fontos részét képezi a versenypártolás és a versenykultúra fejlesztése is.

A GVH jogalkalmazóként versenyfelügyeleti eljárásokat indít, zár le, bizonyos értékhatár felett ellenőrzi a vállalkozások összefonódását (fúziókontroll). E feladatok igénylik a legnagyobb erőforrásokat, ez a tevékenység jelenti a hivatali munka túlnyomó többségét. A GVH feladatainak második pillérét az ún. versenypártolási tevékenysége jelenti. Ennek keretében a hivatal véleményezi a feladat- és hatáskörét, továbbá a versenyt, a piacra lépés feltételeit érintő, valamint az árakra vagy az értékelési feltételekre vonatkozó előírásokat tartalmazó szabályozási koncepciókat és jogszabálytervezeteket, az önkormányzati rendeletek kivételével.

A GVH a versenykultúra fejlesztésének keretében a verseny társadalmi elfogadottsága, a vállalkozások jogkövető magatartásának előmozdítása, valamint a fogyasztói tudatosság növelése érdekében arra törekszik, hogy a lakosságot, piaci szereplőket megismertesse a piaci verseny által generált előnyökkel, a verseny társadalmi hasznosságával. Azt gondolom, hogy a legtöbb tennivaló e téren van, bár véleményem szerint ez komplex feladat, önmagában a GVH nem alkalmas arra, hogy hatékonyan megoldja ezt a kihívást.

A GVH-nak 2004 óta fontos eszköze a kartellek feltárása terén az ún. engedékenységi politika alkalmazása. Mit gondol, mennyire eredményes ez a gyakorlatban?

Ez jelen pillanatban igen releváns kérdés, mivel a GVH idén kampányt indít az engedékenységi politika céljának és hátterének bemutatására, hogy a GVH e jogintézmény eredményesebb alkalmazásával hatékonyabban érvényesíthesse a kartellek felderítéséhez és megszüntetéséhez fűződő közérdeket.

A GVH-hoz 2004 óta 35 engedékenységi kérelmet adtak be, ebben benne vannak a már korábban, a jogintézmény törvényi bevezetése előtt elindult vizsgálatokkal kapcsolatban benyújtott kérelmek is. Nyolc esetben indult versenyfelügyeleti eljárás engedékenységi kérelem alapján.

Az engedékenységi politika alkalmazása mellett 2010 óta lehetőség van arra, hogy informátori díjat fizessen a GVH. A kőkemény kartellek rendkívül káros hatásaira és nehéz felderíthetőségére tekintettel indokolt azon személyeket díjban részesíteni, akik a kőkemény kartellek felfedéséhez és felderítéséhez nélkülözhetetlen információt szolgáltatnak a GVH-nak. A kartelleket feltárók (pl. alkalmazottak, üzletfelek) anyagi kockázatot is vállalnak a kartellezők esetleges retorziója miatt, melyet ellentételezni kell azért, hogy a jogkövetés kikényszerítésében való segédkezés motivációja fennmaradhasson.

2010. április 1-je óta a GVH

- 28 kőkemény kartell vizsgálatára irányuló eljárást indított;
- 8 esetben fogadott be a versenytörvény szerinti informátori díjigényre vonatkozó kérelmet.

A GVH a Vj/43/2011. ügyszámú az irodaszer-forgalmazók piacán feltárt kartellügyben, valamint a Vj/29/2011. ügyszámú transzportbeton gyártók kartellezése kapcsán fizetett informátori díjat. A díj minden esetben a kiszabott bírság egy százaléka, így 10, illetve közel 28 millió forintot fizettünk ki a nélkülözhetetlen írásbeli bizonyítékot szolgáltatató személyek részére.

Milyennek ítéli meg a magyarországi vállalkozások jogkövető magatartását általában? A jogsértések közül milyen jellegűekkel találkoznak a leggyakrabban, van-e ezekben valamilyen tendencia?

A versenytudatosság terén leginkább a kis-és középvállalkozásokat illetően tapasztalható komoly lemaradás. Egy 2012-ben a kis- és középvállalkozásokra fókuszáló kutatás szerint a kis- és középvállalkozások vezetőinek 22%-a soha nem hallott a versenyjogról, 19%-a szerint a versenytörvény sporttal kapcsolatos szabályozás, és közel egyharmada úgy gondolja, hogy a közbeszerzési eljárás során az ajánlattételek egyeztetése és földrajzi alapú piacfelosztó megállapodások nem tiltottak.

Úgy gondolom, hogy a számok alapján indokolt, hogy a GVH a versenyjogi megfelelést támogató tevékenységében elsősorban a kis-és középvállalkozásokra koncentrál. A nagyobb, jellemzően multinacionális háttérrel rendelkező vállalkozások többnyire rendelkeznek olyan erőforrásokkal, amelyekkel a speciális területnek számító – így

általában drágán elérhető – versenyjogi tanácsokat meg tudják fizetni, illetve a vállalati kultúrájukból adódóan is nagyobb figyelmet fordítanak a versenyjogi megfelelésnek.

A GVH 2014-ben egy komplex médiakampánnyal egészítette ki a 2012-ben indult versenyjogi megfelelést támogató programjait. A médiakampány keretében a versenyjogi megfelelést átfogóan értelmező és bemutató www.megfeleles.hu weboldal tartalmi mellett a tisztességes versenyhez és piaci magatartáshoz fűződő érdekközösség megértését és elfogadását figyelemfelhívó, attitűdváltást támogató televízió- és rádióreklámjai, nyomtatott és online megjelenései is segítették. E mellett 2014 novemberében a kis-és középvállalkozások versenyjogi megfelelését támogató konferenciát szervezett a GVH „Megfelelni – de minek?” címmel.

Véleményem szerint azonban a versenykultúra hatékony fejlesztése csak akkor valósulhat meg, ha az az oktatási program részévé válik. A GVH kapacitása önmagában kevés arra, hogy ezt a problémát megoldjuk.

A GVH által indított versenyfelügyeleti eljárások mintegy háromnegyedében kkv-k az eljárás alá vont vállalkozások.

A fogyasztóvédelem területén vannak olyan ügytípusok, ahol jellemzően a kkv-k általános üzleti módszerének csaknem egésze jogsértő magatartásokon alapult, ilyen például az ingyen, kipróbálásra iroda- és tisztítószercsomagok értékesítése, a fogyasztói csoportok szervezése vagy az online telefonkönyvekben való megjelenés.

A kkv-k másik, nagyobb csoportját azok a vállalkozások alkotják, akik nem ismerik a versenyjogi, fogyasztóvédelmi rendelkezéseket. A versenytörvény jelenleg folyamatban levő módosítása lehetővé teszi, hogy egyes súlyosabb jogsértések kivételével, első jogsértés esetén a kis- és középvállalkozásokkal szemben – bírság kiszabása helyett – figyelmeztetést alkalmazzon a Versenytanács. Sok esetben a GVH által kiszabott bírság ugyanis a cég ellehetetlenülést jelentette.

Nemrégiben szabtak ki felügyeleti bírságot az Auchan¹² és a Spar¹³ ügyében, illetve korábban az Aldi¹⁴ is sújtotta ilyen szankcióval a GVH. Bár az esetek különbözőek voltak, Ön szerint ezzel összefüggésben több figyelmet kellene szentelni a kiskereskedelmi élelmiszerláncoknak a fogyasztók védelme érdekében?

Az Auchannal szemben közelmúltban kiszabott bírság a kereskedelmi törvény jelentős piaci erővel való visszaélésre vonatkozó tilalmán alapul.

Mielőtt a konkrét kérdésre válaszolnék, röviden érdemes szólni az ügy háttéréről, a jogszabályi környezetről. Az áruházláncok és a beszállítók között többnyire aszimmetrikus helyzet áll fenn, az áruházláncok alkupozíciója túlnyomórészt jóval erősebb. Ezért telepít a kereskedelmi törvény szigorúbb felelősséget a jelentős piaci erővel bíró áruházláncokra, annak érdekében, hogy az eltérő piaci pozícióból fakadó

¹² A Versenytanács Vj-60/2012/350. számú határozata.

¹³ A Versenytanács Vj-47/2010/274. számú határozata.

¹⁴ A Versenytanács Vj-25/2012/19. számú határozata.

helyzetet kezelje. Ez egyébként nem egyedi, mert számos európai ország védi a kereskedő és a beszállító üzleti kapcsolatát (pl. Németország, Finnország, Lettország, Szlovákia, Litvánia). A korábbiakban a GVH a kereskedelmi törvény alapján indult ügyeit (kötelezettség vállalása mellett) megszüntette, 2012-ben viszont a Spar ügyben született döntésével, ahol jelképes összegű bírság kiszabására került sor, jelezte a piaci szereplők felé, hogy változott a gyakorlat.

Az Auchan esetében éppen az volt a fő probléma, hogy a Spar döntés után sem változtatott a kifogásolt kereskedelmi gyakorlaton, s a döntés szerint a nem-élelmiszer jellegű termékek beszállítóinak mintegy háromnegyedétől utólagos árkedvezmény támogatási díjat kért azért, hogy az érintett vállalkozás bekerülhessen vagy bennmaradjon az Auchan árukészletében, azonban nem volt olyan tényleges szolgáltatás, aminek ez ellentételezésül szolgálhatott volna.

Az áruházláncokkal kapcsolatos fogyasztóvédelmi jellegű ügyek – pl. készlethiánnyal kapcsolatos döntések, csalogató reklám, magyar termék megjelöléssel kapcsolatos eljárások – más jogszabályi keretek között (a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatra vagy a gazdasági reklámra vonatkozó szabályok) kerülnek értékelésre, ilyen típusú ügy több kiskereskedelmi áruházláncsal szemben is indult, s zárult bírsággal, ezek nagyságrendje azonban értelemszerűen jóval kisebb.

Két dolgot érdemes még az ügygel kapcsolatban megemlíteni:

1. az Auchan döntés a Spar ügyben hozott versenytanácsai határozat bírósági felülvizsgálata, azaz jogerőre emelkedését követően született.
2. Az Auchannal szemben kiszabott bírság a cég 2013. évi teljes nettó árbevételének fél százalékát sem éri el.

Hogyan fog változni a (versenyjogi) megítélése az Auchannak és társainak 2016. január 1-től, amikortól is a 100 milliárd forintot meghaladó árbevétellel rendelkező kiskereskedelmi láncokat a kereskedelmi törvény alapján erőfölénnyel rendelkezőknek kell majd tekinteni?

A kérdés kapcsán előre kell bocsátani, hogy a kereskedelmi törvény januárban hatályba lépő új szabályával összefüggésben több olyan alkalmazási kérdés is felmerül (pl. versenytörvény és a kereskedelmi törvény párhuzamos alkalmazása; mely rendelkezések alkalmazandók, illetve van-e ebben különbség a food és a non-food beszállítók viszonylatában), amellyel kapcsolatban még nem lehet előre látni a Versenytanács álláspontját, így jelenleg erre a kérdésre nem tudok egyértelmű választ adni. Személyes véleményem az, hogy a probléma, nevezetesen a beszállítók és az áruházláncok közötti eltérő alkupozícióból fakadó piaci feszültség, a jelenleg hatályos jogszabályi keretek között is kezelhető, más kérdés, hogy korábban az ilyen jellegű jelzésekre eltérően reagált a hatóság.

Majdnem pontosan egy évvel ezelőtt indított Brüsszel kötelezettségzegési eljárást a Lex Dinnye¹⁵ kapcsán, ami a Bizottság véleménye szerint az EUMSZ 101. cikkével volt ellentétes. Bár az eljárásnak még nincs vége, Ön szerint hogyan értelmezhető a GVH szerepe a nemzeti jogalkotó politikai-gazdasági koncepcióira és az EU rendelkezéseire tekintettel?

A GVH-nak a versenypártolási, jogszabály véleményezési tevékenysége keretében van lehetősége a versenypolitikai szempontok megjelenítésére. A versenypolitika azonban a gazdaságpolitikának csupán egy szeletét képezi. A mindenkori kormányzat feladata annak mérlegelése, hogy az egyéb gazdasági vagy szociális politika mellett, mennyiben veszi figyelembe a versenyszempontokat. A GVH elnökeként nekem mindig arra kell törekedni, hogy a versenyszempontok minél hatékonyabban érvényesüljenek, de azt is látni kell, hogy a verseny, minden jóléti hatása ellenére, nem képes az összes problémát megoldani. Egy példát felhozva: a szociális szempontok kezelésére egyáltalában nem alkalmas a versenypolitika, hiszen miről szól a verseny? győzzön a jobb, ügyesebb, hatékonyabb, erősebb. Nem lehet azonban mindenki a győztes, ezért szükséges lehet pl. szociális megfontolásokból a versenyszempontok felülírása.

A Lex Dinnye alapján a GVH köteles kikérni a mezőgazdasági kartellek vizsgálata során a mezőgazdaságért felelős miniszter állásfoglalását a mentesülési feltételek vonatkozásában. Mivel az állásfoglalás köti a GVH-t a további eljárásában, sokak szerint ezáltal korlátozva lett a GVH autonómiája. Ön szerint helytálló-e ez a megállapítás?

A kérdés alapvetően nem a GVH autonómiáját, függetlenségét érinti, az európai összehasonlításban is változatlanul stabil alapokon áll. Az eszközkészlet azonban, amellyel a GVH hatékonyan el tud járni agrárpiaci termékek esetében a versenykorlátozó megállapodások ellen valóban szűkült, ezért határozottan felléptünk az ügyben, jeleztük a jogalkotó és az előterjesztő felé is aggályainkat. Önmagában nem lenne ördögtől való más szakhatóság becsatornázása a versenyfelügyeleti eljárásba, erre európai és hazai példa is van (ld. NMHH), ennek azonban nem szabad veszélyeztetnie a kartellekkel szembeni hatékony fellépés lehetőségét.

¹⁵ Dr. Kőmíves Attila: *Jön a lex Dinnye?* Jogi Fórum, 2012. október 18. Elérhető: <http://www.jogiforum.hu/versenyjog/blog/76> (Letöltve: 2015.04.16.).

Kiss Barnabás:

Óriási pezsgést csináltunk - beszélgetés Sáriné dr. Simkó Ágnessel az új Ptk.-ról, az új Ptk. honlapjáról és a Magyar Magánjog sorozatról

Ön részt vett a polgári jogi kodifikációs szerkesztőbizottság és főbizottság munkájában is az új Ptk. megalkotása során. Mi a véleménye, a 2000-es évekbeli munkálatok után és az új Ptk. megalkotását követően sikerült-e a magyar jogásztársadalomnak „egyesesbe kerülni” az új Ptk.-val?

Úgy gondolom, hogy igen. Persze ez egy sokrétű folyamat. Különböző módokon és szinteken zajlott ez a dolog. Egyrészt már az új Ptk. előkészítése időszakában, tehát még a Ptk. hatálybalépése előtt meg lehetett ismerkedni a normaszöveggel, nagyon sokan meg is tették ezt. Továbbá jelentek meg kiadványok is, amelyek bemutatták az új Ptk.-t, voltak konferenciák, amelyeken annak az egészével vagy egyes részeivel lehetett ismerkedni.

Amikor a Ptk. hatálybalépése előtti időszokról beszélünk, az inkább a felkészülés és az ismerkedés, „barátkozás” időszaka volt. Gondoljunk arra, hogy több jogászgeneráció az 1959. évi IV. törvényen nőtt fel, és át kellett állniuk még akkor is, ha az 1959. évi IV. törvény sokszor módosult, és néha alapvető dolgokban is, de azért egy ilyen radikális változás most először történt meg.

Az új szerkezettel is ismerkedni kellett, azzal, hogy az új Ptk. könyvekből áll, másképp számozódik, könyvenként újrakezdődik. Jóval bővebb, 1600 paragrafus környékén van az összparagrafusszáma az új Ptk.-nak. Ami pedig ennél sokkal fontosabb, hogy tartalmilag is rengeteg újdonságot hozott. Bekerült az új Ptk.-ba a családjog, bekerült a társasági jog, tehát jóval bővebbre szabta a jogalkotó a hatókörét az új törvénynek.

Ezután következett az az időszak, mikor már hatályba lépett az új Ptk. Különböző törvények jelentek meg, amelyek kibontották az egyes hozzá kapcsolódó részterületeket, aztán ugyanez a folyamat végigment a jogrendszer egészén, a kormányrendeletekben, miniszteri rendeletekben is. Ez egy másfajta tanulást igényelt a jogalkalmazóktól, tehát itt már egy mélyebb ismeret kellett és egy gyakorlatiasabb hozzáállás is az összefüggések feltárása érdekében. Itt már túmentünk azon, hogy „csak” az új Ptk. normaszövegét kellett megtanulni és megismerni, itt már a kapcsolódásokat, összefüggéseket is el kellett sajátítani. Ez igen összetett feladat, de – bár nyilván vannak kivételek is, mint minden szabály alól – úgy gondolom, hogy a magyar jogásztársadalom jól vizsgázott ebből a nem könnyű tananyagból.

Nem gyakorolt-e negatív hatást a folyamatra az, hogy a kodifikációs munkálatokban volt egy törés 2009 táján, amikor a Parlament elfogadta ugyan az új Ptk.-t, de azt később hatályon kívül kellett helyezni, mivel az Alkotmánybíróság a kellő felkészülési időre tekintettel alkotmányellenesnek nyilvánította a törvényt? Továbbá nem kapott-e az utána következő, 2010-es választásoknak köszönhetően némi politikai színezetet is a dolog?

Én erősen bízom benne, hogy a végeredmény végül is a törvény előkészítőinek az elvárásait igazolta. A kodifikációt három szakaszra lehet osztani: volt egy előkészítő szakasz, aztán következett a 2009. évi törvény, majd utána a 2013-as törvény

előkészítése. Ha összevetjük a három időszakban készült tervezeteket, akkor egyrészt azt látjuk, hogy nagyon jelentős az a rész, amely valójában nem változott, másrészt pedig, ahol változott, ott elmondhatjuk azt, hogy nagyon gyakran a végeredmény előnyös lett. Úgy is, hogy a 2009-es törvényben bevezetett rendelkezéseket vette át – tehát a hatályba nem lépett rendelkezésekre volt figyelemmel – a végleges változat, de úgyis, hogy az eredeti normaszövegnek megfelelő került elfogadásra. Ez egy hosszú folyamat volt, ami nyilván politikai felhangoktól sem volt mentes, de úgy gondolom, hogy a tényeket kell néznünk, hogy ez a 2013. évi V. törvény az a Ptk., amelyik végül is hatályba lépett, és ami most már egy ideje a gyakorlatunkat is, a mindennapjainkat is befolyásolja.

Ön szerint milyen eszközökkel lehet a jogászsághoz közelebb hozni az új magánjogi kódexet, és ezek közül melyiket tartja a leghatékonyabbnak?

Számos eszköz van, kezdve a tudományos vizsgálódástól a tudományos igényességű kommentáron át a gyakorlatiasabb igényű magyarázatokig. Nem csak írásos formákról beszélhetünk, remek eszköz szemináriumokon a bemutatása az egésznek vagy egyes területeknek, vagy a konzultáció biztosítása, ahol a résztvevők feltehetik a saját kérdéseiket.

Nagy siker volt a Fordítókulcs is, amely a felkészülés első szakaszában volt különösen hasznos. Ez egy olyan telefonkönyv vastagságú kiadvány, amelyik két hasámban, egymás mellett tartalmazta a régi és az új normaszöveget, és alatta egy nagyon rövid, néhány sornyi reagálás vagy magyarázat volt arról, hogy egyáltalán mi történt, mi a változás lényege. Anélkül, hogy ebbe mélyebben belement volna, csak bemutatta, hol van egyáltalán különbség a két szöveg között. Ennek a kötetben megvolt a fordítottja is, tehát az egyik feldolgozás a régi Ptk.-hoz hasonlította az újat, a másik az újhoz a régit. Ez például a tanulás időszakában volt nagyon hasznos.

Nem tudnám megmondani, hogy melyik volt ezek közül a leghatékonyabb. Én úgy gondolom, hogy az új kódex megismerésének és az alkalmazására való felkészülésnek a különböző stádiumaiban különböző kiadványokra van szükség. Sőt, még az sem mindegy, hogy ki az, aki ezeket a különböző kiadványokat vagy megismerési lehetőségeket – itt most a szemináriumokra és a konferenciákra is gondolok – igénybe venné, hiszen nyilván egészen más egy jogtudós megközelítése, mint egy konkrét gyakorlati problémára az adott pillanatban választ kereső ügyvédé, vagy a bírói gyakorlat alakulására befolyást gyakorolni kívánó bírónak az igénye egy tanulási folyamatban, mint annak a joghallgatónak, aki adott esetben úgy került be az egyetemre, hogy előtte még nem ismerte a régi Ptk.-t, tehát számára az új Ptk. lesz „a” Ptk. és nyilván ez egészen más, mondjuk, annak a szakvizsgázónak, aki a régi Ptk.-ból tanult az egyetemen, és az újból szakvizsgázik.

Tehát, mivel nagyon-nagyon különböző igények vannak, ezeknek az eszközöknek a komplex használata a leghatékonyabb. Mindenkinek saját magának kell megkeresnie azt a forrást vagy azokat a forrásokat, amelyek az adott esetben számára a legkedvezőbbek.

Miként vett Ön részt az új Ptk. honlapjának az elindításában?

Nagyon jelentős igény volt egy ilyen honlap megalkotására az új Ptk. elfogadását követő időszakban, amikor a módosítások és kapcsolódó törvények gyors egymásutánban jelentek meg, és mindenki kapkodta a fejét, hogy mi az, amit meg kell ismernie ahhoz, hogy a Ptk. szabályait alkalmazni tudja. Akkor azok a hosszabb-rövidebb cikkek, amelyek föl hívták a figyelmet ezekre a törvényekre, közérthetően elmondták, hogy mely területekre és milyen változásokat jelentenek, nagyon hasznosnak bizonyultak. Másrészt volt egy múlt is, a Polgári Jogi Kodifikáció című folyóirat, amely a 2000-es években végigkövette a kodifikációt, az ebben megjelenő cikkek a kodifikáció megalapozásául is szolgáltak. Ez a két réteg – a múlt százas nagyságrendű tanulmányai és az időközben megszületett leírások, folyóiratcikkek – itt lettek összegyűrva egyetlen weboldallá. Ebből született a ptk2013.hu, amelynek máig többbezer látogatottsága, közel 8500 facebook-os lájkolója van. Kiindulópont lett az új Ptk.-val való ismerkedésben – ezt hallani. Óriási pezsgést csináltunk a honlappal.

A honlap felhívta a figyelmet azokra a rendezvényekre is, ahol az új Ptk.-val foglalkoztak a résztvevők, és így az egész ország jogászsága számára lehetővé tette, hogy egy-egy Ptk.-s területtel foglalkozó konferencián, szemináriumon ott legyenek, vagy ha nem tudtak részt venni, akkor utóbb értesüljenek – a honlap tudósításain keresztül – arról, hogy mi történt ezeken a rendezvényeken. Ebben a munkában vettem részt, interjúkat készítettem az új Ptk. előkészítésében részt vett legkiválóbb szakemberekkel, szerkesztőbizottsági, főbizottsági tagokkal, és felhívtam a figyelmet azokra az új törvényekre, amelyek kapcsolódtak a Ptk. valamelyik területéhez, illetve magam is készítettem beszámolókat a már említett rendezvényekről.

Ki jelenleg a honlap célközönsége Ön szerint?

Mindenki, aki a Ptk. iránt bármilyen okból érdeklődik. A honlap igyekszik az elméleti és gyakorlati igényeket egyaránt kielégíteni a Ptk.-val kapcsolatban, és nagyon tágra szabni azt a kört, amelyik a Ptk. vonzáskörébe tartozik a honlap szempontjából. Ha mélyebben kell belemennem ebbe a kérdésbe, akkor azt mondanám, hogy nagyobb mértékben azok érdeklődnek a honlap iránt, akik a gyakorlati alkalmazás iránt érdeklődnek. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy leadnánk az elméleti igényességből a gyakorlat érdekében, de úgy veszem észre, hogy inkább a gyakorlat körében nagy az érdeklődés a honlap iránt.

Ki a célközönség az Új magánjog sorozat kötetei kapcsán? Ezek körében vannak olyanok, amelyek egyértelműen a gyakorlat számára jelentősek (A szerződések érvénytelensége, Szerződés mintatár), de jelent meg kártérítési jogi vagy a hagyatéki eljárást tárgyaló kötet is. Lehet ez utóbbiakat akár tankönyvként is forgatni?

Én úgy gondolom, hogy igen hasznosak a gyakorló jogászoknak is, ugyanakkor egy elméleti igényesség is jellemzi a sorozatot. Az előkészítés során arra nagyon odafigyeltünk, hogy ne legyen egyfajta második kommentárja a Ptk.-nak, tehát ne ismételtlen ugyanazok a területek ugyanúgy jelenjenek meg benne, hanem egy újfajta, másképp történő feldolgozása azoknak a területeknek, amelyeket a hatkötetes kommentár a Ptk. rendelkezéseit követve bemutat. A sorozat tágra értelmezi a Ptk.-hoz kapcsolódó témák körét, a gyermekjoggal foglalkozó könyv például túlmegy a családjogon – már a Ptk. családjogi rendelkezésein –, és gyámjogi szabályokat is tartalmaz. De ugyanígy

túlmege a Ptk.-ban szabályozott területen az öröklési és hagyatéki eljárási két kötet: míg az öröklési jogi kötet jobban hasonlítható a kommentárnak az öröklési jogi részéhez, ugyanakkor a hagyatéki eljárást taglaló kötet az eljárási kérdéseket mutatja be, azokat a gyakorlati lépéseket, amelyeket a hagyatéki eljárás során a közjegyzőnek, illetve az örökösöket képviselő ügyvédnek tudnia, ismernie célszerű. Egyébként minden könyvhöz igyekszünk kapcsolni egy képzést is, úgy látjuk, hogy ez vonzó ajánlat a jogászoknak, hogy egy témáról hallhat is egy nap, meg a könyvet is a kezébe veheti. Volt már szó a szerződések érvénytelenségéről, a szerződésekről általában, az egyes szerződésekről, tartottunk családjogi szemináriumot is. A legsikeresebb kétségekívül a kártérítési jogi szemináriumunk volt, de egyik rendezvényünkön sem maradt a résztvevők száma 50 alatt.

Az új Ptk. megalkotása után megjelenő kommentárok esetében volt egy olyanfajta, hátrányosnak is tekinthető tendencia, hogy a korábbi Ptk.-hoz kapcsolódó jogalkalmazói gyakorlatot tüntették fel nagyon sokszor. A kérdésem az lenne, hogy az Új magánjog sorozatnál helyet kap, vagy volt-e már annyi jogalkalmazói gyakorlat, olyan esetek, amelyekre már lehetett hivatkozni? Mennyiben történt ebben újítás?

Természetes igénye a gyakorlatnak, hogy minél előbb tudni lehessen azt, hogy milyen irányba fog a bírói gyakorlat elmozdulni. Éppen ezért úgy gondoljuk, hogy az egy alapvető elvárás az Új magánjog sorozat szerzőivel szemben is, hogy egyrészt mutassák be azt a bírói gyakorlatot, amely még a régi Ptk. alapján kialakult egy-egy tárgykörben, ugyanakkor elemezzék azt is, hogy ez a gyakorlat tartható-e egy az egyben vagy esetleg változtatásokkal az új Ptk. idején, illetve milyen irányú változtatásokkal.

Itt például szeretném megemlíteni Fuglinszky Ádámnak a kártérítéssel foglalkozó, kiváló kötetét, amelyik 5-600 jogesetet elemez, bemutatva azt, hogy a bírói gyakorlat milyen irányban haladt az egyes kérdésekben, és hogy ez az irány ugyanígy várható-e a jövőben, vagy kisebb vagy nagyobb kanyarok, változások várhatók a szerző álláspontja szerint. Ez egyúttal egy útbaigazítás tud lenni azok számára is, akik a kötetet forgatva a kártérítési jog gyakorlati kérdéseiben szeretnének eligazodni.

Az Új magánjog sorozat hét kötete 2014-gyel bezáróan jelent meg. Tervezik-e esetleg a könyvsorozat további bővítését? Vannak-e tervek erre nézve?

A sorozat megy tovább. Idén megjelent a már említett kártérítési kötet, a társasági és cégjogi iratmintatár, a társasági jogi felelősségről szóló könyv, a gyermeki jogokat, szülői felelősséget, gyermekvédelmet bemutató új kiadvány, valamint az ingatlan-nyilvántartásról szóló könyv. Egy zálogjoggal, és egy, az élettársak viszonyaival foglalkozó kötetet mindenféleképpen tervezünk, a többi azonban maradjon egyelőre titok. Részben figyelemmel kell lennünk azokra a változásokra, amelyek a levegőben vannak, figyelemmel kell lennünk a kapcsolódásokra. Tehát nem feltétlenül arról van szó, hogy a Ptk. egy újabb, egyre kisebb szeletkáját dolgozzuk fel, hanem tágítjuk is a kört, ahol a Ptk.-hoz kapcsolódóan egyéb területek is vannak. Így például távlatilag gondolkodunk a fogyasztóvédelmi területről szóló kötetben, amelyik erősen kapcsolódik a Ptk.-hoz, ugyanakkor külön törvények is szabályozzák.

Szép Barbara:

„A rendőrök sem örülnének, ha minden trükkjük rögzítve lenne”

Milyen jogai lehetnek egy elítéltnak, és ezek hogyan érvényesülnek ma a büntetőeljárás, illetve a büntetés-végrehajtás ideje alatt? A kérdés megválaszolásához tisztán kell látni a jogalkotó célját, a társadalmi elvárásokat és büntető igazságszolgáltatás szereplőit. Dr. Hack Péter habilitált egyetemi docenssel, az ELTE Büntető Eljárásjogi és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszékének vezetőjével beszélgettünk.

A hallgatás joga felhatalmazást ad a közreműködés visszautasítására, tiltja a nyilatkozat megszerzése érdekében alkalmazott kényszert. Mi történik, ha az elfogadás során eljáró hatósági személy nem tájékoztatja a gyanúsítottat e jogáról?

Ez a szabály az úgynevezett Miranda-figyelmeztetésből származik. Az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága 1966-ban hozta meg azt a döntését, amely a vádlott számára biztosította a hallgatás jogát. Ez a rendelkezés 1989-ben bekerült a magyar büntetőeljárás törvénybe is: jegyzőkönyvben kell rögzíteni a vádlott nyilatkozatát erre vonatkozóan, aki egy külön oldalon alá is írja, hogy megértette ezt a figyelmeztetést és nyilatkoznia kell, hogy hajlandó vallomást tenni vagy megtagadja azt. Amennyiben úgy hallgatják ki a gyanúsítottat, hogy nem figyelmeztetik erre a jogára, akkor a vallomás nem használható fel bizonyítékként ellene. Meg kell jegyezni ugyanakkor, hogy az amerikai jog ebben sokkal szigorúbb, ők a „*romlott fának nem lehet egészséges gyümölcse*” elvből azt vezetik le, hogy ha például a gyanúsított egy ilyen törvénytelen vallomástételnél elmondja, hogy hova rejtette el a zsákmányt, amit később megtalálnak, akkor a vallomásból szerzett bizonyíték sem használható fel.

Hogyan kezeli ezt a helyzetet a magyar jog?

A magyar jog ezt nem veszi ilyen szigorúan: ha a fel nem használható vallomásból származnak további bizonyítékok, azokat már fel lehet használni.

Mindenkinek joga van arra, hogy ügyét független és pártatlan bíróság, tisztességesen, nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja. Hogyan egyeztethető össze a bírói függetlenség a számonkérhetőség követelményével?

Ez az egyik legnagyobb vita a nemzetközi irodalomban is az utóbbi évtizedekben az igazságszolgáltatás működése kapcsán. A függetlenséget a bíróságok működésének liberális elveként szokták megnevezni, és azt szokták mondani, hogy az érem másik oldala a demokratikus oldal, ami a számonkérhetőség. Ez azt jelenti, hogy sem a végrehajtó hatalom nem gyakorolhat befolyást a bíró döntésének érdemére, sem a törvényhozó hatalom nem veheti át a bíró döntési jogköreit. A bíró mindenki mástól függetlenül hozza döntéseit, egyedül a törvényeknek van alávetve. Függetlenség nélkül olyan önkényes ítélezés jöhet létre, ami például a kommunista rendszerekben működött. Az állam politikai céljai érdekében használhatta a bíróságokat, ahogy azt a koncepciók perек gyakorlatából ismerjük. A számonkérhetőség viszont egy fontos demokratikus

szabály, ami nem a konkrét ügyek érdemi döntésének a számonkérhetőségét jelenti, hanem a működés számonkérhetőségét, vagyis azt, hogy a szervezet felépítése, a szervezeten belül a bírák kiválasztásának folyamata, az előrelépés rendszere, átlátható, normatív feltételeken alapuljon. A közösség által fenntartott igazságszolgáltatás nem válhat ugyanakkor egy kaszt belső törvényei szerint működő, mindentől független szervezetté. Ahol a számonkérhetőség nem érvényesül, ott tendencia szerint jelentkezik az ítéletek elhúzódnása, a diszfunkcionalitás, a pazarló, értelmetlen pénzköltés és általában az ésszerűtlen működés. Hiszen senki nem kéri számon, hogy a közpénzeket milyen hatékonyan használják fel. Ahhoz, hogy az igazságszolgáltatás jól működjön, nélkülözhetetlen elem, hogy közbizalom vegye körül. Ez a bizalom azonban jelen pillanatban a világ számos pontján hiányzik.

Hogyan lehet megnyerni a társadalom bizalmát?

Nyugat-Európában nagy erőfeszítéseket tesznek annak érdekében, hogy ezt megteremtsék. Hollandiában 2013 óta működik egy olyan rendszer, ami gyorsított utat biztosít a büntető ügyeknek. A havonta beérkező tizenötezer bűncselekményből tizenegyezret bírálnak el gyorsított eljárás útján, ami azt jelenti, hogy a gyanúsított elfogásától vagy személyének megismerésétől számított öt napon belül eldöntik, hogy milyen úton menjen tovább az eljárás: elegendő-e egy ügyészi megrovással, vagy vádemelés elhalasztásához hasonló intézménnyel elbírálni az ügyet, vagy tárgyalást kell kitűzni. Ez a miénkhez képest alapvetően más, holisztikus megközelítése a büntetőeljárásnak, ami nem pusztán eljárásjogi logikából építkezik, hanem a helyreállítás a célja. A helyreállító igazságszolgáltatás központi gondolata, hogy a bűncselekménnyel megbomlott társadalmi rend helyreállítása lehet a leoptimálisabb cél az esetek többségében. Persze van olyan eset, ahol a megtorlás az egyetlen megoldás, de az esetek többségében az nem segít sem az áldozaton, sem a társadalmon és nem segíti az elkövetőt sem a visszailleszkedésben. Ahol lehet olyan megoldást találni, amely növeli annak esélyét, hogy a terhelt ne kerüljön újra bíróság elé, ott azt kell alkalmazni.

Átültethető lenne a holland gyakorlat a magyarba?

Elvileg igen, gyakorlatilag elég pesszimista vagyok, mivel ehhez radikális gondolkodásbeli változásra lenne szükség a magyar jogásztársadalomban. Magyarországon a jogi gondolkodás rendkívül erősen jogágcentrikus. Látható például, hogy a büntetőeljárás törvény kodifikációjába csak szorosan vett eljárás-jogászokat vont be a minisztérium. Az első, és az azóta létrejött második bizottság is kiváló szakemberekből áll, de észre kellene venni, hogy kizárólag eljárásjogi logika mentén ezek a problémák nem megoldhatóak. Az 1998-ban elfogadott, jelenleg hatályos büntetőeljárás törvény megalkotása során is az volt a tapasztalat, hogy a szakmai érdekcsoportok rendkívül konzervatívan, tulajdonképpen a korábbi állapotok fenntartása mellett lobbiztak, és mereven ellenálltak minden olyan változásnak, ami gondolkodásmódbeli, megközelítésbeli, a napi gyakorlatot érintő változásokat igényeltek volna. Ma, ha valaki bemegy bármelyik büntetőbírószékbe itthon, gyakran igazi időutazásban lehet része. Az akták ugyanúgy néznek ki, mint harminc évvel ezelőtt, ugyanaz az írásbeliség, ugyanaz az ügyiratmenet, ugyanazok az instruktor bíróról új bíróra szálló hagyományok, amelyekkel harminc-nyolcvan évvel ezelőtt találkozni lehetett. Nyugat-Európában az igazi sikereket felmutató országok tudtak ezzel szakítani, a

bírák képzésében más irányvonalat követtek. Mindezeknek kevés nyomát lehet látni Magyarországon.

Az ésszerű idő követelménye ugyan relatív, de a több évig elhúzódó előzetes letartóztatások nyilvánvalóan nem illeszkednek e keretbe. A büntetőeljárásról szóló törvény 2013. november 19-ét megelőzően úgy rendelkezett, hogy az előzetes letartóztatás a legsúlyosabb esetekben is legfeljebb négy évig tarthat. A határidőt a törvény módosítása megszüntette. Márciusban az ombudsman indítványozta az Alkotmánybíróságnál, hogy semmisítse meg a módosító rendelkezést. Mit gondol, megfelelő volt az előzetes letartóztatás időtartamának korábbi felső határa? Ön módosítaná a törvényt?

Az 1998-as törvénnyel került be néhány objektív határidő a büntetőeljárásba, azelőtt a hatóságok önkényén múlt, hogy meddig tartottak az eljárások. Az egyik új rendelkezés szerint a letartóztatásoknál az eljárás tárgyát képező bűncselekmény büntetési tételétől függően, egy, kettő, három vagy négy évig tarthatott maximum az előzetes letartóztatás. A legsúlyosabb bűncselekményekre felállított határidő, azt jelenti, hogy a gyanúsított letartóztatásától az elsőfokú ügydöntő határozatig ne teljen el több mint négy év. Ennek a határidőnek a megszüntetése a gyakorlatilag tendenciává vált, a „hirtelen felindulásból elkövetett jogalkotás” klasszikus példája. Történik valami, ami a közvélemény körében felháborodást vált ki, a jogalkotó pedig azonnal tenni akar valamit. A legutóbbi eset az ároktői ügy volt, amelyben lejárt az előzetes letartóztatás törvényi határideje, és szabaddá kellett helyezni az elkövetőket, akik ezután megszöktek, és aztán, bár elfogták őket, a jogalkotó megszüntette a határidő maximumát. Ebben az ügyben az a teljes mértékben érthetetlen, hogy egy brutális, időseket bántalmazó rablóbanda tevékenységét miért nem lehetett 4 év alatt kideríteni, hiszen nem egy komplex gazdasági bűncselekményről beszélünk, ahol nemzetközi szálak vagy jogsegély-megkeresések indokolhatták volna azt, hogy évekig elhúzódjon az ügy. Azt gondolom, ha az Alkotmánybíróság korrektül jár el az alapvető jogok biztosának indítványára, akkor meg fogja semmisíteni ezt a döntést, ha pedig nem, akkor majd a strasbourgi bíróság ítéli el hazánkat. Tehát válaszolva, én megfelelőnek tartottam a korábbi szabályozást.

A „hirtelen felindulásból elkövetett jogalkotás” célja tehát a közvélemény kiszolgálása, a társadalom megtorlás iránti igényének kielégítése?

Igen, ez tulajdonképpen egy tendencia a büntetőpolitikában. Örülök, hogy beszélhetünk erről. A bűnözéstől való félelem fontos mozgatórugó a hétköznapi életben, amit a közösségi média, az információáramlás új formái nem csökkentenek, hanem növelnek. Ebből következik, hogy ma jobban félnek a bűnözéstől, mint tíz vagy tizenöt évvel ezelőtt. 2009-ben történt a Marian Cozma sérelmére elkövetett emberölés. Akkor elindult egy politikai propaganda a három csapás bevezetésére, a büntetések súlyosbítására. Az indok az volt, – ez be is került a már régi Btk.-ba és meg is maradt az újban, – hogy elviselhetetlen mértékben nő a bűnözés, különösen az erőszakos bűnözés. Ezzel szemben minden adat az ellenkezőjét mutatta. A bűnözés a megelőző tíz, tizenöt évben egyáltalán nem nőtt, az emberölések száma közel a felére csökkent. A politikának az egyik lehetősége az lett volna, hogy amennyire lehet, transzparenssé teszi ezeket a folyamatokat. Nem ezt választotta, hanem az instant megoldásokat, pillanatnyi felbuzdulásból módosítgatják a Btk-t. Ha történik egy bűncselekmény, mondjuk egy

egyetemi gólyatáborban, akkor rögtön jön az ötlet, hogy a gólyatáborban elkövetett bűncselekményeket súlyosabban minősítsük. Szerencsére ez az ötlet elhalt, mert mindenki elkezdett utána gondolkodni, miután elmondta az ötletét. De sok más helyen ezek a módosítások rögtön bekerülnek a törvénybe, hogy a közvélemény igényét kielégítsék.

A büntetőhatalom függetlensége és számonkérhetősége című könyvében írja: „A nyilvánosság kontrollja védheti meg a feleket a bírói önkénytől vagy a közönséges csalásoktól”. A gyakorlatban lehet ekkora ereje a tárgyalásokon jelen levő médiának, sajtónak? Milyen hátulütői lehetnek a nyilvánosságnak?

Magyarországon az ügyek nyilvánossága nagymértékben nőtt az utóbbi években, elég akár a Stohl- vagy a Rezesova-ügyre gondolnunk. A nyilvánosságnak új léptékei, új elemei jelentek meg. Ma már szinte mindenkinél van egy kamera, így olyan tárgyalási részek is nyilvánossá tudnak válni, amelyekről azt a jelenlevők nem is gondolják. Az interneten vannak fent olyan ítélethirdetések vagy bírósági cselekmények, melyek korábban elképzelhetetlenek voltak. Egy orosz tárgyaláson például az ügyfelek lefotózták, ahogyan a bíró alszik a tárgyalás alatt, vagy felvették azt, hogy a bíró abnormálisan viselkedett, amely aztán fegyelmi eljárásokat vont maga után. Van olyan magyarországi ítélet is az interneten, aminek a kihirdetésén harminc ember volt ott, azóta viszont harmincezren nézték meg az interneten. Egészen más nyilvánosságnak szól az, amit a bíró egy tárgyalóteremben elmond, mint amit hagyományosan megszokott.

Mit kellene tenniük a bíróknak ezekkel a kihívásokkal szemben?

Az új trendek másfajta gondolkodást, magatartást indokolnak a bíróságokon, mint ami korábban szokásos volt. Azokban az ügyekben, amelyek nagy nyilvánosságot kapnak, a bírónak nem elég azon gondolkodni, hogy a másodfokú bíróság mit fog gondolni az ítéletéről, azt is végig kell gondolnia, hogy a nyilvánosság megérti-e, miért hozta azt. Ezért például a bíróknak meg kell tanulni máshogy fogalmazni a szóbeli ítélethirdetésnél. Ha a társadalom nem érti meg az ítéleteket, spontán bosszúálló csoportok szerveződnek. Magyarországon a legjelentősebb ilyen csoportnak, mire letiltották a Facebook oldalukat, háromszázezer követője volt. Ez egyértelmű szimptomája annak, hogy a társadalom széles körében nem bíznak az ítéletekben és az igazságszolgáltatásban. Egy másik probléma, hogy a büntetőeljárás szabályai szerint a tanúk kihallgatása során nem lehet jelen az a tanú, akit még nem hallgattak ki. De mi van akkor, ha ezt tévéen közvetítik? Ha ez egy napos tárgyalás, akkor a tanúkat be lehet zárni egy szobába, ahol nincs TV, de ha hetekig, hónapokig tart a tárgyalás, akkor a tanúkat nem lehet elzárni attól, hogy értesüljenek a vallomásokról. Magyarországon is volt olyan ügy (Bándi Katalin sérelmére elkövetett emberölés), ahol a tanúkat kiküldte a tanács elnöke és utána derült ki, hogy azok kint várakozva a telefonjukon nézték a tárgyalást, amit az internetes újságírók mondatról mondatra közvetítettek. Ez egy új kihívás, ami ha jól élnek vele a bíróságok, nagy mértékben növelhetik vele a társadalom bíróság iránti bizalmát, ha nem, akkor viszont kifejezetten negatív hatása lehet.

Utal arra is, hogy a magyar bíróságokon nem készül szó szerinti jegyzőkönyv, amely rekonstruálhatatlanná teszi azokat a vallomásokat, melyek a sokszor hónapokig,

évekig elhúzódó tárgyalás későbbi szakaszában nyernek jelentőséget. Mi az oka ennek?

Ez nemcsak a bírósági tárgyalások, de a nyomozás szakaszának is problémája. A rendőrségi kihallgatásokon ugyan már mindenhol van számítógép, de a webkamera, ami pontosan rögzíti a történeteket, mégsem előírás. Pedig nagyban hozzájárulhatna olyan kérdések kiderítéséhez, mint például hogy tényleg az hangzott-e el, ami a jegyzőkönyvben szerepel, megütötték-e a gyanúsítottat vagy sem, fenyegették-e, vagy tettek-e neki olyan ígéretet, ami nem jogszerű. Ráadásul anyagilag pitiáner tételről van szó, hiszen a rendőri új autóállomány antennáinak költségéből fedezhető lenne. Jelenleg, ha a vádlott vitatja a jegyzőkönyvben leírtak valóságtartalmát, gyakorlatilag nem ellenőrizhető az állítása. Azt, hogy a tárgyalásokon készüljön végig hangfelvétel, ami utána esetleg leírásra kerül, szerintem legalább a törvényszéki eljárásokban elő kellene írni. Ezt a költséget viszont megtakarítjuk és a feltételek megteremtése helyett, kifizetjük annak az árát, hogy a társadalmi bizalom az igazságszolgáltatás iránt csökken. Az egyik legsúlyosabb problémának azt tartom, hogy teljesen elmarad a Magyarországon született hibás ítéletek szisztematikus feldolgozása, amiből kiderülne, hogy ki mit rontott el, és hogy van-e a rendszerben olyan hiba, amit ki kell küszöbölni, mert a jövőben is hibás ítéletekhez vezet.

Mégis miért nem változtat a jogalkotó a meglévő gyakorlaton?

Kényelmi szempontból. Nem örülnek az átláthatóságnak, ahogy senki nem örül annak, ha munka közben minden szavát ellenőrzik. Európában nem vált divattá az *open office*, ami az az amerikai gondolat, hogy mindenki beleláthasson a kollégák munkájába. A rendőrök sem örülnének, ha minden trükkjük rögzítve lenne, ami a nyomozás során történik, de érdekes módon a védők sem feltétlenül, mert most könnyen mondhatják, hogy „nem az van a jegyzőkönyvben, amit ez vagy az állít”. Egyszerűbb lenne felcsapni a jegyzőkönyvet és abban a pillanatban rövidre lehetne zárni a vitát. Azt gondolom, ha ezek a dokumentumok rendelkezésre állnának, akkor lényegesen egyszerűbb lenne az igazságszolgáltatás működése.

A HVG egyik augusztusi lapszámában írja, hogy léteznek olyan esetek, ahol a cselekmény súlyával, az elkövetés módjával, az áldozatok számával arányos, társadalmilag elfogadható büntetés csak a halálbüntetés lehet. Érvelése szerint a halálbüntetés nélküli rendszer igazságtalansága teret ad az önbíráskodásnak. Ön szerint tehát a jelenlegi Btk.-t úgy kéne módosítani, hogy a halálbüntetést egyes esetekben megengedje az államnak? Melyek lennének ezek az esetek?

Ez egy teoretikus vita, a HVG kért fel kettőnket, hogy írjunk egy pro és egy kontra cikket a témáról. Azzal tisztában vagyok, hogy részint az Alkotmánybíróság döntése, részint az Európai Unió csatlakozás, illetve az Európa Tanácsban betöltött tagság is kizárja jelen pillanatban a halálbüntetés alkalmazását, tehát én most nem szorgalmaznám a Btk. módosítását, az EU-ból és a Tanácsból való kilépést azért, hogy ezt meg tudjuk teremteni. Csak a morális alapokat vettem fel, és azt próbáltam bemutatni, hogy elképzelhető olyan bűncselekmény, kifejezetten csak az élet elleni bűncselekmények között és ott is a sokszorosan minősülő bűncselekményeknél, ahol a jelenleg kiszabható legsúlyosabb büntetés sem áll arányban az okozott sérelemmel, és a büntetés nem állítja helyre a megbillent jogrendet. Sőt, tulajdonképpen indirekt módon azzal a következménnyel jár,

hogya a jogalkotásunk mintegy privatizálja a halálbüntetést, tehát az államnak nem engedi meg, de magánszemélynek megengedi. Nemcsak az élet elleni támadás esetén, hanem a vagyon elleni támadás esetén is, hiszen a jelenlegi Btk. jogos védelmi szabályai szerint, hogyha valakit csoportosan, vagy éjjel támadnak meg, akkor a támadást úgy kell tekinteni, mintha az élet ellen irányulna. Nyilvánvaló, hogy minden csoportos támadás veszéllyel jár, de ha mondjuk öt tizenéves valakinek a mobiltelefonját akarja elvenni, akkor vajon indokolt-e, hogy az illető jogszerűen lelőhesse mind az ötöt, ha van önvédelmi fegyvere? A jogos védelem kiterjesztett szabálya olyan esetekben is megengedi, hogy az elkövető életét kioltásák, amit én saját morális alapomon elfogadhatatlannak tartok. Nem tartom elfogadhatatlannak a halálbüntetést, azt viszont igen, hogy egy vagyon ellen támadó embert minden érdemi vizsgálat nélkül ott helyben agyon lehessen ütni.

A halálbüntetést alkotmányellenesnek nyilvánító AB határozat indokolásában szerepelt, hogy a halálbüntetés visszafordíthatatlan büntetési tétel. Ugyanakkor a tényleges életfogytiglani ítéleteket sem vizsgálják felül. Lehet-e megoldása a justizmordnak (azok az esetek, amikor az igazságszolgáltatás tévedésből ártatlan embereket ítél el)? Működőképes gyakorlat lehet-e az EJEB által itthon bevezetni kívánt tényleges életfogytiglani ítéletek 25 évenkénti kötelező felülvizsgálata?

Én azt gondolom, hogy a téves ítélet minden körülmények között egy súlyos deficit az igazságszolgáltatásban. Király Tibor írta 1962-ben: „A büntetőügynek a sorsától emberek sorsa függ, a büntetőügy embereket tud megfosztani életüktől, vagyonuktól, becsületüktől, szabadságuktól.” Ez a megfogalmazás akkor nyilvánvalóan a halálbüntetés fényében szó szerint és közvetlenül is igaz volt, de ma is az. Nem csak halálbüntetéssel lehet ugyanis valakit megfosztani az életétől. A Pusoma-ügyben, ahol egy ember három és fél évig ült ártatlanul, ugyan nem alkalmaztak halálbüntetést, de miután az elítélt kiszabadult, nem kapott munkát, nem tudott visszailleszkedni a közösségbe, amiben élt, ezért végül kiment a temetőbe és felakasztotta magát az apja sírjánál. Tehát a hibás ítélet így is elvette az életét. Én a hangsúlyt nem a büntetésre helyezném, hanem hogy minden olyan esetben, amikor utóbb kiderül, hogy hibás volt az ítélet, független, pártatlan testületekkel kellene megvizsgáltatni, hogy a konkrét ügyben mi vezetett a hibás ítélethez. A nemzetközi szakirodalom már számos ilyen hibaforrást tárt fel, például a közvélemény nyomását, a hibás tanúvallomásokat, vagy a rossz szakértői vizsgálatot. Az új szabályozás előrelépést hozott, ugyanis tényleges életfogytiglani esetében a bíróság mérlegelheti a múltat is, tehát azt a cselekményt, amiért a büntetés született, mérlegelheti az időközben eltelt időt is, és elképzelhető, hogy a körülmények vagy a személyiség olyan mértékben változik, hogy nem ugyanazt a büntetést alkalmazná huszonöt év után, mint eredetileg. Így csökkenthető a büntetés, de ugyanakkor arra is lehetőség van, hogy ha az elítélt nem változik meg, akkor egyszer s mindenkorra, mint veszélyforrást elzárhassák a társadalomtól.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága nemrég hozott döntése a hazai börtönök túlszűfolttsága az Egyezmény 3. cikkébe, azaz a megalázó és embertelen bánásmód tilalmába ütközik. Az eljárás során a Bíróság kifejtette, hogy a feltárt szabálytalanságokat a lehető leghamarabb orvosolni kell. Ön szerint mi lehetne ennek leghatékonyabb módja?

Börtönépítés, nincs más megoldás. A börtönzsúfoltság 140%-os, bizonyos helyeken 200% fölötti, ezek valóban embertelen körülmények. A Magyar Helsinki Bizottság nemrég adott ki egy elemzést, amelyben kézikönyv formájában foglalták össze a szerzők az EJEB előzetes letartóztatással kapcsolatos gyakorlatát. Különösen hangsúlyozom, hogy itt olyan emberekről van szó, akiknek a bűnösségét még meg sem állapították. Az ő büntetés-végrehajtásban való elhelyezésük a legrosszabb. Bács-Kiskun megyében például egy olyan intézetben, amely 94 fő elhelyezésére volt alkalmas, 255 főt tartottak fogva, így a kihasználtság 271%-os volt. A letartóztatottak akár napi huszonhárom órát is a túlsúfolt, nem elkülönített WC-vel rendelkező zárkában töltötték, ugyanabban a légtérben végezték a szükségüket, étkeztek, és éltek egész nap. „Néhány zárkában annyira kicsi a mozgástér, hogy a lehajtott WC-deszkán ülve kénytelenek étkezni”, írja a jelentés. Ha valakit egy ilyen túlsúfolt cellában hónapokig napi 23 órára bezárva tartanak az, ahogy a strasbourgi bíróság ítéletei is kimondják, a kínzás és az embertelen bánásmód tilalmába ütközik. Az egyik megoldás, a börtönépítés, ami el is indult, mivel a döntéshozó felismerte, hogy többre fog kerülni az elítélteknek kártérítést fizetni, mint felhúzni néhány új büntetés-végrehajtási intézetet. A másik megoldás pedig az – és ez a kevésbé népszerű, mert az elmúlt öt év jogpolitikájának ellentmond, hogy tulajdonképpen nem kéne mindenkit bezárni. A Helsinki Bizottság jelentésében rámutat arra is, hogy miközben a büntetőeljárás törvényben vannak lehetséges alternatívái az előzetes letartóztatásnak, mint a lakhelyelhagyási tilalom vagy a házi őrizet, addig például 2011-ben 2641 előzetes letartóztatással szemben 44 esetben használták csak a házi őrizetet, a lakhelyelhagyási tilalmat pedig 149 esetben. Az esetek sokkal nagyobb arányában lehetne ezeket használni, hiszen ma már elektronikus eszközzel ellenőrizhetőek.

A hatályba lépett reintegrációs őrizet intézménye, amely a kisebb súlyú bűncselekmény elkövetőinek teszi lehetővé, hogy elektronikus nyomkövető használatával büntetésük utolsó hat hónapját otthonukban tölthessék. A megoldás a börtönök túlsúfoltságát is kezelni szeretné. Mit gondol erről?

Én ezt egy nagyon jó lépésnek tartom. Az előzetes letartóztatás helyettesítéseként is alkalmazni lehetne, a túlsúfoltság csökkentésén túl is rendelkezik egy fontos előnnyel: ez pedig a reintegráció. Kaliforniában bevezették a három csapás intézményét, de elfogadtak egy olyan törvényt is, ami alapján az állam egy évig kifizeti börtönből szabadult elítéltek fizetését a munkáltatónak, ha legalább két évig alkalmazza őket és kiépítettek egy működőképes pártfogó felügyelői rendszert. Eközben itthon szinte semmit nem teszünk a börtönből szabadultak társadalomba való visszailleszkedéséért. A reintegrációs őrizet arról szól, hogy ad egy átmeneti időszakot a visszahelyezkedésre, amikor az elítélt elkezdhet újra akklimatizálódni. Ugyan még kvázi a büntetés-végrehajtás hatálya alatt áll, de már az otthonában lehet, már meg tudja ölelni a gyerekeit, tud beszélni a hozzátartozóival, már el tud kezdeni keresgélni munkahelyeket. Az intézmény tehát valamilyen módon segíteni kívánja, hogy ne a semmibe kerüljön az, aki egyszer, rossz döntések folytán a társadalmon kívül helyezte magát.

Hogyan integrálhatók vissza az elítéltek a társadalomba, ha a jelenlegi irány szerint a büntetés-végrehajtás során nem az elítélt személyiségének pozitív irányú megváltoztatása, inkább az elzárás, a társadalom védelme a megvalósuló cél?

Itt látszik, hogy az utóbbi évtizedekben van egy rendkívül erős „*though on crime*”, tehát „kemények legyünk a bűnözéssel szemben” irány, ami megjelenik a Btk. olyan szabályaiban is, amelyek rendkívüli mértékben kiszélesítik a jogos védelem lehetőségét és nemzetközi összehasonlításban is példa nélküli módon lehetővé teszik, hogy olyan embereket is megöljenek, akik csak vagyon ellen támadnak. Mindezt egy olyan időszakban, ahol az Alaptörvény deklarálja az élet értékét, az élethez való jog fontosságát. Gyakorlatilag alig-alig vannak programok a börtönökben a reintegrációra, összehasonlítva nyugat-európai vagy akár amerikai példákkal. Természetesen a börtönök tesznek erőfeszítést iskolai képzések biztosítására, általában megvalósul valamilyen szakma oktatása is. Dehát a büntetés-végrehajtás is érzékeli a társadalmi igényt, hogy „legyenek kemények”, megjelenik az a szöveg, hogy „szanatórium a börtön”. Aki már egyetemi börtönlátogatás keretében járt büntetés-végrehajtási intézetben az tudja, hogy ezek nem szanatóriumok, de a büntetés-végrehajtás is tudja, hogy őt elsősorban azon az alapon kéri számon, hogy senki ne szökjön meg, senki ne kövessen el bent új bűncselekményt. A társadalom a többit nem kéri számon rajta. Nem kéri számon, hogy mi van azokkal, akik kikerülnek, az formálisan „nem is a büntetés-végrehajtás felelőssége”. Teljesen más társadalmi gondolkodásra és más döntéshozói látásmódra lenne szükség. A bűncselekmény elkövetőjének a sorsában legyen szava az igazságszolgáltatás szereplőinek, de legyen szava azoknak is, akik nem jogi, hanem szociális, pszichológiai szempontból vizsgálják az elítéltet.

Ha lehetősége nyílna egyetlen dolgot megváltoztatni jogszabályi úton, mi lenne az?

Szerintem jogszabályokkal nem lehet dolgokat alapvetően megváltoztatni. Ha valamin változtatni kellene, az a jogalkotás folyamata. Van egy olyan mondás, hogy a politika túl komoly dolog ahhoz, hogy csak politikusokra lehessen bízni. Ennek a parafrázisa a jogra is igaz, tehát a jog túl komoly dolog ahhoz, hogy csak jogászokra lehetne bízni. Hiányolom, hogy a magyar joggyakorlat az eddigieknél sokkal több tapasztalatot merítsen olyan társadalomtudományok által elért eredményekből, mint például a kriminológia, a pszichológia, a társadalomlélektan. Olyan igazságszolgáltatást kellene megteremteni, ahol a vádlott is, a sértett is, a tanúk és a társadalom is érti, hogy mi történik az eljárás során. Ahol nem muszáj, ne okozzon az állam kárt, ne viktimizáljuk másodszor is az áldozatokat, azzal, hogy egy személytelen, bürokratikus rendszerbe lökjük őket. Legyen fontosabb a sértett jóvátétele, mint a közösség igénye a megbüntetésre. A tanúkat lehetőség szerint ne kelljen hetente kétszer kihallgatni. Ha nem muszáj, ne tegyük tönkre senkinek az életét, ha valakit meg lehet menteni, akkor inkább próbáljuk meg őt visszaállítani az életbe.

Szilágyi Réka:
Határon átívelő együttműködés

Romániai-magyar kooperáció, kulturális programokkal egybekötött közös konferenciák, előadássorozatok: a 2014-es év eseményei dióhéjban. Mindez csak a kezdet. Egy hosszú távú baráti együttműködés és közös munka kezdete a jövő jogászai között határon innen és túl.

Interjú Dr. Mohay Ágostonnal, a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának oktatójával, a pécsi Óriás Nándor Szakkollégium elnökével, valamint Lukonits Ádámmal, a pécsi jogi kar végzős hallgatójával, a szakkollégium alelnökével.

A bevezetőben pár szó a pécsi Óriás Nándor Szakkollégiumról: mikor kezdte meg működését a szakkollégium, milyen tagozatokból áll, milyen tudományos tevékenységet végeznek a tagok?

Az ÓNSZ jelenlegi formájában, a Kar szervezeti egységként 2013 tavaszán kezdte meg működését. Az újjászerveződő szakkollégium célja és rendeltetése az lett, hogy a legkiválóbb hallgatók szakmai fejlődésében segítséget nyújtson, hozzásegítse a tagokat korszerű és magas színvonalú elméleti és gyakorlati tudás megszerzéséhez, és egyidejűleg pozitív közösségi élményekkel gazdagítsa tagjainak életét. Az aktív munka jelenleg négy tagozatba szerveződve folyik, ezek az elmélet-történet, a civilizatika, a bűnügy és a közjog területeit fogják át, de nyitva áll a lehetőség újabb tagozatok felállítására. Tagjaink egyéni és közös kutatásokat folytatnak, utóbbit elsősorban tagozati és össz-szakkollégiumi szinten, de állandó kapcsolatban állunk a PTE más, nem jogi szakkollégiumaival, illetve egyéb bel- és külföldi egyetemek kutatóműhelyeivel is. Az egyéni preferenciák szerinti kutatási területek feltárása, valamint a közös, több tagot érintő tudományos célok megvalósítása között mindvégig törekszünk az egészséges egyensúly megteremtésére és fenntartására. A tudományos kutatások eredményeit konferencia-előadásokban és publikációkban hozzuk nyilvánosságra. Fontos eredménynek tartjuk ehhez kapcsolódóan, hogy az ÓNSZ elindította saját elektronikus szakfolyóiratát, a Scripturát (onszak.hu/folyoirat).

A 2014. október 10. napján a Pécsi Tudományegyetem jogi karán „Az EU csatlakozás hatásai Magyarországon és Romániában” címmel megrendezésre került konferenciát követően a pécsi Óriás Nándor Szakkollégium „Egy hosszú távú, tervekben gazdag, baráti együttműködés kezdete!” címmel tett közzé egy fényképet közösségi oldalán a konferencia résztvevőiről. Milyen apropóból és hogyan kezdődött a szakmai együttműködés a kolozsvári Mikó Imre Szakkollégiummal?

Az együttműködés kezdete 2014 márciusára datálható, amikor Bűnügyi Tagozatunk a Mikó Imre Szakkollégium jóvoltából lehetőséget kapott arra, hogy ellátogasson Kolozsvárra a MISZ által megrendezett VII. Szakmai Napokra. A remek szervezésnek köszönhetően a tagozat minden tagja lehetőséget kapott arra, hogy előadóként vegyen részt a konferencián. Szabó Eszter Szimonetta és Németh Konrád az új magyar büntető törvénykönyv általános részének rendelkezéseiről tartott előadást, külön kiemelve a

büntethetőségi korhatárt, a jogos védelem szabályait, valamint a szankciórendszert érintő új rendelkezéseket. Diseri Agnes, Kaiser Kristóf és Pintér Rómeó a kábítószerrel kapcsolatos hazai szabályozást, annak kriminálpolitikai alapjait és változásait, a büntetőjogi fellépés lehetőségeit és kereteit, illetőleg a designer drogok kérdését ismertette meg a hallgatósággal. Tagjaink a konferencián magyar nyelvű jogi előadást hallhattak Lakatos Pétertől, a román Állami Számvevőszék vezetőtanácsai tagjától, aki számos érdekességgel szolgált a közpénzek romániai felhasználásának ellenőrzéséről, valamint a leggyakoribb visszaélési formákról. Puskás Bálint Zoltán, a román Alkotmánybíróság egyetlen magyar tagja „A román alkotmánybíróság szerepe a jogállam megerősítésében” címmel tartott rendkívül érdekes, gondolatébresztő előadást. Az ÖNSZ feltett szándéka volt, hogy viszonzza a meghívást, és elmélyítse a határon átnyúló együttműködést a két szervezet között. Szándékaink szerint a kooperáció folytatódni fog.

Mi adta az ötletet az első közös konferencia témájához?

A témaválasztásnál mindenekelőtt azt tartottuk szem előtt, hogy olyan kutatási terület kerüljön feldolgozásra, amely egyaránt termékeny mindkét szakkollégium számára, vagyis egyik kutatóműhely irányába sem torzít a felkészülés során felmerülő munkaterhet tekintve. Mindemellett megkönnyítette a témaválasztást, hogy Magyarország idén ünnepli uniós tagságának tizedik évfordulóját. Ezt egészíti ki Románia hétéves jelenléte az európai integrációban. A két ország tehát elég régóta van már ahhoz az Európai Unióban, hogy szerepvállalásukból következtetéseket, tanulságokat lehessen levonni a jövőre nézve.

A konferencia programját hat, az Európai Unióval kapcsolatos előadás képezte. A szervezés során mi alapján jelölték ki az előadások témáit, miért pont ezek a témák kerültek előtérbe?

Az eredeti elképzeléseink szerint párban készültek volna az előadások, megadott témák köré csoportosulva, felvonultatva azok magyar, illetve román vetületeit. A szervezés során azonban hatékonyabbnak bizonyult az előadókra bízni prezentációik kategorizálását annak alapján, hogy mely témaköröket tartanak kiemelkedő fontosságú kérdésnek az adott állam uniós tagsága kapcsán. Így fordulhatott elő, hogy az európai keretbe helyezett romániai nyelvhasználati szabályozástól kezdve az európai elfogatóparancson át a Magyarországgal szembeni, részben a pálinkafőzésre vonatkozó szabályozással kapcsolatos kötelezettségzegési eljárásokig merőben eltérő, különféle jogi aspektusból közelítő előadásokat hallhattunk. Annyiban azonban megkötöttük az előadóink kezét, hogy anyagaiknak szakkollégiumunk tagozatai közül legalább az egyiknek a kutatási témakörét érinteniük kellett. Így születhetett meg például az európai egység gondolat eszméjéről szóló igen tanulságos, történeti elemeket gazdagon felvonultató kutatómunka, valamint a magyar előzetes döntéshozatali kezdeményezések közjogi aspektusaira koncentrálnó műhelytanulmány.

Milyen várakozások előzték meg a konferenciát, melyek voltak a főbb célkitűzések?

Általános célkitűzésünk, hogy tagjainknak folyamatos konferencia-szereplési lehetőséget biztosítsunk, akár saját szervezésű előadássorozatokon, akár más szervezetek, műhelyek rendezvényein. Hasonlóan fontosnak tartjuk, hogy hallgatóink publikációs lehetőséghez juthassanak egyetemi éveik alatt, amelyhez a konferenciáról készült tanulmánykötet

kiválóan járul hozzá. Mindemellett szerettünk volna tudományos igényű feldolgozást adni az uniós tagság eddig felgyülemlett tapasztalatairól, kiemelve az aktualitásuk okán releváns témaköröket mindkét érintett államban. Végso soron pedig nem titkolt szándékunk volt viszonzni a MISZ tavaszi gesztusát és meghívni őket Pécs városába egy kulturális programokkal egybekötött szakmai konferenciára.

Önök szerint volt olyan előadás, amelynek témája ma különös aktualitással bír akár hazánkban, akár Romániában? Ha igen, melyik téma és miért pont ez?

A témakörök közül nem szeretnék egyet sem kiemelni, mégpedig azért, mert jelentőségüket azonosnak érezzük: különböző jogágakat, jogterületeket érintő, de megkerülhetetlen fontosságú kérdéseket dolgoztak fel az előadóink tudományos igényvel. Mivel a szupranacionális uniós jog a tagállami jogrendekben közvetlen hatállyal és elsődlegességgel érvényesülhet, mi több, jogpolitikai irányzatokat fektet le egyes területeken, ismerete ezért megkerülhetetlen a hazai jogászok számára is. Egy-egy uniós instrumentum vagy szakpolitika, netán eljárástípus tanulságainak a vizsgálata pedig ehhez segíti hozzá a joghallgatókat, azaz a leendő jogászokat.

Továbbra is szerepel a terveik között az Európai Unióval kapcsolatos témák vizsgálata a kolozsvári Mikó Imre Szakkollégiummal együttműködve? Ha igen, várhatóak-e további szakmai témájú közös konferenciák a jövőben?

Az Európai Unió joga kiemelt helyet foglal el szakkollégiumunk kutatásai között. Eddig alig zajlott le úgy konferencia az ÓNSZ szervezésében, ahol legalább egy-egy előadás erejéig ne merült volna fel az integrációs jog, illetve szegről-végről mind a négy tagozatunk foglalkozik uniós kérdésekkel. Ennek megfelelően egyáltalán nem kizárt, hogy Szakkollégiumunk rövid időn belül újabb EU-s témájú konferenciát szervez majd. Szeretnénk rendszeressé tenni azt, hogy az őszi és a tavaszi szemeszterben is legalább egy tudományos konferenciát szervezzünk, amelyek során igyekszünk minél szélesebb körű szakmai együttműködést megvalósítani, együttműködünk a Mikó Imre Szakkollégium mellett például a Bibó István Szakkollégiummal is. Az ÓNSZ és a Mikó Imre Szakkollégium között megállapodás is született a két szakkollégium között a jövőbeni együttműködésre vonatkozóan, ennek keretében a szakkollégiumok kölcsönösen meghívják egymást rendezvényeire, és törekednek arra, hogy minél nagyobb számban képviseltessék magukat e programokon.

Szy Marcell:
Új Ket., önálló perrendtartás, 8 napos eljárások – gyökeres változások előtt a közigazgatási jog

Februárban a Közigazgatási Eljárásjogi-, és az önálló Közigazgatási Perjogi törvénykönyv kodifikációs bizottságának a felállítására került sor. Az előbbi szabályozását jelenleg a Ket., utóbbiét pedig a Polgári Perrendtartás XX. Fejezete tartalmazza. A két új törvénykönyv koncepciója elkészült, a közigazgatási jog világában hamarosan gyökeres változásokra számíthatunk. Beszélgetés Bencsik Andrással, a Közigazgatási Eljárásjogi Kodifikációs Bizottság tagjával.

Három hónapja, február elején két közigazgatási törvénnyel kapcsolatos kodifikációs bizottság felállítására került sor. Mely törvénykönyvekről van szó és hol tart most a munka?

A kodifikációs bizottságok felállításáról formálisan február elején döntött a Kormány, illetőleg az igazságügy miniszter. Az egyik testület a Közigazgatási Perjogi Kodifikációs Bizottság, amelynek működése egy kormányhatározaton alapul, és a közigazgatási bíráskodásra vonatkozó új szabályozást alkotja meg. A másik az igazságügyi miniszter által létrehozott Közigazgatási Eljárásjogi Kodifikációs Bizottság – ennek vagyok tagja én is –, amely a Ket. utódjával, az általános közigazgatási rendtartásról szóló törvény kodifikációjával foglalkozik. Kezdetben a Kormány március végére várta a koncepció megalkotását, amelyet a két bizottság április elején egy együttes ülés keretében tárgyalt meg, mivel vannak olyan kapcsolódási pontok, amelyek mindkét bizottság tevékenységét érintik. Az első fázis ezzel lényegében véget ért, elkészült mindkét koncepció. Jelen pillanatban a döntés a Kormány kezében van, ha rábólint a koncepcióra, a konkrét törvényszöveg kidolgozásával folytatódhat a munka.

Nem volt rövid a februártól ápriliséig tartó időszak?

Egy 40-50 oldalas dokumentumról beszélünk, amelyben lényegében az alapvető irányok és szabályozási elvek jelennek meg. A koncepció kijelöli, hogy melyek azok a célok, amelyeket el kíván érni a jogalkotó, illetve melyek a legfőbb változási irányok a korábbi regulációhoz képest. Intenzív munkafolyamat után vagyunk, de úgy gondolom, hogy ez az időtartam nem volt vállalhatatlanul rövid a feladat elvégzéséhez.

Fiatal kora ellenére került be a kodifikációs bizottságba. Ki kérte fel erre a feladatra és hogyan fogadta ezt a felkérést?

Trócsányi László igazságügyi miniszter úrtól érkezett a felkérés, ami nagyon megtisztelő volt számomra. Úgy érzem, hogy ez az elmúlt években végzett tevékenységem elismerése. Rettentően büszke vagyok, hogy a miniszter úr érdemesnek és alkalmasnak tartott arra, hogy e szakmai fórum tagjaként részt vegyek az új törvény megalkotásában. Nagyon élveztem a munkát, mivel teljesen más nézőpontból láthatja a közigazgatást, amikor jogot alkot és nem a jogalkalmazás oldalán ül az ember.

Kik vesznek még részt a bizottság munkájában?

A miniszter úr Bércesi Ferencet, a Baranya Megyei Kormányhivatal korábbi főigazgatóját, a PTE ÁJK címzetes egyetemi docensét kérte fel a bizottság elnökének, és a vele folytatott konzultáció alapján választották ki, hogy kik legyenek a testület tagjai. Nagy örömmre szolgál, hogy a pécsi jogi kart – Ivancsics Imre professzor úrral – ketten is képviseljük a munkában. A mi bizottságunk személyi összetétele 3 részből áll: jelen vannak a joggyakorlatban tevékenykedő bíró és ügyész kollégák, a Kormányt képviselő személyek a Miniszterelnökség és különböző minisztériumok részéről, valamint a tudomány képviselői a vezető jogi karok közigazgatási jogi tanszékeiről.

Évente több millió állampolgár kerül kapcsolatba közigazgatási szervekkel, bár az is igaz, hogy e személyek csak kis része kerül peres viszonyba a hatóságokkal. Mennyire okozott problémát a korábbi szabályozás értelmében az, miszerint a Polgári perrendtartásról szóló törvény XX. fejezetében foglalt rendelkezések voltak az irányadóak a közigazgatási perekre?

Az elmúlt évtizedekben Magyarországon, illetve nemzetközi szinten is élénk vita teljesedett ki abban a tekintetben, hogy a közigazgatás ténykedése feletti bírói kontroll milyen legyen, illetve milyen szervezeti keretek között működjön e fórum. Az 1991. évi XXVI. törvény elfogadása azért érdekes, mert egy kényszerhelyzet szülte jogszabályról beszélünk: az Alkotmánybíróság döntésének eredményeképpen a jogalkotó időzavarba került, így nem állt elegendő idő rendelkezésre ahhoz, hogy egy megalapozott szakmai előkészítés után elfogadható jogszabály születhessen a közigazgatási bírászkodás hazai rezsimjéről. Végül egy ún. salátatörvény született, amely kiterjesztette minden közigazgatási hatósági ügyben született határozatra a bírósági felülvizsgálatot. Mivel nem volt idő szervezeti értelemben sem létrehozni a közigazgatási bíróságokat, a törvényhozó az angolszász modellt követve a rendes bírósági szervezethez telepítette a hatáskört. Ez unikális megoldásnak tekinthető, mivel a kontinentális államokban inkább a közigazgatási különbíróságok felállítása irányába mutat a tendencia ezen a területen. Ez a rendszer több mint húsz évig fennállt, pedig maga a jogalkotó is átmeneti megoldásnak szánta. A közigazgatási per alapja egy hatósági jogviszony, ami merőben más logika alapján realizálódik, mint például egy szerződés megkötése. Tehát, amikor a hatóságból alperes lesz, az ügyfélből pedig felperes, nehezen érvényesíthetők a polgári perjog klasszikus szabályai.

Össze is mosódtak a polgári eljárások a közigazgatási eljárásokkal?

Nem voltak önálló közigazgatási bíróságok, illetve speciális, csak közigazgatási ügyekben foglalkoztatott bírák sem, így azok a bírák vettek részt a közigazgatási ügyek elbírálásában, akik polgári és gazdasági ügyekben tevékenykedtek. Egy magánjogi gondolkodású bírói attitűd pedig nehezen egyeztethető össze a közigazgatás feletti bírói kontrollal. Megjegyzem, hogy – a történeti előzményeket vizsgálva – megállapítható, miszerint működött már önálló közigazgatási bíróság Magyarországon 1896 és 1949 között, ami követhető példának tekinthető, de kellő idő kell ahhoz, hogy egy, a mostaninál megfelelőbb szervezeti struktúra alakuljon ki. Biztos vagyok benne, hogy az új szabályozás korszerűbb lesz a korábinál, mivel jelenleg a hatáskör és a szervezet is összemosódott.

Az új közigazgatási bíróság lépést fog tudni tartani a tempóval?

Új szervezeti struktúrát fog kialakítani a perjogi törvény, így kihatása lesz a kiválasztás, a képesítés, illetve létszám tekintetében is a bírói karra, a bírának pedig tisztában kell lenniük a két új törvény mellett az ágazati jogszabályokkal is. Úgy gondolom, hogy szép feladat előtt állnak a majdani közigazgatási bíróságokon tevékenykedő bíráink.

A Ket. 2004-ben lépett hatályba. Azóta az ágazati törvényekkel párhuzamosan folyamatosan módosult, most pedig teljesen új eljárási törvény várható. Mi indokolta ezt a kodifikációs lépést?

Az egyik célkitűzés a hatósági eljárások gyorsítása, illetve a hatékonyság növelése volt. A 21 napos általános ügyintézési határidő már nem faragható tovább általános érvénnyel minden ügytípusban, ezért az új törvény megpróbál olyan eljárásmódokat, jogintézményeket bevezetni, amelyekkel az ügyek többségében meggyorsítható az eljárás. Ezenkívül jogtisztító hatása is lesz az új szabályozásnak, mivel az elmúlt időszakban túl sok részletszabály került be a törvénykönyvbe. Néhányan ezért arra az álláspontra helyezkednek, hogy a Ket.-ből egy „ügyintézői kézikönyv” lett, amelyben oda nem illő technikai és belső szervezeti normák is nagy számban előfordulnak. Ezzel együtt az eljárási törvény terjedelme is csökkenni fog: alapvető cél, hogy a törvény tényleg csak azokat az általános szabályokat tartalmazza, amelyek minden ügyben érvényesülhetnek. A negyedik indok pedig a hatékony és gyors jogorvoslás témaköre, amely talán a legnagyobb horderejű változtatásnak tekinthető az új szabályozásban.

Nem lett volna elég csupán módosítani a Ket.-et?

Véleményem szerint – a koncepció megléte esetén – a jelenlegi törvények módosításával is lehetne egy új, letisztult eljárási törvényt létrehozni, viszont ennek eldöntése a jogalkotó kompetenciájába tartozik. Az tény, hogy nagyon sok olyan rendelkezés található a mostani törvényben, amely nem kellően átgondolt, vagy esetleg túl sok módosítást megért. Ezeket a problematikus kérdéseket pedig mind rendezni szükséges.

Ön szerint melyek azok az általános szabályok, amelyek nélkülözhetetlenek az új törvénynek létrehozása során?

Bekerült a koncepcióba az ún. sommás eljárás bevezetése, ami azt jelenti, hogy a hatóság 8 napon belül köteles döntését meghozni, ha minden információ, illetve bizonyíték a hatóság rendelkezésre áll a kérelem előterjesztésekor. A szabályozás továbbá alapjaiban változtat a jogorvoslati rendszer modelljén: a korábbi szabályozás értelmében a közigazgatási elsőfokú eljárás után tipikusan következett a közigazgatási másodfok a fellebbezési eljárás keretében, és ezt követte a bírói eljárás. Az új szabályozás értelmében a fellebbezés kivételessé válik, és egy kétfokú bírósági eljárás épül ki, így a közigazgatási bírói kontroll fogja jelenteni a végső ellenőrzést a közigazgatási szervek hatósági tevékenysége fölött. Ezenkívül kikerül a törvényből a végrehajtás témaköre, ami a bírósági végrehajtásról szóló törvény módosítását is magával fogja hozni.

Gyökeres változásokról beszél. Nem gondolja, hogy a mostani kodifikáció, illetve az elmúlt években történő átfogó módosítások veszélyeztetik a jogbiztonságot?

Alapvetően nem kedvező jelenség, ha a jogszabályok gyakran változnak. A jogbiztonságát, kiszámíthatóságát egyik oldalról az jelenti, ha az elfogadott és kihirdetett jogszabályok stabilnak bizonyulnak. Emellett azonban kiemelendő, hogy olyan korban

élünk, amikor folyamatosan változnak a közigazgatást övező körülmények, megjelennek olyan új igények, jelenségek, amelyekhez igazodni kell, különben eltávolodik egymástól a valóság és a jogi szabályozás. A közigazgatásban két tendencia van, amitől nem lehet eltekinteni: az egyik az informatika szerepe, a másik a jogalkotás dinamizmusa. Ennek megfelelően egyrészt reagálni kell a technikai fejlődésre, illetőleg a jelenleg elérhető infokommunikációs technológiák integrálása is megkerülhetetlen a korszerű közigazgatási hatósági tevékenység megvalósítása érdekében. Másrészt látni kell, hogy az egyes ágazati jogalkotók újabb és újabb igényeket jelenítettek meg az elmúlt években arra vonatkozóan, hogy milyen speciális eljárási normákra van szükség a szakigazgatás területén. Ehhez meg kellett teremteni a kereteket az általános eljárási törvényben, így a Ket. folyamatos módosításának, foltozgatásának lehettünk tanúi. Ebből egy olyan normaanyag keletkezett, amit egyre nehezebb átlátni, és még az adott ágazat jogalkalmazói számára sem minden esetben egyértelmű az alkalmazandó eljárási jogszabály. Összességében tehát megállapítható, hogy alapvető érdek fűződik egyrészt ahhoz, hogy a jogszabályok állandóak legyenek, másrészt viszont látni kell, hogy lehetetlen az örökkévalóságnak alkotott, stabil jogszabályokat alkotni. Meg kell találni azt az egészséges középutat, amelynek eredményeképpen átlátható, megismerhető és hosszútávon alkalmazható jogi szabályozás alakítható ki, mert a jogbiztonság követelményének biztosítása végett ez a legfontosabb.

Tóth Mónika:
Az otthonszülés jog, nem lehetőség!

Dönthet-e az állam az anya helyett a szülés helyszínéről? Mit jelent a magzatvédelem? Megszegheti-e a közlekedési szabályokat a taxisofőr, ha szülő nőt szállít? Szülés esetén „ki lehet-e ugrasztani” az orvost bármikor az ágyból? Csak szakorvos jelenlétében történhet a szülés? Ezekre, és hasonló jellegű kérdésekre kerestük a választ Tóth Judittal, a Szegedi Tudományegyetem Alkotmányjogi Tanszékének vezetőjével.

Mik az otthonszülés szabályozásának főbb problémái az alkotmányjogász szemüvegén keresztül vizsgálva a kérdést?

Az otthonszülés kapcsán jogi oldalról szemlélve több problémás pontot is találhatunk. Az egyik legfontosabb, hogy van-e joga az államnak beavatkozni a kérdésbe életvédelmi kötelezettségére hivatkozva. Az állam feladata ugyan a születőben lévő élet és a magzatok életének védelme, de vajon átveheti-e a születendő gyermek családja és a szülei helyett ezt a feladatot?

A következő problémapont a szülés medikalizálttá tétele, mely annyit jelent: kórházi eseményé tettük a szülést, holott ez nem baleset vagy betegség, hanem az élet egyik nagy misztériuma. Ugyan próbálnak már baba-mama környezeteket kialakítani a kórházakon belül, engedélyezett az „apás szülés”, s ez mindenképpen pozitív, de alapjogi szempontból nem kielégítő. Már az egészségügy is érzi, hogy a medikalizált keretek nem

megfelelőek, de nincs ma Magyarországon szülőotthon, nincs olyan alternatív hely, ami közül legalább választhatna a szülő nő.

A medikalizált szülésnél maradva, az egészségügyről szóló törvény értelmében a szülő nő is „betegnek” minősül, mert igénybe veszi az egészségügyi ellátást. A törvény alapján azonban a beteget megilleti az ellátás visszautasításához való jog. Ezáltal pedig megilleti akkor az édesanyát is, így a törvény értelmében mondhatná azt, hogy ő otthon kíván szülni.

A legfontosabb problémának azt tartom, hogy nem tesznek különbséget a szülés mint természetes folyamat és a betegellátás között. Eleve úgy tekintik, hogy a szülés *quasi* egy egészségügyi kockázat, még akkor is, ha erre egyébként speciális jelek és információk nincsenek.

Mindezen túlmenően az otthoni szülés nem lehet egy újabb társadalmi egyenlőtlenségnek a forrása, hiszen ilyen alapon csak azoknak az embereknek nyílik lehetősége Magyarországon otthon szülni, akik kórház közelében laknak. Ez olyan egyenlőtlenség az emberek számára, melyet nem tartok elfogadhatónak.

Alkotmányjogi dilemma továbbá a szabályozás alacsony szintje is. Az otthoni szülésről ugyanis egy kormányrendelet szól. Magyarországon azonban alapjogot csak törvényben lehet korlátozni, és ezt még a Szülészeti és Nőgyógyászati Kollégium állásfoglalása is kiemeli.

A magyar orvos szakma hogyan látja az otthoni szülés kérdését? Önnek mi a véleménye ehhez kapcsolódóan? Összehasonlítható-e a magyar szabályozás más országokéval?

A Szülészeti és Nőgyógyászati Szakmai Kollégium álláspontja rendkívül defenzív és az említett egészségügyi rezsimbe szeretné belenyomni a nőket. Arról, hogy alternatívát kínálnának, nem láttam kidolgozott álláspontot. Ezáltal tehát igazi vita szerintem nincsen. Országok között van vita, de itt országon belül, azt gondolom, hogy nincs. Ebben sajnos nyilván az is benne van, hogy ők szakmailag számos kockázatot látnak.

Ezzel természetesen még nem lenne probléma, azzal azonban igen, hogy erre hivatkozással átveszik az irányítást a szülő nő helyett. Amennyiben a Szakmai Kollégium azt mondja, hogy nem lehet elengedni a szülő anyukák kezét, és maradjunk ennél az orvosi vonalnál, akkor ezt nagyon világosan, szakmai érvekkel (nemcsak orvosi, hanem társadalomtudományi tényekkel is) kéne alátámasztania. Hiszen valószínűleg itt életmódbeli problémák is vannak. Már az első gyerekre vállalkozásnál legalább tíz évvel kitolódott az életkor: a huszonéves kor helyett harmincéves kor fölötti már a statisztikák szerint, illetve egyéb tényezők is befolyásolják az anyák genetikai állapotát és egészségi állapotát, mint például az alkohol, a dohányzás. Egy kicsit elkanyarodva a téma egy másik vetületéhez: Magyarországon kiugróan magas az alacsony súllyal született csecsemőknek az aránya, és rendkívül sok a császármetszés útján született gyermek. Tehát ennek valami olyan mélyen fekvő oka van, amit egy ilyen szakmai kollégiumnak meg kellene vitatnia, és ezzel érvelni alapjogvédelmi kérdésekben.

Nem lenne probléma, ha a szakmai kollégium azt mondaná példának okáért, hogy „azért ragaszkodunk a medikalizációhoz, mert a szülő nők életkora följebb csúszott”. A probléma az, hogy az ehhez hasonló körülmények nem jelennek meg az érvelésben.

A kormányrendeletben megjelenik továbbá, hogy: „*az ellátás csak olyan helyszínen történhet, ahonnan az ellátást igénybe vevő nő és az újszülött húsz percen belül a háttérkórházba szállítható*”. Ezt nem tudom, mire alapozzák, ennek a húsz percnak ugyanis – ha jól tudom, orvos-szakmai alapja nincsen. Tudniillik, az életmentő beavatkozásnál már túl hosszú a húsz perc, ha pedig egyéb más helyzet van, akkor pedig rövid. Tehát vitatható, hogy megfelelő lenne. Ez egy kitalált szám. Ebből ered tehát a korábban említett egyenlőtlenség, diszkriminatív jelleg.

Azt gondolom, ezért nem vethető össze a szabályozás a többi országgal. Mert itt olyan belső ellentmondások vannak, hogy nem modellek között vitatkozunk, hanem azon, hogy a saját modellünk nem koherens.

A Szakmai Kollégium álláspontja szerint azáltal, hogy a nő kórházon kívül kíván szülni, veszélyezteti a születendő gyermek életét és egészségét. Éppen ezért fontos az, hogy olyan kontrollált orvosi környezetben jöjjön világra a gyermek, ahol az esetleges sürgős életmentő beavatkozás haladéktalanul elvégezhető.

A kórházban történő szülés valóban az életvédelmi kötelezettsége szempontjából fontos az állam számára. Azonban nem gondolhatjuk azt, hogy az állam helyett az anya kevésbé lenne felelős. Ha az állam úgy gondolja, hogy a szülésnek mindenképpen kórházban kell zajlania, máshol nem történhet meg, ezáltal azt is mondja, hogy az anyák nem elég gondosak, és az államnak kell átvállalnia a felelősséget helyettük.

Ha megadjuk a szülőknek a választás lehetőségét, ezzel egyúttal azt mondjuk, hogy az emberek felelősek önmagukért és a gyermekükért, amint azt kifejezetten kiemeli az Alaptörvény O) cikke. Persze ehhez a felelős döntéshez megfelelő előzetes tájékoztatást kell nekik adni. Ezáltal tesz az állam eleget életvédelmi intézményes kötelezettségének. A terhes gondozás során nem tájékoztatják minden lehetséges kockázatról az anyukát a számára szükséges szinten, mert erre nincs ember, nincs idő. Nem mondják el, hogy „most ez fog történni, ha ennek a tesztnek ez lesz az eredménye, Ön ilyen kockázatokkal számoljon”. Legfeljebb arra hívják föl a figyelmét az orvosi ellenőrzéskor, hogy nem lesz egészséges a várható gyermek, s kívánja-e megtartani, vagy sem. Tehát egy abortuszkérdéssé csupaszítják a tájékozott beleegyezést.

Itt az a probléma, hogy a magzat nem önálló személy, ezért az anya szülési intimitásához (vagyis a magánéletéhez, családi életéhez) való ilyen fokú korlátozás aránytalan. Az állam úgy hivatkozhat a magzatvédelemre, hogy életre segítse a magzatot, mégpedig ahhoz segítse hozzá, hogy *egészségesen* szülessen meg. Ez az állam kötelessége, de ez nem elegendő érv önmagában, minden egyediesítés nélkül, hogy ilyen súlyos korlátozást vezessen be az anyákra nézve.

Mindezekre tekintettel alapjogi szempontokat mérlegelve szükséges-e megadni a szülő nőnek az otthonszülés lehetőségét? Őt illeti a döntés joga (önrendelkezési joga keretében) arról, hogy gyermekét hol hozza világra, annak fényében, hogy egy esetleges életmentő beavatkozás nem végezhető el otthon?

Alapjogi szempontból szükséges-e megadni a szülő nőnek az otthonszülés *lehetőségét*? Én nem is lehetőségnek, hanem inkább *jognak* nevezném. Azt gondolom, hogy az otthonszülés jogát azért nem lehet elvitatni, mert ez az emberi autonómiából és az önrendelkezésből fakad. Ugyan tudjuk, hogy a magzat egy külön személlyé fog válni, amint életre kel és megszületik, tekintettel azonban arra, hogy az alkotmányjog még nem tekinti őt személynek, s ő az anya testén belül van, annak mintegy alárendelve, én azt gondolom, az anyától nem lehet elvitatni ezt a választási jogot és felelősséget, hiszen szabadon rendelkezik a saját teste fölött, melyben benne foglaltatik a gyermek. Nem vitatható továbbá az sem, hogy ő mindent meg fog tenni a saját magzatáért. Az 1992-es magzatvédelmi törvény is kimondja, hogy a „magzati élet védelme a gyermeket váró nőkről történő fokozott gondoskodással valósítható meg, ugyanakkor a magzat egészséges fejlődését biztosító feltételek megteremtése elsődlegesen a szülők felelőssége”.

Ám azt sem szabad elfelejteni, hogy minden orvosi szabály arról szól, hogy először az anya életét kell megmenteni. Én nem tudok olyan orvosi protokollról, mely azt mondja, hogy a gyermek élete elsőbbséget élvez az anyáéval szemben. Mindenütt cél az anya szülőképeségének és egészségének a megőrzése.

Az életvédelmi kötelezettség keretében azonban– ennek alapján életre hívható lenne egy olyan szabályozás is, mely azt mondja: „rendben, döntse el ő, hogy hol kíván szülni, de akkor mi fölülvizsgáljuk azt, hogy ő képes-e ezt eldönteni”.

Igen, ez a tájékozott beleegyezés. Az egész egészségügyi rendszer is erre épül, hogy a beteg tudja a legjobban, hogy neki mi a jó, akkor, ha ezt megfelelően elmagyarázzák neki. Tehát annak lehet létjogosultsága, ha egy mentálisan ép illetőnek azt mondják, hogy: „Anyuka, Ön rajta van azon a tízes listán, ami a legnagyobb kockázatot hordozza, mert cukorbeteg/idős/már volt szülési eseménye és ott már voltak problémák. Így ennek figyelembe vételével hozza meg a döntést!”, esetleg hosszabb beszélgetéssel, tájékoztatással lehet őt „terelgetni”, de ez semmiképp sem jelentheti azt, hogy az állam ráerőlteti az akaratát. Természetesen a cselekvőképtelenek, a korlátozottan cselekvőképesekek esetében az önrendelkezési jogot nyilván nem ugyanazzal a mércével mérjük, de egyéb esetben meg kell hagyni nekik az önálló döntés jogát. Ha pedig azt mondják, hogy „Ön ezt választotta, bár nagy a kockázat”, akkor segíteni kell neki, és nem lehet kényszerrel bevinni a kórházba, hiszen ő a felelős a magzatért, és mint említettem, ez nem vonható el tőle. Akkor viszont meg kell teremteni azt a lehetőséget, hogy valóban olyan közel legyen a kórház, vagy legyen szülőház, szülőotthon, otthonszülés intézményesen.

Miért nincs például a kórházaknak olyan részlege, amit nem úgy hívnak, hogy kórház/nőgyógyászati osztály, hanem például úgy, hogy szülőotthon, vagy babaszoba? Ez fizikailag közel lenne, mégis teljesen más lenne, mint az állam által a nőre rákényszerített kórházi szülés az egészségügyi törvény szerinti orvos-beteg rendelkezésekkel. Továbbá a

saját otthona lehet egy opció, de a szülést nem lehet attól függővé tenni, hogy legyen kórház elérhető távolságban. Tehát valami olyan megoldást kell keresni, amely jobban szolgálja az állampolgári egyenjogúságot.

Amerikában – úgy tudom – úgy vannak ezek kialakítva, hogy van egy otthonos szoba/lakásrész, ahol az „otthonszülés” zajlik, s ha bármiféle komplikáció lép fel, egyenesen a műtőbe tudják szállítani a szülő nőt, hiszen a műtő szinte a szobából nyílik.

Igen, igen. Csak nyilván akkor ezt is finanszíroznia kell az ellátónak, mert ez a másik dolog, ami problémát okoz. Ez egy újabb alkotmányjogi probléma: diszkriminatív a polgárok számára, hogy fizetik az egészségbiztosítást, mégis döntési jogosultságuk úgy, hogy az állam ugyanúgy támogassa őket a döntésükben. Nem mondják azt, hogy „anyuka, tessék választani: Ön kevesebbet szeretne fizetni, mert azt választotta, hogy otthon szül (és reméljük, hogy minden rendben lesz), vagy azt választja, hogy a hagyományos módon, kórházban szül, és akkor fizeti az emelt szintűt.” Nincs választásuk.

Viszont azzal, hogy nem fedezi a nem-hagyományosan szülést a társadalombiztosítás, csak újabb egyenlőtlenséget hoz létre, hiszen nyilvánvaló, hogy csak azok fogják tudni megteremteni az otthonszülés kormányrendeleti feltételeit, akik megengedhetik ezt maguknak.

Érdemes lehet-e otthonszülés kapcsán más szakembereknek a segítségét is meghallgatni a szülész-nőgyógyászokén kívül?

Azt gondolom, igen. Például pszichológus, gyermekvédelem, védőnő (Magyarországon a védőnők fantasztikusan alapos képzést kapnak, lényegében három-négy szakmát egyesítenek magukban).

Lehet-e hivatkozni az otthonszülés kapcsán arra, hogy ez hozzájárul a szülő nő személyisége szabad kibontakoztatásához?

Igen, ez összefügg az első kérdéssel. A választás jogán van a hangsúly, ez pedig az emberi autonómiából, önrendelkezésből, emberi méltóságból vezethető le.

Van, akit már az is riaszt, hogy egy egészségügyi rezsimben ő egy „kód” lesz, statisztikai adatként kerül be a rendszerbe, nem pedig úgy, mint egy egyén, akinek ez az egyik legfontosabb esemény az életében. Tehát ezért is lenne indokolt komolyan venni ezt a jogot.

A múltban a nők természetes környezetben, dúla, bába segítségével szültek, akik lelkileg is támogatták a szülő nőt. Ehhez hasonló szülési környezetre lenne igény ma is. Sok társadalomban ma is van vagy szülőotthon, vagy olyan méltó környezet, mely világossá teszi azt az örökséget, hogy a szülés az életnek egy fontos szakasza, de nem egy betegség. Nem mondhatjuk azt, hogy: „Jaj, vannak egyesek, akik nyafognak... Miért nem jó nekik a kórházi környezet és az epidurálás...” A különböző természeti népek azért találták ki például a szülőszéket, mert a gravitáció is segíti az anyukát. A fekvő helyzetben szülés pedig élettanilag a legkevésbé támogatható megoldás, ennek mellőzésével például a gátmetszések száma is jelentősen csökkenthető lenne. A vízben/sétálva/szülőszéken/állva

történő szülés és a hasonló megoldások egyszerűen megfigyelései annak, hogy hogyan könnyebb a folyamat. Ehhez pedig joga van a mai nőknek is. Sajnos pont az élet két végpontjának: a születésnek és a halálnak a szabályozása nehéz. Hiszen, ha az élet végpontjának kérdését nézzük: a hospice szolgálatot választhatom, ugye? Akkor egy szintén nagy horderejű kérdésnél, a szülésnél miért nincs intézményesen választási lehetőségem?

De, ha azt mondja például egy orvos-szakmai kollégium, hogy ma már megváltoztak annyiban antropológiailag a nők, hogy sokkal keskenyebb a csípőjük, ezért nem tudnak már úgy szülni, mint ahogyan nagyanyáink szültek, akkor ezt indokolja meg és támassza alá kutatási adatokkal. Mi, jogászok, nyilván nem lehetünk okosabbak, mint a szakemberek, de én ezt a vitát, ezt az adatokkal alátámasztott vitát nem látom a szabályozás előkészítésekor.

Továbbá, sajnos úgy tűnik, hogy a tervezett (programmált) szülés válik divattá, mert az orvos megy szabadságra, továbbképzésre, lejár a munkaideje, stb. Szülészetén dolgozó főnővér mesélte például, hogy bizony az orvos az órájára nézett, és azt mondta, hogy neki lejár a munkaideje bizonyos idő után, tehát akkor intézzük el addig, és megindították a szülést. Ez pedig egy trauma a szülő nőnek, főleg, ha először szülő anyuka. Ő készült erre az eseményre, és nem így lett fölkészítve, tehát ez számára nem elfogadható.

Az orvos pedig úgy gondolja, hogy ő van abban a helyzetben, hogy ő diktálja a lépéseket. Ez pontosan a medikalizáció. De, ha én egyénként képes vagyok a választásra, akkor én ugyanolyan fontos szereplő vagyok, sőt a „megrendelő”, a partner. Egészen más a helyzetem, mintha kiszolgáltatott *betegként* szülök. Ezért gondolom, hogy az autonómiához komoly köze van.

Hivatkozhat az állam a rendeleti szintű szabályozást illetően arra, hogy a Ternovszky kontra Magyarország ügyben hozott döntésében az EJEB kifejezetten arra utasította Magyarországot, hogy *rendeletben szabályozza a kérdést, vagy inkább úgy értelmezhető ez, hogy arra kötelezte Magyarországot, hogy szabályozza a kérdést, de ne kerüljön összeütközésbe saját Alaptörvényével?*

Természetesen nem hivatkozhat. Gyakorlatilag arra utasította, hogy ne legyen szabályozatlan, mert nehéz elmarasztalni akár etikailag is egy orvost vagy egy egészségügyi személyzetet azért, mert ő egy szabályozatlan tevékenységben vesz részt. Ha logikusan kívánjuk végiggondolni: az állam az egészséges szülő nőket is az egészségügyi rezsimbe tartozónak tekinti. Akkor viszont az egészségügyi rezsimről szóló szabályokban kell rendelkezni az otthonról szülésről is, azaz az egészségügyi törvényben. Ugyanakkor a terhes gondozásról van külön részletes kormányrendelet, a védőnők is számos feladatot adva.

Ha pedig azt mondjuk, hogy a várandósság és a szülés nem betegség, hanem az életnek egy fontos állomása, s minden ember autonóm, akkor önrendelkezése alapján, kellő felvilágosítás mellett dönthessen a saját sorsáról és a magzatéről is. Ennek megvalósításához pedig segítséget ad a biztosító, az állam, az önkormányzat.

Abban van a gond, hogy a választás joga helyett van egy kissé elutált alternatíva, amelyet nem építettek ki egészében, mivel utálják: az egészségbiztosítónak pénzbe kerülne, eltér az évtizedes hagyományoktól, orvosilag nem prognosztizálható, nincs belőle paraszolvencia, a szegényeknek elérhetetlen, sokat kell foglalkozni a szülő nővel. Ezért „féloldalas” megoldás született.

Ön szerint mit jelent a magzatvédelem, és mit tesz az állam ennek érdekében?

A magzatvédelem körében az állam felelőssége, hogy minden magzat, egyenlő eséllyel, egészségesen születhessen meg, valamint, hogy ott és akkor szülessen meg az, akit várnak, ahol és amikor az számára legjobb: úgy, akkor, és olyan módon, hogy szeretetteljes közegbe érkezzen és nevelkedjen.

Úgy tesz a rendeletalkotó, mintha, az egész életnek előre tervezhetőségét kívánná védeni. A modern életben azt szeretnénk elérni, hogy minden a mi kontrollunk alatt működjön, az életünket tudjuk vezérelni. Ez fölmerül az abortuszkérdésnél, egy tervezett műtétnél, a meddővé tételnél is.

Vannak természeti törvények, vagy a hívők számára az isteni akarat, ami a modernitással nem tud összeférni. Úgy tesz ez a rendelet, mintha csak kétféle szülési minta lenne: az anyuka bemegy időben a kórházba, vagy időben nyilatkozik a terhessége alatt, és otthon mindent előkészít, ahol szülész segítségével szül. Márpedig meg lehet kérdezni taxisofőröket, hogy hányan szültek már taxiban, vagy mentősöket, hogy hányan szültek kukoricaföldön, otthon, tanyán, stb. Ma senki nem akad fönn rajta, ez teljesen szabályozatlanul folyik.

Ha az állam a magzatoknak egyenlő védelmet kívánná adni, akkor gondolnia kéne erre a nem szabályozható és változékony esetre is, hogy eltervezte az érintett valahogyan, de az élet azt hozta, hogy a szülés megindult spontán (vagy valamilyen hatásra). Ilyen esetekben miért nem mondja azt a jogalkotó, hogy például a taxisofőr megsértheti a közlekedési szabályokat, hiszen szülő nőt visz? Vagy, hogy amennyiben semmilyen segítséget nem kap valaki, akkor leállíthat egy autót, és azt mondhatja, hogy azonnal vigyen, mert már folyik a magzatvíz? Vagy, hogy az orvost bármikor „ki lehet ugrasztani az ágyból”, vagy nem számít a körzeti hovatartozás, bárhova bemehet az anyuka, ha az a kórház esik közelebb az otthonához. Akkor miért nincsenek ilyen szabályok?

Az állam magzatvédelem címén napjainkban két dolgot tesz: bevezette az ingyenes terhesgondozást és szabályozza a formális tanácsadással induló abortuszt. Lényegében erről szól a magzatvédelmi törvény. A *pro life* mozgalom nehezményezi például azt, hogy az abortuszt kérőnek a tájékoztatása és nyilatkoztatása során nincs egy olyan intímabb környezet, ahol nem „darabként” kezelik az illetőt, hanem egy kicsit elbeszélgetnek vele, de nem úgy, hogy rábeszélnek valamilyen döntésre, hanem részletesen tájékoztatják. Nem adnak továbbá anonim módon tájékoztatást sem. Úgy, hogy meg kell adnom az adataimat, már nem lehet igazából intim és valóban semleges álláspontú tájékoztatást várni, mert kiszolgáltatott helyzetben van az illető.

Akármilyen állásponton is van az állam: *pro life* vagy *pro choice*, nem tesz koherens módon eleget a magzatok védelmének érdekében, illetve nem úgy tesz az ügy érdekében, ahogyan kellene.

Ön szerint ahhoz, hogy mindezek teljesüljenek, milyen szinten, milyen feltételekkel kellene megalkotni a szabályozást?

Az Alkotmánybíróság kimondta, hogy a magzatok védelme törvényi kérdés. Az élethez és emberi méltósághoz való jog, vagy akár az önrendelkezés miatt ezt törvényben kell szabályozni, hiszen alapjog-korlátozásról van szó. Ezért mivel az otthonszülés kérdése is a magzatot érinti, a jogalkotónak ki kell egészíteni a magzatvédelmi törvényt vagy az egészségügyi törvényt egy, az otthonszülésről szóló résszel. Minden hasonló kérdés törvényben szerepel. Az ellátás visszautasítása is az egészségügyi törvényben szerepel, és csak az eljárási kérdések vannak kormányrendeletben, a technikai részek.

Tehát megint visszajutunk oda, hogy az emberi autonómia mégiscsak védendő, és ezek szerint még rendeletben sem lehet ilyesmiket kimondani. Ha az egészségügyi törvénybe illesztik bele, akkor medikalizálják, ha önálló, vagy esetleg a magzati élet védelméről szóló törvénybe, akkor viszont nem.

Láthatjuk, hogy a mai kormányrendelet félmegoldás, és egy kitalált szituációban nyilatkoztatja az anyát a választásáról, vagy éppen megtiltja neki a választást. Mivel az élet és a szülés sem prognosztizálható pontosan, biztos, hogy van a szüléseknek valahány százaléka, ami teljesen másképp folyik le, mint ahogyan eltervezték. Repülőgépen is szültek már, hajtottak végre kényszerleszállást is miatta a Ferihegyen.

Ha ez a szabályozás az államnak fontos, akkor törvényben, választási lehetőséget biztosítva, és rugalmas lehetőségekkel, átgondolva, nagyon részletes garanciákat adva a tájékoztatásról (többet, mint amit az egészségügyi törvény leír), és ehhez eszközöket is adva kellene megalkotni, mert ma ez sajnos nem fér bele a terhes gondozásba. Igaz, ehhez alapos szabályozási hatásvizsgálat kellene, ami mára inkább elvetélt a jogalkotás szülési folyamatában.

THINK TANK

Granyák Livia:
Mi lesz Katalónia sorsa? ¹

Madridnak bölcsőbbnek kellene lennie és gazdasági engedményeknél többet ajánlania Barcelonának, írja Cale Salih tanulmányában. Ennek azonban nyomát sem látjuk, mi több a megtartott szimbolikus népszavazás miatt is eljárás indult a katalán elnök ellen.

I. Hogyan jutott Spanyolország idáig?

Arthur Mas, Katalónia vezetője szeptember 27-én írta alá azt a rendeletet, amely november 9.-ére egy nem kötelező erejű népszavazást tűzött ki Katalónia függetlenségéről. Az akkori felmérések azt mutatták, hogy a katalánok egyik fele az elszakadást, míg a másik fele a nagyobb autonómia melletti maradási választotta volna. A népszavazás kiírása azonban alkotmányellenes volt, mivel az alkotmány értelmében azt csak úgy lehetne megtartani, ha az összes választásra jogosult spanyol állampolgár szavazhatna. Így Cale Salih, aki a Közép-Kelet Európa Fórum programjának volt diákja, igyekezett felvázolni milyen lehetőségek állnak nyitva a katalánok számára és miért.

Az alkotmánnyal való összeegyeztethetlenség miatt egyértelmű volt, hogy az Alkotmánybíróságnak fel kell függesztenie a népszavazást. Ezzel Madrid Arthur Mas-t a népszavazás lefűjására akarta kényszeríteni. Erre azonban nem került sor, mivel a népszavazást bár véleménynyilvánító jelleggel, de november 9-én a felfüggesztés ellenére is megtartották.

Ezzel Mas és pártja a Konvergencia és Unió (CiU) elkerülte az előrehozott regionális választásokat. Sokan úgy tartották, köztük Ferran Requejo, a Pompeu Fabra Egyetem professzora is, hogy ha nem a referendum, akkor az előrehozott választások megtartására fog nagy valószínűséggel sor kerülni. Egy esetleges választás kimenetele pedig egyáltalán nem biztos, hogy a CiU-nak kedvezett volna, tekintettel arra, hogy a legutóbbi európai parlamenti választásokon az Republikánus Baloldal Katalónia (ERC) szerezte meg az elsőséget az addig töretlen népszerűségnek örvendő CiU-val szemben. Ha pedig a CiU elveszíti a következő választásokat az magában hordozza azt a lehetőséget, hogy Mariano Rajoy miniszterelnöknek egy olyan új partnerrel kell szembenéznie Barcelonában, aki kevésbé lesz hajlandó tárgyalni, mint Mas.

II. Függetlenség - miért pont most?

A katalánok elszakadásának kérdése már régóta napirenden van, de miért éppen most érett meg a kérdés arra, hogy valódi lépések történjenek?

¹ Cale Salih: *Catalonia's Separatist Swell*. <https://dgap.org/en/article/getFullPDF/25960> (Letöltve: 2014.11.05.).

A válasz természetesen több tényezőt foglal magában, írja Cale Salih. Az egyik a 2008-as pénzügyi válság, amely igen nagy lendületet adott az elszakadási törekvéseknek, hiszen azóta az önállóságot támogatók száma a duplájára nőtt. Spanyolország egyik leggazdagabb részeként, Katalónia igen nagy szerepet játszik az ország többi, szegényebb részeinek fenntartásában. Ennek köszönhetően sok katalán úgy érezte, hogy a küszködő Spanyolország súlya igazságtalanul rántotta magával az ő területüket is.

A katalán nyelv szerepe

A másik fontos tényező a katalán nyelv, melyen, mint anyanyelven való oktatás 1983 óta igen jelentős fejlődés ment végbe. Az *EUSCAT* projekt tanulmánya szerint erős kapcsolat figyelhető meg a katalán nyelv használata és a függetlenség támogatása között. A katalán nyelvet szokásszerűen beszélők 84 %-a támogatta az elszakadás gondolatát. Ezzel szemben a spanyol nyelvet beszélők közül csak 24,9% szavazott a függetlenségre. Diego Muro, aki részt vett a tanulmány elkészítésében, elmagyarázta, hogy a nyelv alapján történő vizsgálódás sokatmondó eredményeket hozhat a tekintetben, hogy valaki függetlenségpárti-e vagy sem. A nyelv a katalán identitás egyik alapvető pillére és használatának gyakorisága szorosan kötődik az elszakadástól való viszonyuláshoz. Így érthető, hogy a spanyol Alkotmánybíróság miért mondta 2010-ben: a katalán nyelv nem élvezhet elsőbbséget a spanyollal szemben valamint, hogy Katalónia, mint „nemzet” jogilag nem létezik. Mostanra azonban a katalán nyelv nagyfokú használata az iskolákban, egy új generációt hívott életre, amely erős katalán azonosságtudattal rendelkezik. Így a fiatalok körében a katalán függetlenség támogatása különösen magas, legalább 60%. Ehhez a gazdasági válság szintén hozzájárult, hiszen a fiatalok nem tudnak kielégítő és egyben kihívást jelentő, képzettségi szintjüknek megfelelő munkát találni. A függetlenségi mozgalom azonban egyfajta kiutat, értelmes célt kínál számukra a kilátástalanságban.

Erős civil támogatottság

Az erős katalán azonosságtudattal rendelkező fiatalok pedig aktívan is tesznek az önállóság kivívásáért, akár média kampányok akár demonstrációk szervezésével. A régió legnagyobb civil társadalmi mozgalma, a Katalán Nemzeti Egyesület (ANC) több, mint 30,000 taggal (több, mint 20,000 aktivistával) rendelkezik. Az ANC nevéhez több, emberek millióit érintő demonstráció fűződik. 2013-ban például egy 1,6 millió emberből álló, élő láncot szervezett Franciaország határától Valencia határáig (156 km). Ricard Gene, az ANC titkárságának tagja elmondta: „Politikai szemszögből, mi (az ACN tagjai) meglehetősen különbözően gondolkodunk. Egészen a jobb oldaltól kezdve a szélső baloldalig, kéz a kézben dolgozunk az egyesületben.” Ferran Requejo kiemelte „mivel az ANC minden politikai irányítástól mentes, meg tudta őrizni tisztaságát.” Ennek köszönhetően mára az ANC az egyik legbefolyásosabb és legaktívabb katalán önállóságot támogató szervezet.

Skócia szavazhatott- Katalónia miért nem?

A helyzetet az is fokozza, hogy míg időközben Skócia szavazhatott, Madrid továbbra is ragaszkodik elutasító hozzáállásához. Ezzel azonban veszélyes játékot játszik. Ahogy Alfred Bosch ERC parlamenti képviselő mondta: „Minél többet tagadnak meg tőlünk, annál többet akarunk majd.”

Vajon ezt mutatja a már megtartott szimbolikus népszavazás is? A referendum megtartását megelőzően több katalán támogatta azt, hogy népszavazással dönthessenek a kérdésben, mint a tényleges elszakadást. Ezzel szemben a megtartott szavazáson a résztvevők 80,7%-a mondta, hogy Katalónia legyen állam és egyben önálló is. Ez lényeges, mivel Katalónia állami voltának nem feltétlenül kellene együtt járnia a spanyolokkal való szakítással is. Egy föderalista Spanyolország kialakítása pedig kompromisszumos megoldást jelentene mindkét fél számára.

A népszavazás eredményeinek jelentősége azonban megkérdőjelezhető, hiszen az 5,4 millió választásra jogosult közül „csak” 2,25 millióan szavaztak, pedig már 16 éves kortól szabad volt a részvétel. Öt településen a polgármester ellenvéleménye miatt nem lehetett szavazni. Ebből kifolyólag ez az adat nem hiteles, de egyfajta támpontnak mindenféleképpen tekinthető. Nem véletlen, hogy Mas elnök ezt követően egy hivatalos népszavazás megtartását kívánta.

Erre azonban Madrid nem sok hajlandóságot mutat, dacára annak, hogy tisztán látszik a függetlenségpártiak igen jelentős és elszánt erővel bírnak. Ez pedig nem fog csak úgy eltűnni. Bár az új spanyol király, VI. Fülöp jó indulatát és a katalánok iránti tiszteletét fejezte ki uralkodásának kezdetekor, ezen és a véleménynyilvánító népszavazás meg nem akadályozásán túl a spanyol fél nem tett semmit a katalánok felé való közeledés érdekében. Azt is be kell látnunk, ez az uralkodói gesztus és a szimbolikus népszavazás megtarthatósága nyilvánvalóan kevés a katalánoknak. A spanyol fél részéről pedig semmilyen tényleges szándékot nem fejez ki a katalán függetlenség megengedése tekintetében.

III. Mit kellene tenni?

Az elszakadás kérdésében a leggyorsabb és legegyszerűbb megoldást a népszavazás megtartásának megengedése jelentette volna, írja Cale Salih. Ezzel Madrid kifejezhette volna jó szándékát a katalánok felé, akik már amúgy is egyre érzékenyebbek a kormány támadó magatartásával szemben. Természetesen a referendum megtartásának engedélyezése magában rejti az elszakadás kimondásának veszélyét, de amint láttuk Skóciában nem ez történt.

A megtagadás minden bizonnyal tovább szítja a feszültségeket, gátat vetve ezzel a felek közötti párbeszédnek, amely ideális eszköze lehetne a probléma megoldásának. Mindezek mellett pedig ezzel más, alternatív, talán még radikálisabb megoldások keresésére ösztönzik a katalánokat.

A kérdésben érdekes szerepe lehet az Európai Uniónak is. Az elszakadni kívánó katalánok többsége ugyanis az EU-ban kíván maradni. A tanulmányok azt mutatják ez olyannyira erős szempont számukra, hogy az elszakadást támogatóinak száma drasztikusan csökkenne, ha a független Katalónia kiszorulna az EU-ból. Így tehát a jövőben a vita eldöntését a jelenleg még bizonytalan uniós tagság kérdése is nagymértékben befolyásolhatja.

Granyák Livia:
Migránsokat befogadó európai városok²

A városok életében mindig is nagy szerepet játszott a bevándorlás jelensége, ez azonban napjainkban még inkább igaz. A külföldiek beáramlása kompenzálja az európai városok alacsony születési számát, gazdasági és társadalmi fejlődés indikátora. Ugyanakkor a világ példa nélküli urbanizációjának köszönhetően a migráció mára, próbára teszi a városok befogadó képességeit. Egyre nagyobb hangsúlyt kap az a kérdés, hogy a városok képesek-e és ha igen akkor miként, olyan környezetet kialakítani, amely a kitaszítottság helyett a gyarapodás lehetőségét biztosítja az oda érkezőknek.

Erre keresi a választ írásában Dirk Gebhart, a barcelonai Pompeu Fabra Egyetem, integrációs politikával foglalkozó kutatója is. Vizsgálata során számos problémát, de több jó gyakorlatot is sikerült felfedeznie.

I. Miért városi szinten reagáljunk?

Az Európai Unió, különböző intézményei újra és újra kifejezésre juttatják, milyen létfontosságú szerepet játszanak a városok a bevándorlók befogadásában. Ennek ellenére, a nemzeti kormányok integrációs politikájukból sokszor kihagyják őket. Bár sok város részt venne az idevonatkozó feladatokban, cselekvési lehetőségüket számos jogi és politikai akadály nehezíti. Szerepvállalásuk mellett pedig két érv is szól. Az első, a városok rendelkeznek a legelőnyösebb helyzettel annak eldöntésére, mely stratégiák működőképesek és melyek nem. Második érvként a bevándorlók városi lakosságban megjelenő nagy aránya hozható fel. Míg Brüsszelben a nem állampolgárok aránya a népesség 33%-át jelenti, addig ez országos szinten csak 11%; a külföldiek aránya Malmöben 30%, összehasonlítva Svédország 15%-val, London 34%-a az Egyesült Királyság 12%-val ; München 38%-a Németország 20%-val szemben. Amíg Rotterdam városának durván a fele nem holland állampolgár, ún. *allochthonous*, addig Hollandia népességében ez 21%.

II. Az integráció városi és állami megközelítése

A városok az ún. „puha” befogadási irányelvekkel kívánják támogatni az oda érkezőket és biztosítani a szükséges képzéseket. Ez azonban gyakran összeütközésbe kerül a „kemény” országos szinten meghatározott befogadási politikával, amely igen különböző jogokat és kötelezettségeket állapít meg a munkavállalás érdekében, a családi okokból érkező migránsok, az uniós állampolgárok, a menekültek, a tanulók és az illegális bevándorlók számára.

² Dirk Gebhart: *Building inclusive cities: challenges in the multilevel governance of immigrant integration in Europe*. <https://councillibrary.files.wordpress.com/2014/10/ttr-2014-17.pdf> (Letöltve: 2014.11.05.).

Mivel az egyes országok és városok között eltérő hozzáállás figyelhető meg e téren, igen változatos gyakorlat alakult ki. Franciaországban és Belgium flamand régiójában például az integrációs politikát központilag irányítják, a civil szervezetekkel való megvalósítás pedig mindenféle hivatalos, városi kormányzat részvétele nélkül történik. Ezzel nagymértékben kihasználatlanul hagyva, a bevándorlók számára első kapcsolódási pontként működő, városi ügyintézőket. Németország hasonló modellt követ: a Migránsok és Menekültek Szövetségi Irodája, az érintett NGO-kal együtt dolgozik az integrációs programok kivitelezésén.

Ezzel ellentétben, Dániában és Svédországban a városoknak világos végrehajtási kötelezettségük van. A svéd városok az állam nevében szerveznek orientációs tanfolyamokat, amelyeket a helyi körülményekhez tudnak igazítani. Dániában a városok az általános orientációs tanfolyamok mellett szakmai tájékoztatókat is tartanak. A dán programot a központi és a helyi kormányzat is támogatja anyagilag, a városok pedig külön anyagi juttatásban részesülnek a munkapiaci szereplők növelése után.

Harmadik megoldásként néhány ország a városok számára nagy autonómiát biztosít a bevándorlók fogadása terén. A finn rendszer értelmében például, az önkormányzatok külön pénzügyi alapokkal rendelkeznek az újonnan érkezőknek nyújtandó helyi tanácsadó szolgáltatások megvalósítására.

Ez rendkívül fontos lehet, hiszen az országos integrációs politika, mivel az egész országra kiterjedő rendszert kíván létrehozni, gyakran nem biztosítja azokat a szükséges erőforrásokat a városoknak, amelyre viszont szükségük lenne a specifikus kihívások leküzdése érdekében. Mindemellett az központi kormány néha igen megbízhatatlan partnernek bizonyul. Ennek egyik drámai példája a holland kormány 2012-es döntése, mellyel visszavette a városi integráció pénzügyi alapjait. Az állami alapok visszavonásának újabb esete volt a bevándorlók integrálására létrehozott spanyol nemzeti alap 2012-es eltörlése is.

III. Városi szerepvállalás

Az egységesebb politikával rendelkező északi országok kivételével, a városok gyakran az országos politikával párhuzamosan vagy a mellett, azt kiegészítve szervezik saját integrációs tevékenységeiket ahelyett, hogy ezt az országos szabályokon belül tennék. Ez pedig egyáltalán nem teszi hatékonyvá a rendszert, tekintettel arra, hogy a központi kormányzat sokszor jelentős összegeket költ el ezen a téren. Azonban azokban az esetekben, amikor az országos szintű szabályozások túlságosan szigorúak vagy netán nem is léteznek, a városok arra kényszerülnek, hogy az egységes szemlélet helyett, saját, speciális szabályait határozzák meg. Ebből adódóan többen ingyenes vagy olcsó nyelvi kurzusokat indítottak a kormányzat által biztosított tanfolyamok mellett, mivel azok nem voltak elérhetőek mindenki számára vagy nem voltak eléggé a gyakorlati szükségletekhez igazítva. Ezt tette München városa is, amikor szakmai képzéssel kombinált nyelvi kurzusokat fejlesztett ki.

Az országos kezdeményezések hiányára reagáló jó példa Barcelona. Az egyszerű információnyújtáson kívül, a város saját költségvetését használva nyújt a családok számára a családregyesítési folyamatról átfogó és egyben személyre szabott jogi, gyakorlati és pszichológiai tanácsadást. A később érkező családtagok pedig különböző lehetőségek közül választhatnak. Ilyen például az a nyári program, amelyet azoknak a fiataloknak szerveznek, akik túl későn érkeztek az országba ahhoz, hogy az iskolai környezetbe be tudjanak illeszkedni.

IV. A különbözőség elfogadása

A városok a bevándorlók hosszú távú beilleszkedésének segítésében szintén létfontosságú szerepet játszanak, írja Dirk Gebhart. Ez kiterjed mind a foglalkoztatás, mind az oktatás, mind a lakhatás területén jelentkező akadályok azonosítására, amelyekkel akár még a második generációnak is szembesülnie kell. E cél megvalósításának sikeressége azonban a jogalkotón is múlik, hiszen a jogi szabályok segítségével biztosítani kell a diszkrimináció tilalmát, a szakértelem elismertetésének megkönnyítését valamint a helyi választásokon való részvétel megengedését. Erre pedig eltérő mértékben és nem minden esetben hajlandó.

V. A sokszínűség jobb tükrözése

Több országban, a városi népesség sokféleségét nem tükrözik a városi intézmények megfelelően. Ennek egyik fő okát abban látja Gebhart, hogy sok közsférában lévő állást a jog az adott ország állampolgárainak és uniós állampolgároknak tart fenn. Ez a helyzet például Ausztriában, Németországban, Luxemburgban, Portugáliában és Spanyolországban. Franciaországban körülbelül 5 millió állás, főleg közszolgák állásai jogilag elérhetetlen a nem uniós polgárok számára.

Így a minél befogadóbb intézmények és szolgáltatások kialakítása érdekében, a városok a különbözőségek elfogadását és tudatosságot növelő stratégiákat fejlesztenek ki, hangsúlyozva az interkulturális oktatást, elfogadást és egyenlő lehetőségek biztosítását. Az interkulturális oktatás Münchenben központi kérdéssé vált, a népesség minden csoportjának egyenlően kívánják biztosítani. A más kultúrák iránti érzékenységet beépítették a személyzet magasabb pozíciót betöltő tagjainak életrajzába, felvételi, értékelési és képzési folyamatába. A város igyekszik külső partnereket is megnyerni e téren; a helyi sport klubokat arra bátorítják, hogy alkalmazzanak a kisebbségek körébe tartozó személyeket és jobban tükrözzék a társadalom sokszínűségét.

Koppenhága „Foglalkozz a várossal” elnevezésű kezdeményezésének célkitűzése, hogy a város 2015-re Európa legbefogadóbb közösségévé váljon, a kirekesztés és diszkrimináció csökkentésével, a közösségi öntudat támogatásával valamint az elérhető szolgáltatások ellenőrzésével. Az NGO-kal együttműködve a polgárok egészének jogairól és kötelezettségeiről szóló képzéseket és kampányokat tartanak. Az olyan helyi integrációs

stratégiák, mint Münchené és Koppenhágáé, egyre jellemzőbbek Európában mi több Európán kívül is- például Torontó.

VI. Diszkrimináció leküzdése

A szerző hangsúlyozza, hogy a városok diszkrimináció és rasszizmus elleni harca régi hagyományokra nyúlik vissza. Ebből adódóan igen erős elkötelezettség jelenik meg kampányaikban, melyekben a helyi közösségi identitás is nagy szerepet kap: pl. Dublin „Egy város egy közösség” kezdeményezése, Amszterdam „*Discriminatie-Amsterdam is er klaar me*” vagyis „Amszterdam végez a diszkriminációval” kampánya. A bevándorlókat Barcelonában érik a legnagyobb mértékben előítéletek. Ennek köszönhetően több képzést és tájékoztató kampányt valósítanak meg, felhasználva a komikum világát is („*Blanca Rosita Barcelona*”). Ezek célja a sztereotípiák igaz valójukban való bemutatása valamint a letelepedett bevándorlók élettörténeteire való figyelemfelhívás. A város 1998 óta saját diszkriminációs irodával rendelkezik, amely a személyes tanácsadás biztosításán túl, panaszokat regisztrál és a diszkriminációs eseteket figyeli meg.

A jobb és szélesebb körű helyi kezdeményezések fő akadálya a hatékony nemzeti diszkrimináció ellenes politika hiánya. Míg az Európai Unió Faji Egyenlőségi Irányelve³ az egész unióra kiterjedő etnikai és faji diszkrimináció elleni küzdelem rendszerét hozta létre, a végrehajtás nagy részét a tagállamokra bízta. Az EU Alapjogi Ügynökségének 2008-as *EU MIDIS* felmérése azt mutatta, hogy az unióban élő etnikai kisebbségek 82%-a nem jelentette az általa tapasztalt diszkriminációt, 57%-uk pedig nem volt tisztában a diszkrimináció elleni jogi lehetőségekkel.

Azonban e téren is vannak jó megoldások. Hollandia 2009. évi városi anti-diszkriminációs törvénye például, az önkormányzat feladatákként állapítja meg a diszkrimináció elleni panaszok rögzítését és megfigyelését, a helyi diszkriminációs irodák segítségével Hasonló rendszer létezik Belgiumban és Franciaországban is.

VII. Összegzés

Míg a központi akarat célja, hogy meghatározhassa, mely csoportok férjenek hozzá a szolgáltatásaihoz, addig a városok számára a sajátos kihívások megoldása, a társadalmi befogadás elősegítése az elsődleges. A sikeres közigazgatási együttműködés még mindig ritka. A túlságosan az egységességre koncentráló országos politika nem képes azokkal az előnyökkel élni, amelyet a városokkal való együttműködés nyújthatna (jóllehet van néhány kivétel az északi országokban). A kormányok gyakran megbízhatatlan társnak bizonyulnak, köszönhetően a gyakori önkényes politikai változtatásoknak és a pénzügyi alapok visszavonásának. Ezen kívül az országos politikák bürokratikusakká válhatnak és azokat a helyi kihívásokhoz is bonyolult igazítani. Így sok város dönt úgy, hogy helyi szervezeteket és szolgáltatásokat hoz létre. Erőfeszítéseiket a jogi keretek azonban

³ 2000/43/EC Racial Equality Directive.

igencsak megnehezítik. Mivel azok éppen azt igyekeznek megakadályozni, hogy a bevándorlók elérjék a közsféra állásait, megkapják a helyi szavazás jogát és elismertessék szakképzettségüket. Éppen ezért a helyi és országos integrációs politika kibékítése kulcsfontosságú egész Európa számára, vonja le a végső következtetést Gebhart.

Tóth Mónika:
Migráns-e az uniós polgár, ha más tagállamban vállal munkát?⁴

Év eleje óta Románia és Bulgária állampolgárai is élvezik az EU tagállamain belüli szabad munkavállalás lehetőségét. Ez azonban nem minden tagállamban keltett pozitív visszhangot. Heves vita robbant ki, és megrendült az EU fenntarthatóságába vetett bizalom is. Nagy-Britanniában és Franciaországban pedig emiatt negatív sztereotípiákkal és előítéletekkel kénytelenek megküzdeni a román és bolgár munkavállalók.

A vitát főként a szélsőséges pártok indították meg. Nagy-Britanniában a kezdeményezők jellemzően a szélsőjobbhoz tartoznak, Franciaországban pedig a *Nemzeti Front* „viszi a hátán” a vitát, de a középjobb is hasonló állásponton van például a romákat érintő kérdésekben. A média és a szenzációhajhász lapok természetesen felfűjték a témát, ezáltal pedig az Unió jó és rossz oldala is folyamatosan a figyelem középpontjában áll.

I. Negatív előítéletek, sztereotípiák

„A fő probléma a téma kapcsán az, hogy hívhatunk-e bevándorlónak egy uniós polgárt, aki a szabad mozgás alapvető jogát élvezzi”⁵ – írja Andreea-Doina Călbează (Európai Politikák Romániai Központja)⁶. Krízis idején – ha valami nem úgy működik, ahogy működni kéne, „kell”, hogy keressünk egy bűnbakot. A leggyengébb célpont pedig, akit előránthatunk, mindig a bevándorló. Hiszen a munkaerőpiacra való bejutás következtében persze előjönnek a meg nem érdemelt szociális juttatások, az oktatási és egészségügyi rendszer leterheltsége, a munkanélküliek száma, stb. Így sok esetben az emberek a negatív előítéletek következtében már bűncselekményekkel hozzák összefüggésbe a külföldi munkavállalókat, rossz tulajdonságokkal ruházzák fel őket Călbează szerint, ahelyett, hogy az EU céljának megfelelően integrációjuk elősegítése történne.

Ezeket alátámasztandó, 2013 végén és 2014 elején többek közt a következő címekkel jelentek meg cikkek a brit és francia napilapokban:⁷ „Bevándorlási hullámok a keleti országokból”,⁸ „Pénztelen bevándorlók”.⁹ „A romák olyanok, mint a madarak,

⁴ Andreea-Doina Călbează: *The anti-migration discourse with regard to Romanian and Bulgarian citizens in France and Great Britain: between blame culture, negative stereotypes and prejudice*. Romanian Center for European Policies, Policy Brief 32, June 2014.

⁵ Uo. 3. o.

⁶ About CRPE. Elérhető: <http://www.crpe.ro/en/team-crpe/> (Letöltve: 2014.12.01.).

⁷ Călbează: i.m. 3. o.

⁸ Derby Telegraph: *MP leads rebellion to keep out new wave of Euro migrants*. Elérhető: <http://www.derbytelegraph.co.uk/MP-leads-rebellion-new-wave-Euro-migrants/story-20110890-detail/story.html> (Letöltve: 2014.12.01.).

⁹ Evening Standard: *Bin bags and battered cases: Eastern European beggars back at Marble Arch as Mayor warns of more to come*. Elérhető: <http://www.standard.co.uk/news/london/bin-bags-and-battered->

természetükből fakadóan repülnek/lopnak”,¹⁰ „A romáknak vissza kéne menniük Romániába és Bulgáriába, mert az életmódjuk rendkívül eltér a miénktől, ami nyilvánvaló konfrontálódáshoz vezet”¹¹ (idézet Manuel Valls miniszterelnöktől).¹²

Persze jelentek meg olyan cikkek is, melyek cáfolni igyekeztek ezeket az állításokat: különféle statisztikákat és tanulmányokat mutattak be, hogy prezentálják az Unión belüli vándorlást, és ezáltal megnyugtassák a kedélyeket. Sőt, olyan cikkek is íródtak, melyek az Unión belüli munkavállalás előnyét hangsúlyozták. Ezek azonban nem tettek szert széles körű népszerűsége, számuk elenyésző a negatív tulajdonságokat hangsúlyozókhoz képest. Arról pedig, hogy a beharangozott bevándorlási hullám végül nem következett be, már nem születtek cikkek.¹³

II. A szorongás, félelem a munkaerőpiacra való bejutástól

Tekintettel arra, hogy „szorongó társadalomban élünk”, az egész vita oka maga a szorongás lehet – írja Călbează.¹⁴ Manapság az emberek a terrorizmusnál is súlyosabb problémaként élik meg a migráció jelenségét, mintha ez valahogy a világ végét jelentené. A munkaerőpiac, a nemzeti identitás és a biztonság problémájaként élik meg. Holott egyrészt az, hogy egy külföldi bejut a hazai munkaerőpiacra, önmagában még nem jelenti a munkanélküliség növekedését, másrészt számunkra is nyitva áll a lehetőség, hogy más országban vállaljunk munkát.¹⁵

Románia és Bulgária még nem tagja a Schengeni Térségnek. Hiába teljesítették a schengeni vívmányok és a csatlakozási szerződés szükséges feltételeit, a tárgyalások (konkrét határidő nélkül) még folyamatban vannak. Így pedig ők még mindig „függő” helyzetben vannak, pusztán politikai okokból. Az európai országok számára ugyanis fő céllá vált a külső határok biztosítása, ezért Románia és Bulgária úgy szólnak kívülállókká váltak, az uniós polgárok túlnyomó többsége ugyanis anyagi instabilitással és bizonytalansággal társítja a bővülést.¹⁶

III. Egy kelet-európai bevándorló portréja

[cases-eastern-european-beggars-back-at-marble-arch-as-mayor-warns-of-more-to-8971714.html](http://www.romea.cz/en/news/french-appeals-court-upholds-le-pen-s-fine-over-insult-to-roma) (Letöltve: 2014.12.01.).

¹⁰ *French appeals court upholds Le Pen's fine over insult to Roma*. Elérhető: <http://www.romea.cz/en/news/french-appeals-court-upholds-le-pen-s-fine-over-insult-to-roma> (Letöltve: 2014.12.01.).

¹¹ *France: 'Anti-Roma outcry'*. Elérhető: <http://www.voxeurop.eu/en/content/news-brief/4173831-anti-roma-outcry> (Letöltve: 2014.12.01.).

¹² Călbează: i.m. 4. o.

¹³ Uo. 3. o.

¹⁴ Uo. 5. o.

¹⁵ Uo.

¹⁶ Uo. 9. o.

Ezen a ponton is le kell rombolnunk a negatív előítéleteket. Ellentétben a közvélekedéssel, az átlagos Nagy-Britanniában vagy Franciaországban letelepedő román/bolgár állampolgár nem írástudatlan, nem munkanélküli és nem szegény, hanem szakképzett, munkaképes korú állampolgár korlátozott lehetőségekkel a munkaerőpiacon, aki mégis képes a képzettségének megfelelő állást találni.¹⁷

Általában olyan célországokat választanak maguknak, melyek bizonyos szempontból közel vannak hozzájuk (kulturális, nyelvi vagy fizikai közelség), ezért megy például a román munkavállaló előszeretettel Olasz- és Spanyolországba, a bolgár pedig Görögországba. Ezen felül pedig általában csak akkor vándorolnak át, amikor már állásajánlatuk is van az adott országból.¹⁸

negatív előítéletek	valóság
írástudatlan	szakképzett
munkanélküli	munkaképes korú
szegény	korlátozott lehetőségekkel rendelkezik a munkaerőpiacon
a szociális juttatásokra pályázik	DE képes állást találni
	közeli célországot választanak
	többnyire csak meglévő állásajánlat esetén vándorolnak át
	csupán 1-5% folyamodik valóban szociális juttatásért

IV. A bevándorlók aránya és motivációjuk

2011-ben a bevándorlók száma Németországban volt a legmagasabb. Második helyen Spanyolország áll, a nyomában Olaszország, Egyesült Királyság és Franciaország. Összességében a külföldi állampolgárok több, mint 75%-a él ebben az öt célországban.

A bevándorlók száma	
Németország	7,2 millió (a teljes lakosság 9%-a)
Spanyolország	5,7 millió (12%)
Olaszország	4,6 millió (8%)
Egyesült Királyság	4,5 millió (7%)
Franciaország	3,8 millió (6%)

¹⁷ Uo. 13. o.

¹⁸ Uo.

A mobil uniós polgárok eloszlása 2004-től 2008-ig 2,4%-kal nőtt, az ezt követő négy évben pedig még 20,8%-kal, így 2012 végén már 14,1 millió uniós polgár élt másik tagállam területén. Fő motivációjuk a szabad mozgás lehetőségét illetően a munkavállalás, ezt követik a családi okok. Azok közül a polgárok közül, akik épp nem állnak alkalmazásban, 64% korábban már dolgozott az adott ország területén, 74%-uk pedig egy háztartásban él legalább egy alkalmazásban álló munkavállalóval.

Egy korábban említett érv a bevándorlók ellen az, hogy a szociális juttatásokra ők is pályáznak majd. Ezt azonban egy tanulmány¹⁹ megcáfolja: ez alapján ugyanis a külföldi munkavállalók csupán 1-5%-a folyamodik juttatásokért. Tehát a nézet, miszerint a migránsok szociális juttatásokból élnek a célországban, tarthatatlan, hiszen nincs alapvető bizonyítéka: csak egy eszköz volt arra, hogy felkeltse a figyelmet.

Érdekes egyébként, hogy bár az Egyesült Királyság és Franciaország csak a negyedik-ötödik helyen áll külföldi munkavállalók arányát tekintve, a legdurvább ellenállást, s a legmegalázóbb bánásmódot mégis ők fejtik ki velük szemben.

V. Kedvelt célországok

Románia lélekszáma a vándorlás miatt hárommillió állampolgárral (főleg fiatalokkal) csökkent az elmúlt húsz évben. Az Unió statisztikái alapján a románok 94%-a és a bolgárok 92%-a nem Nagy-Britanniát és Franciaországot választja, hanem más országot.²⁰ A románok legkedveltebb célországa (véltetően a nyelv hasonlósága miatt) Olaszország és Spanyolország. Itt ők alkotják a legnagyobb nemzeti kisebbséget. A preferencia-sorrend tehát így néz ki:

1. Olaszország,
2. Spanyolország,
3. Németország,
4. Nagy-Britannia,
5. Franciaország.

A két országból Nagy-Britanniába megközelítőleg 124000 migráns érkezik, Franciaországba pedig kb. 87000. A médiában megfogalmazottaktól eltérően pedig a két nemzet 15 és 64 év közti mobil állampolgárainak 63%-a áll alkalmazásban, azok közül azonban, akik a hazájukban maradtak, csak az 59%-a. A mobil állampolgárok 16%-a nem áll alkalmazásban, 21%-uk pedig gazdaságilag inaktív. Mindez azt mutatja, hogy az ebből a két országból érkező személyek szívesebben vállalnak munkát külföldön, mint otthon, s előtérbe helyezik az alkalmazottságot a családdal és a barátokkal szemben.²¹

¹⁹ Juravle – Weber – Canetta - Fries Tersch - Kadunc (ICF GHK in association with Milieu Ltd): *A fact finding analysis on the impact on the Member States' social security systems of the entitlements of non-active intra-EU migrants to special non-contributory cash benefits and healthcare granted on the basis of residence*. Elérhető: <http://csdle.lex.unict.it/docs/labourweb/A-fact-finding-analysis-on-the-impact-on-the-Member-States-social-security-systems-of-the-entitlements/4470.aspx> (Letöltve: 2014.12.01.).

²⁰ Cálbează i.m. 11. o.

²¹ Uo.

Említést kell tennünk a képzettségükről is. A román és bolgár bevándorló népesség 20%-a alacsony képzettségű, 61%-uk középszintű, míg 19%-uk magas szintű képzettséggel rendelkezik. A két országból Nagy-Britanniába és Franciaországba érkező migránsok nagy része a közepesen képzettek táborába tartozik, az Európai Bizottság 2012-es becslése szerint pedig a mobil munkavállalók 30%-a képzettségi szintjén alul talál állást a munkaerőpiacon.²²

VI. Migráns?

Bár Călbează tanulmánya ezzel már konkrétan nem foglalkozik, visszatérve a kérdésre, miszerint „hívhatunk-e migránsnak egy uniós polgárt, aki a szabad mozgás alapvető jogát élvezzi”, a válasz: nem. Mégpedig azért, mert bár más tagállam állampolgára, az unió céljainak megfelelően ugyanazon jogokat kell, hogy élvezze, mint a többi tagállam állampolgárai. Így bár „külföldi”, nem vehető „egy kalap alá” a harmadik országból érkező bevándorlókkal. Ezek az országok elfogadták a feltételeket a csatlakozáskor, és tisztában voltak azzal, hogy csatlakozásuk azzal jár, hogy más tagállamok munkavállalói is bejutnak a munkaerőpiacra. Románia és Bulgária csatlakozásakor pedig szintén tisztában voltak a következményekkel, ezáltal késő tehát arra hivatkozni, hogy „elveszik előlünk a munkát”.

Jól látható tehát, hogy a francia és brit lapok a szélsőséges pártok kezdeményezéséből kiindulva megalapozatlanul keltenek feszültséget a társadalomban, emiatt pedig hátrányosan megkülönböztetetté válnak a bolgár és román munkavállalók. Ez pedig az a pont, ami az Unión belül, a tagállamok közt is feszültséget generál.

VII. Kulcsgondolatok a megoldáshoz

Călbează szerint egyfelől megoldást jelenthet az EU-n belüli migráció és a harmadik országból történő bevándorlás elhatárolása, hiszen ezáltal elkerüljük a félreértéseket. Másfelől ebből a médiának is ki kéne venni a részét, ugyanis kulcsszerepet tölthetne be a rasszizmus, az idegengyűlölet és az intolerancia elleni harcban, mivel fontos szerepet tölt be a mindennapokban. Az oknyomozó újságírásnak kéne átvenni a bulvárlapok szerepét és az etikának mindebben jelen kéne lennie. Az Uniónak pedig úgy kéne megvalósítania a szabad mozgás jogát, hogy a jövőben a rasszizmust és idegengyűlöletet terjesztő üzenetek ne tudják ilyen mértékben lekötni a nyilvánosságot.²³

²² Uo. 11-12. o.

²³ Uo. 19. o.

Szilágyi Réka:
A Világkereskedelmi Szervezet – Új kérdések, új kihívások

Pascal Lamy – a Notre Europe – Jacques Delors Intézet tiszteletbeli elnöke és korábbi WTO főigazgató 2014 szeptemberében megjelent írásában a Világkereskedelmi Szervezetet (a továbbiakban: WTO) érintő aktuális kérdésekről ír, melynek vizsgálatához elengedhetetlen visszatekinteni a múlt eseményeire, és felkészülni a jövő kérdéseire.

A volt WTO főigazgató írásának első felében a nemzetközi kereskedelem átalakulását vizsgálja, majd a feltörekvő országok jelentőségéről ejt szót, és végül javaslatokat tesz a tagországok kormányai számára a haladás elősegítése érdekében.

I. Bevezetés

A bevezetőben a szerző megállapítja, hogy a kereskedelem globalizációja a gazdasági válság ellenére tovább folytatódott, azonban arculata megváltozott. A fő kihívás, amellyel az elkövetkező évtizedekben szembe kell néznünk: a kollektív preferenciák konvergenciája. A feltörekvő országok új szerepet játszanak ebben a folyamatban. Új szövetségek születnek. A helyzet változásokat hoz a fejlett országok számára is, és a WTO működésében is szükség van változásokra.

A WTO története tarifákkal kezdődött, de ma már egyre növekvő határokon átnyúló kapcsolatokat is jelent. A szerző kétli, hogy a gazdaságok folytathatják a hajszát az egymásra utaltságért anélkül, hogy maguk a társadalmak is egymásra utalttá válnának, ami növeli a kollektív érdekek és értékek körüli vitát. Ez nem csak érdekes feltevés, hanem nagyon találó is akkor, ha meg akarjuk ragadni a nemzetközi kereskedelem átalakulásának lényegét, és ennek háttérében a globalizált piaci kapitalizmus jövőjét.

Pascal Lamy elméletét arra alapítja, hogy a piaci kapitalizmus autonomizációja a gazdaság és a társadalom elválásához vezetett. Ily módon lehetséges, hogy globalizált verziója a kisebb vagy nagyobb fokú reintegráció felé tolódik, egy globális társadalom megjelenésével, amely több megosztott értéket élvez.

Az elmúlt néhány évtizedben, az értékesíthető áruk és szolgáltatások termelésében bekövetkezett változások a nemzetközi kereskedelem megnyitásáról szóló analízis újraértékelését okozták. A GATT 1947-es megalakulása óta, amely maga is a 19-20. századi gazdasági gondolkodás eredménye, a múlt világának helyébe fokozatosan új kép lépett.

Kezdetben a technológiának nagy befolyása volt a gyártási rendszerek elhelyezésében. A technológiai evolúció oly módon alakította át a nemzetközi kereskedelmet, amelyről a tradicionális gondolkodók - mint Ricardo vagy Smith - nem is álmodhattak. Az ő

elméleteik gyakorlatias végrehajtásának hosszú ideig akadályt jelentettek a nagy távolságok a kereskedelemben.

Azonban az új technológiák - mint a konténer vagy az internet - a logisztika és a kommunikáció területén új tényezőket hoztak, amelyek csökkentették a távolság árát, ezáltal fejlesztve a kereskedés hatékonyságát és a munkaerő nemzetközi elosztását világszerte. Egy példa a számtalan fejlesztésre a dugattyús hajtóművű repülő sugárhajtóművű repülővel történő helyettesítése, amely a szállítás költségét ötvened részére csökkentette az elmúlt 50 évben. Kevesebbe kerül elszállítani egy konténert Marseillesből Shanghajba, mint Avignonba. A folyamatos fejlődés az információs és kommunikációs technológiában, úgymint a számítógépek és okostelefonok széleskörű használata, szintén közreműködtek a világ termelési és fogyasztási mintáinak gyors változásában.

A távolság költségének csökkentése felszámolta azt a paradigmát, hogy az idegenek földrajzi és geopolitikai értelemben tőlünk távoliak, amely állítólag gátolja a kereskedelmet. Ez az érv ma már idejétmúlt. Tény az, hogy a kereskedelem megnyitásának olyan nagy hatása volt az áruk és szolgáltatások elhelyezkedésére, hogy ma már nem olyan egyszerű megbecsülni egy termék hozzáadott értékét (akár árukról, akár szolgáltatásokról beszélünk), amelynek alkotóelemei a világ minden részéről érkeznek. Az export termékek import-tartalma világszerte a húsz évvel ezelőtti 20%-ról mára 40 %-ra emelkedett és úgy tűnik, 20 éven belül eléri a 60%-ot.

Milyen konklúziót vonhatunk le ebből a fejlődésből, ha nem azt, hogy a kapitalizmus hamarosan végez a merkantilizmussal, amelynek ideológiai maradványa továbbra is gátolja gondolkodásunkat? Nem arról van szó, hogy a kereskedelmi örökség régi tanai mindig is rosszak voltak a tekintetben, hogy az importot háttérbe kell szorítani az export érdekében. De ha még ma is ragaszkodunk ehhez a gondolkodásmódhoz, azt jelenti, hogy elmulasztjuk észrevenni a valóságot, amely megköveteli az import-hasznot majdnem egy ország exportjának fele értékben. Más szóval, azt kívánni, hogy újjáéledjen a távolsági gát a kereskedelem korlátozásával a külföldi ráfordítások megadóztatása által, azzal lenne egyenértékű, mint ha az ember lábán lőné saját magát.

II. A merkantilizmus veszít az erejéből

A korábban túlsúlyban lévő merkantilista elképzelés, a kereskedelem megnyitásának kiterjesztése a „kölcsonös lefegyverzés” elvén alapult. A kiindulási pont egy olyan szituáció volt, ahol a kereskedelmet elsősorban vámkezelési illetékek korlátozták, és a vámcsökkenést a reciprocitás elve kormányozta, amely döntő jelentőségű a rendszer megértéséhez, a GATT mögött rejlő jogi teóriát megerősítve.

A GATT eszmei szerkezete alapvetően a merkantilizmusra épült, szorosan összekötve a kölcsönösség elvével, és ezzel az eszmével együtt jár a fejlődő országokkal szembeni speciális, megkülönböztetett bánásmód a fejlődő országok irányában.

A megkülönböztetett bánásmód elvének beépítése a WTO elvei közé elismeri, hogy nem minden tag osztozik ugyanazon kötelezettségeken.

A kevésbé fejlett országok felé a fejlett tagországok tehát kevésbé lennének nyitottak, mint amikor azok már felzárkóznak a fejlett országokhoz? Vajon mikortól számít egy „fejlődő” ország tartósan felzárkózottnak?

A fejlődés szándéka homályos – az elvek egyértelműek, a megvalósulás nem.

Példaként említhetjük Kínát: Kína ma fejlődő ország sok gazdag emberrel, vagy ezzel ellentétben egy fejlett ország nagyszámú szegény emberrel?

A definíció az egyensúly és igazság elveire, valamint a kereskedelem megnyitásának szabályozása annak megfelelően fog alakulni, hogy ki milyen választ ad a fenti kérdésre.

A szituáció tehát megváltozott: a nemzetközi szintér átalakulása a fentebb megvitatott technikai faktorok következtében, állandó csökkenést von maga után a kereskedelem tradicionális akadályaiiban.

A rendszer rugalmasabbá válásával és a mobilitás növekedésével a vámok többé már nem jelentenek olyan erős akadályt a termelőnek, mint korábban. Egyszerűen dönthet úgy, hogy máshová költözik. Ez a megfigyelés részben megmagyarázza a vámok nagymértékű csökkentését globális szinten a GATT létrejötte óta.

A kereskedelem útjában megmaradó akadályoknak lényegesen kevesebb közülük van a vámokhoz vagy a határátkelés adminisztratív költségéhez, amit a Bali Egyezmény (még ratifikálás alatt) a jövőben csökkenteni fog, mint a szabályozási különbségekhez különböző szférákban, úgymint egészség, biztonság és környezet.

Olyan okokból, amelyeknek ugyanannyi köze van a környezet védelméhez, mint a kereskedelem megszervezéséhez, az amerikaiak lemondanak autókban a diesel motorokról a benzinmotorok javára. Ezzel ellentétben az európaiak a diesel motorokat részesítik előnyben, és olyan adókat vetettek ki a dieselre, amik az Egyesült Államokban egyáltalán nem léteznek.

A szabályozásbeli különbség egy, a korábbi rendszertől teljesen eltérő világra mutat, amelyre olyan intellektuális szemlélet jellemző, amelynek célja egész egyszerűen a vámok teljes eltörlése. Ez a cél relatíve tiszta és könnyen érthető.

Minél fejlettebb egy ország, annál elővigyázatosabbá válik olyan szabályok elfogadását illetően, amelyek a kereskedelem útjába állhatnak. Röviden és teljesen cinikusan megfogalmazva: lehetetlen megsemmisíteni szabályozásokat kizárólag a kereskedelem megnyitásából származó előnyök alapján. Például, egy európai biztos nem védene egy szabályozást az importált növényeken engedélyezett rovarirtó mennyiségről a fejlődő országok javára a támogató fejlődésre tervezett kereskedelmi politika jegyében. Az engedélyezett rovarirtó maximum szintje egy Európa által meghatározott szint, amit a határon ellenőriznek, és nem fog változni a származási hely alapján.

Más szóval, nem differenciálhatunk tovább. A valóság, amelynek megemlítését a kereskedelmi tárgyalók óvatosan próbálják elkerülni: a megkülönböztetett bánásmódnak vége. Ennek a folyamatnak lényeges konklúziója, hogy a már így is alacsony tarifákkal és a növekvő kötött szabályozású környezettel, egyre kevesebb lehetőség van kölcsönös engedményekről tárgyalni.

A piacok nemzetközi megnyitása és a tarifák csökkentése csak a fogyasztóknak kedvez, mert nekik ez előnyt jelent, viszont a termelőknek nem, mert ők szenvedik meg a megnövekedett verseny hatását.

A szerző véleménye szerint a magasabb standardok felé történő harmonizáció is mindig is előnyösebb lesz, mint ha egyáltalán nem lenne szabványosítás. Ebben a kontextusban, az USA-nak és az EU-nak mindene megvan annak megalapozásához, amelyből globális standardok lehetnek.

Tehát: a nemzetközi kereskedelem, annak szabályozása már nem az, ami korábban volt, és a tárgyaló feleknek nincs más lehetőségük, mint elfogadni ezt.

Ez az oka annak is, hogy a szerző amellet foglalt állást, hogy a kereskedelem mércéje a hozzáadott érték legyen és ne a mennyiség. Ezáltal valósabb képet kapunk a nemzetközi kereskedelemről. Különösen látni fogjuk, hogy a szolgáltatások jelentik a nemzetközi kereskedelem magját, miközben a forgalmazható áruk termelése szükségszerűen - mennyiség szempontjából - az árukereskedelem túlbecsüléséhez vezet. Azt is láthatjuk, hogy a legnagyobb importőrök egyben a legnagyobb exportőrök is, és ezek azok az országok, amelyek a legmagasabb hozzáadott értéket gyűjtik a nemzetközi kereskedelemről.

Ezek a változások kihatással vannak az átalakulás mértékére, amely vitát generál arról, hogy lehet átadni a merkantilista mentalitást a történelemkönyveknek.

Miközben a piac globális megnyitása azzal a lehetőséggel látja el a fejlődő országokat, hogy kereskedelmi előnyöket szerezzenek, ebben az új alakzatban észrevehető a világos különbség az országok csábítása között. A csábítás, egyrészt, hogy irányítsák a saját fejlődésüket a bőséges természeti erőforrások kizsákmányolására alapítva, másrészt, hogy az európai vagy az ázsiai modellt követve elsőbbséget adjanak a munkaerő-tényezőnek. Ebben a szellemben az oktatásba és képzésbe való befektetés a legjobb módja a gazdaság fejlesztésének.

És végül, ezzel kapcsolatban érdemes rámutatni, hogy sok ország a két tendencia között ingadozik. Ez a helyzet például Indonéziával, Dél-Afrikával, Nigériával, Kenyával, ahol szintén hamarosan találkozni fognak ezzel a kettősséggel. Afrika, ami a következő felemelkedő kontinens, természeti erőforrásokban és emberekben (munkaerőben) is bővelkedik.

III. A feltörekvő országok megváltoztatják a képet

A késő 1990-es évek nagy változást hoztak a nemzetközi kereskedelemben. A rendszerben egészen addig az USA, az Európai Unió, Japán és Kanada dominált. A

feltörekvő országok felemelkedése nem csak hogy alapjaiban változtatta meg a listát, megváltoztatta a kormányzati tárgyalások módozatait és a fő játékosok elosztását is.

Szigorúan földrajzi értelemben, Ázsia új, kirobbanó hatása Kínán, Indián (és Ausztrálián is) keresztül érződött. Ezen országok tulajdonképpen átvették a helyet Kanadától, ahol inkább belső viszályokra, problémákra koncentrált akkoriban a kormányzás.

Abban az időben jellemző volt a változás a mezőgazdasági árakban és ez valószínűleg a következő 20-30 évben is folytatódni fog. Ezeknek az árváltozásoknak köze van az elmúlt évek egyik legfontosabb fejlesztéséhez, név szerint a feltörekvő erők tényleges felbukkanásához, és ahhoz az „élelmiszer-átalakuláshoz”, ami sokkal magasabb (közvetett) fogyasztáshoz vezetett a protein és szénhidrát-fogyasztást illetően a középosztályokban, mint a világ sokkal szegényebb országaiban.

A mezőgazdasági nyersanyagok árának növekedése sértette a Doha-forduló (2001-2006) terveit, mert alapvető változáshoz vezetett, mivel veszélybe került az eredeti terv, hogy egyensúlyt biztosítsanak egyrészt az akadályok csökkentésében a mezőgazdasági kereskedelmet illetően, másrészt az iparban és szolgáltatásokban való kereskedés között. Ez a „csere-ráta”, amely a tárgyalók gondolataiban magától értetődő volt a tárgyalások kezdetekor, alapjaiban megváltozott. A mezőgazdasági árak növekedése a tarifák megnyirbálásához vezetett, amelyek így elvesztették a csere-értéküket.

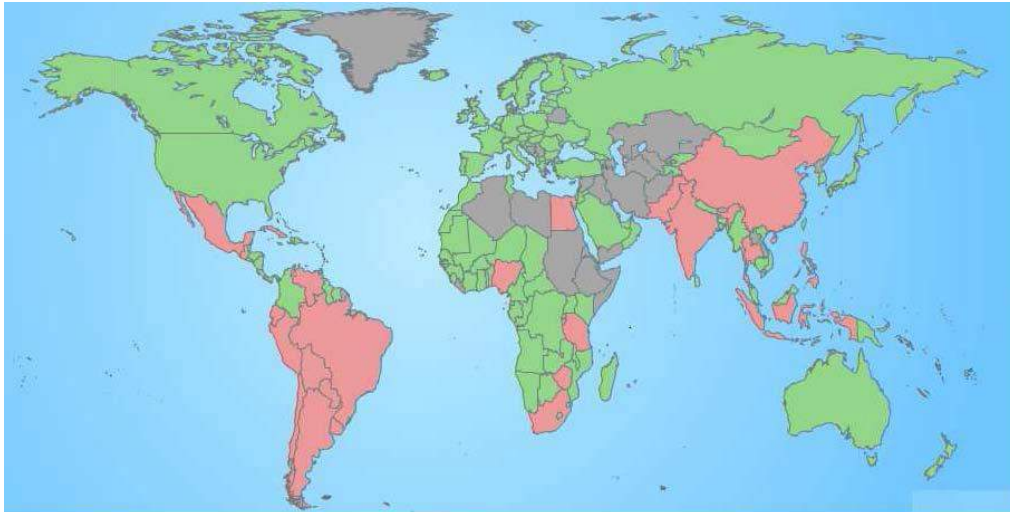
Tágabb értelemben, a nemzetközi mezőgazdasági piacok még mindig relatíve gyengék. A „hozzágazítási probléma” valós probléma, és megmagyarázza, hogy miért maradnak magasak a mezőgazdasági árak.

IV. Különbéféle egyesülések/tömörülések a feltörekvő országok között

Ezek az országok különböznek egymástól, mindegyiknek más a gazdasági profilja és különböző szinten integrálódtak a nemzetközi kereskedelmi rendszerbe, ezért nincs köztük természetes szövetség. Majdnem 60 éve, a Bandung konferencián (ahol 29 ország vett fel „el nem kötelezett” státust); ez továbbra is fontos gyújtópont.

A nemzetközi kereskedelmi tárgyalások szempontjából főképpen Brazília indította el az „el nem kötelezett” státus-kezdeményezést. 2003-ban a WTO Miniszteri Konferenciáján Cancunban Brazília magához ragadta a kezdeményezést és ennek hatására létrejött a G20, válaszul az EU és az USA közti alacsony mezőgazdasági egyetértés tervére. Vitán felül áll, hogy különböző érdekek közötti szövetség volt ez, de felölelte a fő feltörekvő erőket, úgymint India, Kína és Dél-Afrika, más országokkal együtt, amelyek kereskedelmi szempontból kevésbé voltak dinamikusnak mondhatók (pl. Bolívia, Tanzánia). A G20, vagyis „húszak csoportja” lehetővé tette Brazília számára, hogy újra megerősítse pozícióját vezető feltörekvő erőként, és ő legyen a főtárgyaló a Doha-fordulóban.

/G20: fejlődő országok koalíciója abban a reményben, hogy a fejlett országokban mezőgazdasági reformokat és rugalmasságot láthassanak a fejlődő országok irányában/

Magyarázat az ábrához:

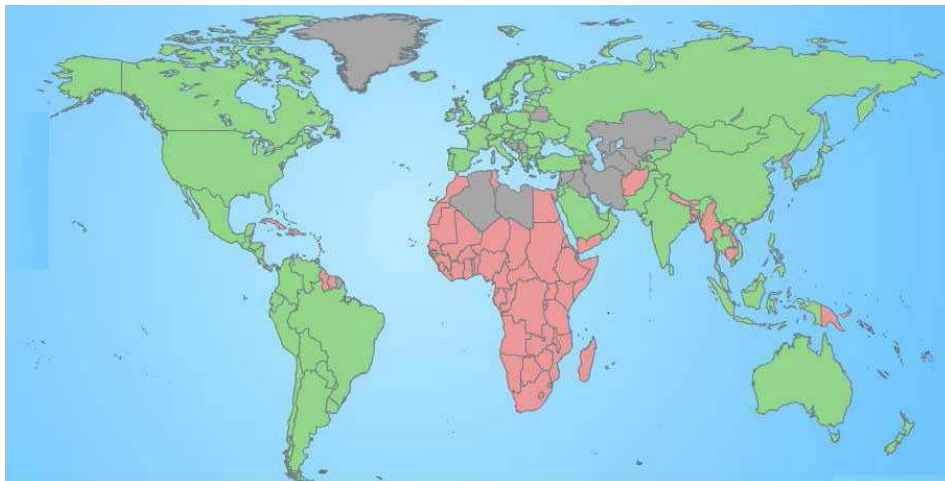
A csoport tagja

A csoportnak nem, de a WTO-nak tagja

Sem a csoportnak, sem a WTO-nak nem tagja

A legkevésbé fejlett országok hamar rájöttek, hogy talán nem az áll érdekükben, ha kizárólag ehhez a koalícióhoz csatlakoznak, ezért létrehozták a G90-t, azaz a „kilencvenek csoportját” amely a legkevésbé fejlett országokat és néhány fejlődő országot tartalmazott. A közös tagság és a két különböző koalíció közötti interakció lehetővé tette a G20 számára, hogy valamennyi fejlődő ország képviselőjeként/megbízottjaként működjön.

V. A „kilencvenek csoportja”:

Magyarázat az ábrához:

A csoport tagja

A csoportnak nem, de a WTO-nak tagja

Sem a csoportnak, sem a WTO-nak nem tagja

Brazília befolyása később fokozatosan fogyni kezdett. A mezőgazdasági szektor megnyitásával összefüggő agresszív pozíció manapság a Cairns mezőgazdasági exportáló országok keblére tért vissza. Egy csoport, amely 1986 óta szigorúbb GATT/WTO-fegyelmet akart, megcélozva az EU és az USA mezőgazdasági politikáját.

Ezáltal a fejlődő országok egy csoportja zavarba ejtette a fejlett országok többé-kevésbé homogén csoportját, úgy, hogy néhány területen összetartottak, néhány területen viszont különböztek a nézeteik. A G20-on (amely elvesztette Brazília vezető erejét) belüli kötelékek utóbbi lazulása valószínűleg lehetővé fogja tenni a G90-nek, hogy erősítse befolyását a következő években.

VI. A mezőgazdasági exportáló országok Cairns-csoportja

Magyarázat az ábrához:

A csoport tagja

A csoportnak nem, de a WTO-nak tagja

Sem a csoportnak, sem a WTO-nak nem tagja

Összefoglalóan elmondható, hogy a WTO-n belül földrajzi, politikai és tematikai koalíciókat találunk, és az ezek összekötését megcélzó valamennyi próbálkozás belső ellentmondáshoz vezet. Ez a helyzet például Indonéziával, ami Brazília mellett G20-tag, egy olyan ország, amely különösen agresszív a mezőgazdasági szférában, de ugyanakkor a G33-nak is tagja, egy csoportnak, amely támogat egy speciális záradékot a nemzetközi piac megnyitásának korlátozásával kapcsolatban. Az „új játékosok” befolyása a nemzetközi kereskedelemre nagy mértékben függ a többi ország nyitottságától is, nem csak a GDP-szintjüktől.

A „harminchármas csoportja”: Fejlődő országok, amelyek mezőgazdasági piacaik csökkentett megnyitására reménykednek

Magyarázat az ábrához:

A csoport tagja

A csoportnak nem, de a WTO-nak tagja

Sem a csoportnak, sem a WTO-nak nem tagja

VII. Az USA és Európai Unió a jelenlegi rendszerben

Pascal Lamy a WTO-nál eltöltött ideje alatt végigkövette az USA pozícióinak változásait, amelyet a résztvevők okoztak. Az USA nagyban közreműködött a GATT és a WTO létrehozásában, másodpilóta szerepet játszott a rendszer kidolgozásában. Elfogulatlanul állítható, hogy a szerepe csökkent, ahogy Brazília, Kína és India szerepe nőtt. Ennek következtében az USA hajlott arra, hogy oda tegye át cselekvési terét, ahol a befolyása erős marad. Szerepének fejlődése különösen függ olyan politikai kérdésektől, mint Kína képe az USA-ban és az a növekvő politikai nehézség, hogy kereskedelmi egyezményeket fogadtat el a Kongresszussal, amik akár engedményekként is értelmezhetők Kína felé.

Az EU, a maga részéről belső politikai homogenitást élvez, valamint más európai országokkal is szövetkezik, akiknek a gazdasági befolyása távol áll a jelentéktelentől, mint Norvégia és Svédország, és bizonyos fokban még Törökország is. Ha mezőgazdasággal kapcsolatos elvei miatt aggódnak, az Unió mindig védekezik, viszont támadó pozícióban van az ipar és a kereskedelem szférájában. Igaz, hogy kevésbé agresszíven, mint az USA, szellemi tulajdont érintő kérdéseket is figyelembe véve. Az USA egyre nagyobb igényeket támaszt a beavatkozás védelme tekintetében, és továbbra is léteznek a főbb ellentétek az európaiakkal, különösen a márkák és földrajzi védjegyek/elnevezések védelme tekintetében az élelmiszeriparban.

A szerző véleménye szerint az Európai Uniónak a stratégiai és a politikai eszközei is megvannak ahhoz, hogy szövetségeket kövesson a feltörekvő országokkal, akár bilaterális, akár multilaterális egyezményekkel. De minden jel arra mutat, hogy ez nem egyszerű. Indiával eddig semmire nem vezettek tárgyalások; Kínával szintén próbálnak tárgyalni befektetés-védelemről, de az USA egy lépéssel előrébb jár ebben a szférában.

VIII. Mit tehet a kormányzat a fejlődés érdekében? - avagy a „globális csomag”-megközelítés korlátozása

Amit egy tapasztalatlan megfigyelő első látásra a legfeltűnőbbnek tarthat abban, ahogy a nemzetközi kereskedelmi kapcsolatok működnek, az a gyötrelmes lassúságuk. Ez egy olyan koncepció eredménye, ami egyben törvényessé is teszi őket: diplomácia, ami nem csúszik a nehéz és gyakran hiábavaló úgynevezett „diplomácia” irányába. Konkrétan fogalmazva, az érdekek nem egyeznek, és az eltérések lelassítják a tárgyalásokat. A politikai és diplomatikai munka nagy részét „árral szemben” kell elvégezni a „csomagok” fejlesztése érdekében, amik ahhoz kellene, hogy elsimítsák a különböző játékosok pozícióit azáltal, hogy lehetővé teszik a kölcsönös engedményeket.

A WTO kormányzatában van helye fejlődésnek, és ez nyilvánvalóan a tárgyalási szférára értendő, más szóval az országokra vonatkozó szabályok létrehozásában, maguk által a tagállamok által kieszközölve.

A Vitarendezési Testület (Dispute Settlement Body - DSB) kezeli a kereskedelmi vitákat, amelynek döntő szerepe van abban, hogy szabályokkal biztosítsa az egyetértést, így ez a testület a WTO egyik leghatékonyabb eszköze. A fegyelem a WTO áttekinthetőségének is köszönhető, mert köteles teljes egészében publikálni a döntéseit a bírósági szférában.

IX. A WTO a gazdasági válságban

A gazdasági válság, amely 2008-ban kezdődött és 2009-ben recesszióba taszította a világot, alaposan próbára tehetné volna a GATT és a WTO által elért eredményeket. Azonban a védővámrendszer emelkedését jelentősen elhárították, és a WTO segítette biztosítani ezt a körülmények elfogadásával. A szerző itt különösen az utólagos ellenőrző mechanizmusokra gondol, amelyek 2008 novemberében léptek életbe. Ez a jelentős lépés a tagállamok ellenőrzése felé lehetővé tette a nagyobb átláthatóság biztosítását, ami részükről nagyobb erőfeszítéseket jelentett, hogy megfeleljenek a szabályoknak.

Pascal Lamy 2008-ban megszerzett egy átfogó ellenőrzési utasítást a G20-tól, az általános kiértékelési értékre is kiterjedően, valamennyi tagállammal kapcsolatban, globális szinten. Ez a kiértékelés lehetővé teszi a hagyományos kiértékelés kiegészítését különböző forrásokból gyűjtött információkkal és beszámoló készítéséhez vezet. Ez a G20 által támogatott horizontális ellenőrzés nyilvánvalóan lehetővé tette az alapvető szabályok könnyebb implementálását. Segített a világnak szembeszállni a gazdasági válsággal, a protekcionizmus jelentős növekedése nélkül.

X. Erősebb szerep a WTO-Titkárságnak

Azonban ezen elért eredmények, teljesítmények mellett és ezeken túl, egy olyan szervezet számára, mint a WTO, a nehézségek továbbra is ott vannak és csak növekszenek, ahogy, mint láttuk, tagjainak száma is növekszik. A változási kérdések változást követelnek a kormányzati módzatokban is.

Bár nem homogén konvergencia, a WTO egy 160 tagállamot összefogó szervezet, és egy titkárság igazgatóval, aki kissé alkalmatlan elnevezéssel úgy ismert, mint a WTO „főigazgatója”. Közismerten elfogadott nézet, hogy a főigazgatót és a szerepét gyakran túlértékelik. Valójában, ő csak a WTO Titkárságának főigazgatója. Válaszolva erre a gyakran ismétlődő túlértékelésre a szerepnek, amelyet a szerző is betöltött 2005-től 2013-ig: ez egy olyanszerep, amelynek a befolyása valójában a körülményeknek és a személyiségnek megfelelően változik. Természetesen, a tagállamok engedélyezhetnek neki befolyást a tárgyalások megkönnyítése érdekében. Hogy túljussunk a velejáró nehézségeken a tárgyalások keretének hagyományos megközelítését illetően, szükséges lenne növelni a WTO Titkárság lehetőségét a manőverezésre, és megengedni neki, hogy maga is javaslatokat nyújtson be, ahelyett, hogy különböző és gyakran egymásnak ellentmondó javaslatok tucatjaival kelljen megbirkóznia, amelyeket a tagok azért nyújtanak be, hogy szigorúan nemzeti pozíciójukat támogassák.

Ha a tárgyalócsoporthoz elnöke ügyes, végül elkezdhet kirajzolódni egy kompromisszum, de ez elkerülhetetlenül egy hosszú folyamat lesz. Más nemzetközi szervezetekben, mint a WHO, az ILO, és az ITU, nagyobb gyorsasággal kezelik a tárgyalásokat. Bármilyen probléma is adódik, azok megtárgyalására sok szakértő ül össze és ez által sok időt spórolnak.

Az is igaz, hogy a WTO-nak címzett kérdések, problémák gyakran extrém érzékenyek politikailag. Ez a különbség magyarázatot ad arra az egyedülálló módra, ahogy a WTO működik, a fentebb említett többi szervezettel szemben. Egyértelmű, hogy a WHO által a közegészségért vívott harc nem vezet annyi nézeteltéréshez, mint a kereskedelem megnyitása. Egy járvány leküzdésében mindenki együttműködik, nincs ellenérdekű fél. A WTO által elért eredmények megfontolandók és ennek járulékos bizonyítéka az összeszólalkozás hiánya a védővámrendszerrel/protekciónizmussal kapcsolatban a válság során. Valójában, ez még egy ok annak biztosítására, hogy a szervezetnek a legjobb lehetőségei legyenek folytatni, hogy sikerrel járjon egy olyan helyzetben, ahol a társadalmak közötti konvergenciában a nemzetközi kereskedelem, amely egyre szorosabb kötelekeket kovácsol, növekvően fontossá válik. Ez tárgyalást és újbóli cselekvést igényel a kollektív preferenciák szférájában, és ezen preferenciák keresztvitelében. Ez nem fog csak úgy magától megtörténni.

A WTO működését irányító mai szabályok és különösképp az egyetlen kötelező szabály és kényszer, a kezdeményezés erejének kényszere, amelyet a titkárságvezetés és a főigazgató élvez, akadályozzák a WTO azon képességét, hogy hatékonyan működjön. Ha multilateralizmust akarunk, hogy győzedelmeskedhessünk a bilateralizmuson, a szabályozó konvergenciánk bilaterális szféráján, a szervezet folyamatait és feladatát is felül kell vizsgálnunk.

XI. Konklúzió

Alapvetően elmondható, hogy az EU kereskedelmi politikája nagyon hatékony, piaca erős, a megkívánt ideológiai egységet is élvezzi és az intézményi rendszere jól működik.

Az EU precedens nélküli játékos a történelemben. Belső együttműködése egy kiterjedtebb és őszintébb tagállamok közötti információcserével lenne fejleszhető.

Kívülről nézve Franciaország az EU más országaihoz képest továbbra is protekcionista ethosú országnak tűnik. Francia politikai kérdések és nemzeti hagyományok foglalkoztatják, ezekre különösen érzékeny.

Köszönhetően a produktív gyárak és a kereskedelmi struktúrák növekvő behatolásának, egyre kevésbé megfelelő egy országnak szándékosan korlátozni az importjait annak érdekében, hogy megmentse azokat a munkahelyeket, amelyeket az export miatt veszít el. Az emberek gyakran beszélnek „francia depresszióról”, mert a franciák 60%-a feketének látja a jövőt, a globalizációt pedig fenyegetésnek tekinti az országra nézve.

Pascal Lamy szerint a globalizáció sem nem jó, sem nem rossz, egyszerűen létező dolog, amely állandóan változik, fejlődik. A szerző úgy véli, Franciaországnak megvan a képessége, hogy a legtöbbet hozza ki ebből, és megtalálja benne a helyét.

Szilágyi Réka:
Német külpolitika a Visegrádi Négyek felé
Közép-európai integrációs minták¹

Németország és a Visegrádi Négyek (a továbbiakban: V4 országok - Cseh Köztársaság, Magyarország, Lengyelország és Szlovákia) közti kapcsolatok számos változáson mentek keresztül a Vasfüggöny lehullása óta. A Németországgal való kapcsolat a V4 országok mindegyikében különböző utak mentén fejlődött.

Ma szemléletbeli különbségek látszanak az EU energia biztonságától a NATO szerepéig az európai biztonságban (különösen a keleti határokon) terjedő kérdésekben.

Az új keletű ukrán konfliktus egy másik példája az eltérő hozzáállásnak. Jelen kettős elemzés kifejti egyrészt Németország együttműködését a V4-ekkel, mint egészszel, különösen annak döntő szerepére ezen országok EU és NATO csatlakozási folyamatának kialakításában. Az elemzés másrészt megvizsgálja a Németország és a Cseh Köztársaság, Magyarország, Lengyelország és Szlovákia közti kétoldalú szerződéseket, illetőleg ezeket mint a német külpolitika eszközeit.

Következtetésünk – az egyenlőtlen érdekek és véleménykülönbségek okán – hogy a V4, mint egész, kevésbé fontos Németország számára, mint az egyedi kétoldalú kapcsolatok.

A partnerországokkal kapcsolatos német külpolitika Kelet-Európában, különösen Németország támogatása az EU keleti bővítésében két általános paradigmán alapul. Az első nézet Németország történelmi felelősségérzete, amelyet a felelősségen nyugvó európai normák egy konstruktivista megközelítéseként kell érteni a megosztott és békés Európáért. A második egy sokkal racionalistább törekvés a politikai stabilitásra és gazdasági összekapcsolódásra Kelet-Európában.

Az 1990-es évek elején Németország kapcsolatát Magyarországgal, Csehszlovákiával és Lengyelországgal nagymértékben jószomszédi együttműködésen alapuló kétoldalú egyezmények alakították. Ennek megfelelően a német külpolitika a visegrádi országok felé a bilateralizmus útkeresésével kezdődött. Kétoldalú egyezményeket, mint a német külpolitika eszközt ritkán alkalmazták. Így Németország formális kétoldalú alapokat épített a V4-gyel, mielőtt ezt a külpolitikát a nagyobb európai tervbe foglalta volna.

A Németország és Lengyelország közti kapcsolatok dinamikusabbakká váltak az elmúlt évtizedben. Egy folyamatos fejlődési szintet követően, a kétoldalú eufória ellenére, a kapcsolatok az ezredforduló kezdetével megromlottak, miután német érdekcsoportok,

¹ *Jelen tanulmány a Nemzetközi Visegrádi Alap stratégiai alapok támogatásával létrejött „Central European Perspectives – Integration Achievements and Challenges of the V4 States after ten years in the EU” kutatási projekt részét képezi. Nem a DGAP saját véleménye. A publikációban kifejtett véleményekért a szerzők vállalják a felelősséget. Szerzők: Andrea Gawrich and Maxim Stepanov.*

akiket a második világháború után kitelepítettek, múzeumot kezdeményeztek megemlékezve kitelepítésükről. A viták a kárpótlásról újratelepítődtek. Ez jelentős feszültségekhez vezetett, különösen a Sejm (lengyel parlament alsó háza) egy 2004-es határozata után, melyben felszólították a lengyel kormányt, hogy kezdjen tárgyalásokat Németországgal a háborús jóvátételről. Annak ellenére, hogy végül ennek a határozatnak nem lettek gyakorlati következményei, történelmi sebeket szakítottak fel és ez megterhelte a kétoldalú kapcsolatokat.

A V4-ek EU-csatlakozása nyomán a kapcsolatok további visszaesést szenvedtek 2005-ben. Ezt a balti tengeri gázvezeték-terv váltotta ki, melyet a német kancellár Gerhard Schröder és az orosz miniszterelnök Vlagyimir Putyin szorgalmazott. Amikor viszont 2007-ben Donald Tusk lett a lengyel miniszterelnök, a szálak Németország és Lengyelország között újra szorosabbak lettek.

A német-lengyel munkakapcsolatok közelsége a Weimari Háromszögben igazolva lett a 2013-14 telén kezdődött ukrán krízis alatt.

A Cseh Köztársasággal való lényeges kibékülés ellenére német-cseh feszültség keletkezett az 1990-es években, köszönhetően annak, hogy kitelepített németek kárpótlást kértek a Cseh Köztársaságtól, mialatt a németek cseh áldozatai viszont kártérítésért folyamodtak saját veszteségeikért. Mindennek tetejébe élénk vita alakult ki a Benes dekrétumok jogi érvényességéről, mely a formális jogi alapot jelentette a németek kitelepítésének Csehszlovákiából a második világháborút követően. 1997-ben fokozatos közeledést követően, a nemzetek aláírták a német-cseh deklarációt a kölcsönös kapcsolatokról és a jövőbeni fejlődésről, megalapítva a „Német-Cseh Jövő Alapot”, nagyrészt a cseh világháborús áldozatok kompenzálására. A gyújtópont Németország és Szlovákia kapcsolatában az 1990-es években nem annyira történelmi kérdések, mint inkább az volt, hogy miként közelítsenek Vlagyimir Meciar tekintélyelvű rezsimjéhez. Hasonlóan, Németország kapcsolata Magyarországgal nem történelmi örökségen nyugodott, hanem Magyarország határainak 1989-es megnyitása iránti hála alakította.

Az EU nagy keleti bővítésének keretében 2004-ben Németország három alapvető kérdéssel nézett szembe, amely nagy vonalakban meghatározta európai politikáját: szélesítés kontra mélyítés, nettó befizetés az EU kincstárba kontra integráció finanszírozás, és végül multilateralizmus kontra saját érdekek.

Annak ellenére, hogy a Német szövetségi állam kampányolt a közép-kelet európai országok EU csatlakozásáért, a keleti bővítés nyilvánvaló konfliktusok forrása volt a szerkezetileg gyenge Kelet- német régiók és az EU-jelölt országok között. A korábbi Kelet-Németország szövetségi államai növekvő versenyben voltak a kelet- és közép európai országokkal az EU kohéziós alapja tekintetében. Szászország például keresetet nyújtott be az európai bizottság ellen a törölt támogatási csomag miatt.

Amint a kelet-európai országokkal az első csatlakozási tárgyalások folyamatban voltak, a németek nagy-többsége egy időben támogatta a keleti bővítést, osztva azt a nézetet, hogy a csatlakozás Németország stratégiai érdeke. Annak ellenére, hogy a keleti bővítés

tekintetében konszenzus volt a német társadalmon belül, folytatódtak a viták a csatlakozással kapcsolatban.

Az 1990-es évek első felében a csatlakozást támogató németek aránya viszonylag magas volt. Növekvő nyugtalanságot szült a féktelen bevándorlástól való félelem, melyet speciális érdekcsoportok gerjesztettek. A német kormány kénytelen volt reagálni ezekre, például a Schröder kormány átmeneti rendelkezésekről tárgyalt a munkavállalók szabad mozgásának korlátozása tekintetében (2011. májusáig).

A németek a V4 országokat általában egyénileg érzékelték, a magyar csatlakozás tekintetében volt a legnagyobb egyetértés, melyet szorososan a cseh követett. Lengyelország és Szlovákia jelentősen alacsonyabb értékelést kapott. Az 1991-es évek elejétől lefolytatott Eurobarometer felmérések azt mutatták, hogy az EU polgárainak 55% biztosra vette, hogy meghatározott kelet-európai országok 2000-re az EU tagjai lesznek. Nyugat-Németországban ezt csak az 50% osztotta, míg a keleti régiókban a szám 67% volt. Egy 2004-es felmérés azt mutatta, hogy a németek csak 28%-a támogatja a bővítést, míg 56%-uk az EU bővítése ellen volt.

A második ösvény a nyugati integráció felé a Kelet-európai országok NATO csatlakozása volt. Németország elsősorban a NATO nem katonai, hanem politikai megerősítésének fényében támogatta a NATO bővítés folyamatát. Ugyanakkor alapvető félelmek voltak Németországban a NATO keleti bővítésével kapcsolatban, melyek három vitatéma körül csoportosultak. Az első Oroszország keleti bővítéstől való lehetséges félelme, a második a NATO erősítése által Európának az USA-tól való függetlenedése, a harmadik pedig az EBESZ megerősítése által Európa demilitarizálása.

Tíz évvel az EU csatlakozás után Németország kelet-európai szomszédai gazdaságilag egyenlően szoros kapcsolatokat ápolnak Németországgal, míg politikai nézeteik és stratégiájuk nagyban eltérő. Ennek kialakulásához az is hozzájárult, hogy sem Németországban, sem a V4 országokban, azok politikai elitjében nem volt világos koncepció, mi is fog történni 2004 után. Hozzájárult ehhez továbbá a kelet-európai országok csalódottsága is, mivel csatlakozásuk következtében érthető elvárásuk volt, hogy a nyugati (EU 15-ök) paternalizmusa megszűnik, ugyanakkor a munkaerő szabad áramlása korlátozásának ideiglenes rendelkezései másodrangú tagokká bélyegezte őket.

Németország és a V4-ek kapcsolata a bővítést követően összetettebb lett. Egyrésztől Németország megőrizte közvetítő szerepét a kelet- és nyugat-európai országok között a V4-ek felé. Másrésztől a V4-ek evidens és folytatódó transzatlanti orientációja továbbra is fejtörést okoz a németeknek, nem csak a biztonságpolitikai kérésekkel kapcsolatban. Az EU bővítést négy évvel követő gazdasági krízis Németországot az eurozóna elkötelezettségének elmélyítésében, és az EU-n belüli gazdasági együttműködésben vezető szereplővé tette. Meg kell említeni, hogy a V4-ek közül jelenleg csak Szlovákia tagja az eurozónának, Lengyelország tervezi, hogy belép, míg Magyarország és a Cseh Köztársaság nem. Ez azt jelenti, hogy a német vezetés a V4 országokat különböző mértékben befolyásolja.

A Vasfüggöny lehullását követően Németország a gazdasági együttműködés lehetőségét látta a kelet-közép európai országokban. A potenciálisan alacsony termelés és munkaerőköltségek, valamint a képzett munkaerő megléte csak pluszt jelentett. Amióta a német gazdasági modell az exportra épül, közgazdasági szempontból Németországnak a V4-ekkel fennálló 2004-es csatlakozást megelőző gazdasági kapcsolataiból logikusan következett ezen országok európai integrációja. Cserébe ezen országokban jogos elvárás volt a nemzetközi gazdasági kapcsolatok élénkülése és a közvetlen német befektetések.

Ahhoz, hogy biztosítsák a gazdasági stabilitást és prosperitást további hosszú távú gazdasági eszközökre volt szükség a V4 országaiban. Az 1990-es évekre Németország lett a kelet-közép európai országok fő kereskedelmi partnere. A V4 országaiba irányuló Német export folyamatosan nőtt, ezzel szemben a V4-ekből Németországba irányuló kereskedelem ettől jóval elmaradt.

Az aszimmetrikus gazdasági kapcsolatok a csatlakozást követően is fennmaradtak, de további fejlődésen mentek át. A V4-ek relatíve kis gazdasági potenciálja ellenére viszonylag előkelő helyet foglalnak el a német kereskedelmi kapcsolatokban, mind az export, mind az import tekintetében Németország kereskedelmi partnerei között. Amíg Németország a V4-ek legfőbb gazdasági befektetője, addig ezen országok investíciója Németországban sokkal kisebb jelentőségű. A 2004-es csatlakozást megelőzően a migráció félelmet keltett Németországon belül, 800.000 kelet-európai migráns munkavállaló képét vizionálták a csatlakozást követő két éven belül, ehhez képest azonban a félelmek nem igazolódtak be. 2012-ben összesen 160.000, míg az azt követő évben 79.000 kelet-európai munkás érkezett Németországba. Általánosságban a csatlakozást megelőző migrációs számok, a csatlakozás előttiekhez állnak közel.

A kelet-európai országok EU integrációja megnyitotta a reményt a szomszédos országok előtt is. Az EU-n belül ezt a kérdéskört az európai szomszédsági politika programmal hirdették. A lényege az volt, hogy mely kelet-európai országok számára van reális esély a csatlakozásra és mely államok azok, akikkel szorosabbra kell fűzni a kapcsolatokat.

Az EU ezen politikája megbukott más és más prioritások miatt, helyére a keleti partnerség címszóval jelzett politika lépett, mely már nem az EU integrációra, csatlakozásra helyezi a hangsúlyt, hanem a mind mélyebb é szorosabb együttműködésre az uniós országok EU-n kívüli szomszédaival.

A 2004-es ukrán narancsos forradalom és a 2008-as keleti partnerség politikájának újsághirdetése óta Oroszország és a keleti partnerségben részes államok között a feszültség érezhetően megnőtt. Az EU keleti határain lévő országok stabilitása a keleti partnerség hatására nem növekedett, és nem járt sem ezen országok, sem az EU számára semmiféle gazdasági előnnyel. A jelenlegi ukrán események különösen megerősítették a Lengyelország, Németország és Franciaország közötti kapcsolatokat, mely felértékelte a V4-ek szerepét az EU kelet európai politikájában. Ugyanakkor, míg Lengyelország NATO erők jelenlétét kérte területén, addig Csehország ettől teljes mértékben elzárkózott.

Különbségek figyelhetők meg úgy a V4 országok egymás közötti, és Németországgal való viszonyában nemcsak a biztonságpolitikát illetően, hanem az európai energia biztonság kérdésében is. Annak ellenére, hogy a V4-ek (mely országok együttes szavazati aránya Németország és Franciaország együttes szavazati arányával egyezik meg az EU-n belül) között konszenzus van, elég költségigényes és meglehetősen lassú, különösen a Magyarországon történt politikai változások következtében.

A V4 országok mindegyike profitált Németországnak a gazdasági krízis idején játszott vezető szerepéből, mely a köztük levő kapcsolatokat még szorosabbra fűzte. Ezen országok támogatása Németország európai politikáját tekintve erős támogatás lehet, melyért cserébe intézményi változásokat szeretnének.

A szemléleti különbségek mind a V4-en belül, mind ezen országok és Németország között jól tükröződnek olyan széles skálán, mint az EU energia biztonsága, a NATO szerepe az európai kollektív biztonságban, vagy az újabb ukrán konfliktus. Mindezen véleménykülönbségek és eltérő érdekek következtében Németország számára fontosabbak a V4 országokkal külön-külön fennálló kapcsolatai, mint magával a V4 formációval.

ARS SZIGET

Bazánth Barbara - Orbán Endre:
#arsboni

A European Meeting Point jóvoltából első alkalommal vett részt az Ars Boni több más civil szervezet mellett a 2016. augusztus 10 és 17 között megrendezett 23. Sziget Fesztiválon.

Nem, ez nem tévedés, a Fesztivál Köztársaság végre valóban a jog uralma alá került. Ugyan szerkesztőségünk – első alkalommal legalábbis – nem Major Laser előzenekaraként lépett fel, de a European Meeting Point helyszínen felhúzott Ars Boni sátor a Szigeten egyedülálló módon kínált tartalmas szórakozást. Így például aktuális témákat boncolgató beszélgetéseket szerveztünk, és lehetőség volt magyar és angol nyelvű kvízek kitöltésére is.

Első beszélgetésünk meghívottja, Oszkó Péter Magyarország 12. pénzügyminisztere volt, jelenleg az OXO labs startup accelerátor vezetője. Jogász végzettségű és adószakértői képesítéssel rendelkezik, pályáját a KPMG adótanácsadó munkatársaként kezdte, majd egy nemzetközi ügyvédi iroda adócsoportjának vezetéséből tért vissza a Deloitte magyarországi cégéhez, ahol 2007-től pedig a Deloitte Magyarország elnöke-vezérigazgatója. Üzleti sikereinek, pénzügyi, vállalatirányítási és folyamatszervezési tudásának elismeréseként 2008-ban az év fiatal menedzserévé választják. 2009 áprilisától a 2010-es parlamenti választásokig a pénzügyminiszteri posztot töltötte be. Pénzügyminiszterségét követően megtartotta közéleti gazdasági elemzői szerepét, ettől kezdve azonban a magyarországi és régiós induló innovatív, jellemzően technológiai vállalkozások felfuttatásán dolgozott szakmai mentorként, stratégiai tanácsadóként és befektetőként. 2010-től az OTP csoport kockázati tőkebefektetési üzletágát vezette, majd 2014-től az önállósodás mellett döntött, OXO cégnév alatt alakította ki saját cégcsoportját, melynek keretében saját forrásai és befektetői kapcsolatai segítségével viszi tovább a korai fázisú, induló vállalkozásokat célzó befektetési és tanácsadói tevékenységét. A fentiekén túl befektetőként részt vesz a Művészetek Völgye szervezésében is.

A beszélgetés során arra voltunk kíváncsiak, hogy milyen szabályozási környezetben kell boldogulniuk a magyar kis- és középvállalkozásoknak, vagy éppen milyen szerepe és felelőssége van az államnak abban, hogy Budapest régiós start-up központ lehessen.

A következő beszélgetésünk során a hazai korrupciós helyzet került terítékre. A

Transparency International Magyarországgal közösen szervezett kerekasztalunk meghívottjai Martin József Péter, a Transparency International Magyarország ügyvezető igazgatója, Koncsik Anita, a K-Monitor jogásza, Farkas Gabriella, törvényszéki bíró, Fővárosi Törvényszék, valamint moderátorként Inzelt Éva, egyetemi tanársegéd (ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Kriminológiai Tanszék) voltak.

A forró hőségben arra a kérdésre kerestük a választ, hogy egyáltalán mi a korrupció, valóban annyira elterjedt hazánkban, ahogyan azt a média sugallja, milyen gazdasági hatásai vannak, és ami a legfontosabb: mit tehetünk ellene állampolgárként, munkavállalóként, civilként?

Külön megtiszteltetés számunkra, hogy a beszélgetés alatt megjelent a sátorban az Amerikai Egyesült Államok Magyarországra akkreditált nagykövete és kifejezte meggyőződését a témánk fontosságáról.

A következő nap sem maradhatott el az időjárásnak is megfelelő *hot topic*. Pénteki beszélgetésünk témája a magyarországi migrációs helyzet volt. Ennek keretében vendégünk volt György László (egyetemi adjunktus, BME), Kováts András (igazgató, Menedék Egyesület), Kollár Kármén (tag, Migráns Szolidaritás Csoport), valamint Dzavit Berisha, menekültjogi aktivista.

A beszélgetés során igyekeztük körbejárni néhány aktuális kérdést: kik a Keletinél az aluljáróban éjszakázó vagy a MÁV-val az országot beutazó migránsok? Honnan jönnek és hova tartanak? Magyarország egyelőre tranzit számukra, leszünk-e valaha célország? Milyen gazdasági és kulturális következményekkel jár a migránsok érkezése egy társadalomban?

Ugyanakkor egy ellenkező folyamatról is szót kellett ejtenünk, ami kifejezetten érinti a fiatal generációt. Már több százezren elhagyták ugyanis az országot, a kivándorlás további növekedése pedig számos gazdasági és társadalmi következménnyel járhat. Milyen tendenciák érvényesülnek napjainkban, mi ösztönzi az embereket a kivándorlásra? Hogyan hatott erre az EU csatlakozás vagy éppen a gazdasági válság? Ilyen és ehhez hasonló kérdésekre kerestük a válaszokat az emigrációról szóló beszélgetésünkben Tóth Judittal (SZTE) és Sík Endrével (MTA).

Végül pedig azt vetettük fel, hogy beszélhetünk-e jogegyenlőségről úgy, hogy a meglegházasság és az azonos neműek örökbefogadása, és a másik nevének viselése nem engedélyezett? Engedélyezhető-e a meglegházasság az Alaptörvény alapján? Létezik-e a homoszexuálisokat érintő diszkrimináció? Mit lehet tenni ellene? Hozhat-e változásokat az amerikai Legfelsőbb Bíróság döntése?

Beszélgetésünk során vendégünk volt Csink Lóránt (PPKE), Halász Péter (LMBT Szövetség), Kárpáti József (Háttér Társaság) és Polgári Eszter (Budapest Pride).

Szerkesztőségünk egyöntetően nagyon jól érezte magát a Sziget Fesztiválon, köszönjük meghívottjainak a részvételt, valamint mindazok érdeklődését, akik felkeresték sátrunkat. Találkozunk 2016-ban!

